

**Relacje pomiędzy istniejącym krajobrazem
a projektowanym układem urbanistycznym
na przykładzie budowy Wilanowa Zachodniego**

Kinga Rybak

Warszawa, rok 2011

Copyright by Kinga Rybak, Warszawa 2011

Praca doktorska wykonana na Wydziale Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu

Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Projekt badawczy Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Nr N506 035 31/1585

Promotor:

prof. dr hab. Jan Rylke

Recenzenci:

prof. dr hab. Barbara Szulczewska

prof. dr hab. Piotr Urbański

Opracowanie graficzne:

Kinga Rybak

Projekt okładki:

Kinga Rybak

Wydawnictwo Sztuka Ogrodu Sztuka Krajobrazu Beata J. Gawryszewska

Druk:

Fabryka Druku sp. z o.o., ul. Staniewicka 18, 03-310 Warszawa

ISBN 978-83-932747-9-6

*Ta praca nie powstałaby,
gdyby nie wsparcie i zaangażowanie mojej mamy, babci, przyjaciół,
promotora profesora Jana Rylke,
współpracowników, a w szczególności Beaty Gawryszewskiej, Jeremiego T. Królikowskiego
i Janusza Skalskiego oraz Agatki Jojczyk i Krzyszka Niedziółki, którym bardzo dziękuję.*

SPIS ROZDZIAŁÓW

1. Wstęp / 6

1.1. Przegląd piśmiennictwa dotyczący zagadnień ujętych w pracy i terenu badań / 10

1.1.1. Wilanów Zachodni i zasady wpisywania nowych dzielnic w istniejące struktury urbanistyczne / 11

1.1.2. Człowiek i środowisko a przestrzeń i miejsce / 12

1.1.3. Krajobraz i urbanistyka / 13

1.1.4. Przestrzeń i miejsce / 16

1.1.5. Relacje krajobrazowo-urbanistyczne / 18

1.1.5.1. W odniesieniu do kształtowania przestrzeni / 18

1.1.5.2. W odniesieniu do charakteru miejsca / 21

1.2. Zastosowane metody badań i schemat pracy / 22

2. Wybór terenu i zakres pracy / 32

2.1. Granice przyjętego pola badań i jego otoczenie / 33

2.2. Charakterystyka historyczna / 35

2.3. Charakterystyka przyrodnicza / 37

2.3.1. Rzeźba terenu / 37

2.3.2. Gleby / 37

2.3.3. Wody gruntowe / 38

2.3.4. Wody powierzchniowe / 39

2.3.5. Klimat / 39

2.3.6. Potencjalna roślinność naturalna / 41

2.3.7. Pokrycie terenu / 42

2.3.8. Najwartościowsze obiekty przyrodnicze i klimatyczne w otoczeniu opracowywanego terenu / 44

3. Analizy ładu przestrzennego / 46

3.1. Badania kompozycji istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego w istniejącym krajobrazie / 46

3.1.1. Analiza kompozycji istniejącego krajobrazu / 46

3.1.2. Analiza kompozycji projektowanego układu urbanistycznego / 52

3.2. Badania wnętrza istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego w istniejącym krajobrazie / 55

3.2.1. Analiza wnętrza istniejącego krajobrazu / 55

3.2.2. Analiza wnętrza projektowanego układu urbanistycznego / 58

4. Analizy funkcjonalne i komunikacyjne / 60

4.1. Analiza funkcjonalna istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego / 60

4.1.1. Analiza funkcjonalna istniejącego krajobrazu / 60

4.1.2. Analiza funkcjonalna projektowanego układu urbanistycznego / 61

4.2.	Analiza komunikacyjna istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego w istniejącym krajobrazie / 62
4.2.1.	Analiza komunikacyjna istniejącego krajobrazu / 62
4.2.2.	Analiza komunikacyjna projektowanego układu urbanistycznego / 64
5.	Kod przestrzenny / 67
5.1.	Kod źródłowy – Wilanów Zachodni 2005 / 67
5.2.	Kod projektowy – zalecenia do projektu / 68
5.3.	Porównanie kodu projektowego z projektowanym układem urbanistycznym / 72
6.	Podsumowanie / 74
7.	Dyskusja / 76
7.1.	Badania zmian przestrzennych w Wilanowie Zachodnim / 76
7.2.	Badania relacji człowiek-środowisko / 76
7.3.	Definicje krajobrazu i urbanistyki a wyniki badań / 77
7.4.	Definicje przestrzeni i miejsca w odniesieniu do wyników badań / 78
7.5.	Relacje krajobrazowo-przestrzenne w kształtowaniu przestrzeni i miejsc na podstawie wyników badań / 79
7.5.1.	W odniesieniu do kształtowania przestrzeni / 79
7.5.2.	W odniesieniu do charakteru miejsca / 80
8.	Wnioski / 81
8.1.	Relacje pomiędzy istniejącym krajobrazem a projektowanym układem urbanistycznym jako tworzywo przestrzeni i miejsc / 81
8.2.	<i>Genius loci</i> w relacjach pomiędzy istniejącym krajobrazem a projektowanym układem urbanistycznym / 81
8.3.	Wkład niniejszej pracy w naukę współczesną / 83
8.4.	Wilanów Zachodni w 2011 roku / 84
9.	Bibliografia / 85
9.1.	Bibliografia cytowana w pracy/ 90
9.2.	Akty prawne / 93
9.3.	Spis ilustracji / 94
9.4.	Aneksy / 96
	Aneks nr 1 – zestawienie elementów analiz ładu przestrzennego , funkcjonalnych i komunikacyjnych / 97
	Aneks nr 2 – zestawienie wnętrza krajobrazu istniejącego i projektowanego układu urbanistycznego / 103
	Aneks nr 3 – zestawienie typów dróg na podstawie analiz komunikacyjnych. / 113
9.5.	Załączniki / 118
	Załącznik nr 1 – Schemat rozlokowania obszarów / 118
	Załącznik nr 2 - Zestawienie dominant i punktów charakterystycznych / 119
	Załącznik nr 3 - Schemat punktów widokowych / 121
	Załącznik nr 4 – Przykładowa analiza panoram / 122
10.	Streszczenie / 123

1. Wstęp

Przez kilka lat zajmowałam się urbanistyką jako projektant Planów Miejscowych i jako dydaktyk na Politechnice Poznańskiej oraz na SGGW. Zaobserwowałam wtedy olbrzymią wzajemną zależność dziedzin architektonicznych i krajobrazowych. Zarówno na poziomie analitycznym, jak i projektowym, architektura i krajobraz całkowicie się dopełniają. Tę współzależność doskonale ujął KRZYWDA-POLKOWSKI „Bryły uporządkowane i rytmiczne to architektura miasta. Przewaga brył roślinnych uporządkowanych w przestrzeni to architektura parku. Kompozycja brył jednych i drugich niezależnie od obszaru to architektura krajobrazu”¹. Właśnie architektura krajobrazu daje możliwość powiązania budynków i przyrody. Pozwala w sposób pełny tworzyć przestrzenie i miejsca „Przestrzeń jako wymiar ludzkiego bytu”, „przestrzeń architektoniczną można rozumieć jako konkretyzację schematów czy obrazów środowiska, tworzących nieodłączną część ogólnej orientacji człowieka, czyli bycia w świecie”². Jej jakość ma duży wpływ na to, jak się w danym miejscu czujemy. „To, co na początku jest przestrzenią, staje się miejscem w miarę poznawania i nadawania wartości”³. Struktura i proporcje miejsc mają wpływ na odczuwanie przestrzeni: „Miejsce jest obiektem szczególnego rodzaju. Jest konkretyzacją wartości, choć nie jest wartościową rzeczą, którą można trzymać w ręku albo się z nią obnosić. Jest obiektem, w którym można przebywać. Przestrzeń, jak powiedzieliśmy, poznaje się dzięki możliwości poruszania się. Przedmioty i miejsca często przyciągają ku sobie ruch albo odpychają. Dzięki temu można różnie doświadczać przestrzeni jako lokalizacji przedmiotów i miejsc, jako odległości i rozciągłości dzielącej lub łączącej miejsca i bardziej abstrakcyjnie – jako obszaru określonego siatką miejsc”⁴. Pojęcia miejsca i przestrzeni są ze sobą ściśle powiązane. Przestrzeń to „Określony system miejsc, które tworząc przestrzeń otwartą nadają miastu jakość i rozpoznawalny charakter – postać”⁵.

Poza identyfikacją zaobserwowałam, że niestychanie ważne jest „odczuwanie miejsc”. Będąc w danej przestrzeni wiemy, czy jest ona dla nas komfortowa, czy nie. Czujemy czy przestrzeń niesie za sobą wartości związane z duchem miejsca, czy też jest ich pozbawiona. Odnajdywanie *genius loci* jest związane z rozpoznaniem przestrzeni i jej dopasowaniem do zapamiętanego wzorca⁶. Najpierw lokalizujemy i nazywamy przestrzeń i poszczególne jej elementy, a następnie sprawdzamy, czy ta konfiguracja elementów przestrzeni pasuje do tego, co już jest znane⁷. Później następuje sprawdzenie, czy są one zgodne z oczekiwaniami, czy nie⁸.

¹ TKACZYK-PIECHNA B.: *W poszukiwaniu architektoniki; dwa parki – pomniki autorstwa prof. Franciszka Krzywdy-Polkowskiego*. Przyroda i miasto (pod red. J. Rylke), T. I, Warszawa 1997, ss. 143–159, s. 144

² NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta*, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 7

³ TUAN Y.F.: *Przestrzeń i miejsce* (tłum. A. Morawińska), PIW, Warszawa 1987, s. 16

⁴ Tamże, s. 24

⁵ Za WALLIS A.: *Informacja i gwar – o centrum miejskim*, PIW, Warszawa 1979 w DRZEWIECKI H.: *Ruch nowoczesny a teoria obrazu miasta w pracach Wejcherta, Lyncha i Norberga-Schulza*, Urbanistyka, Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII, nr 7, ss. 39–41

⁶ Jest to opisywane przez PIAGETA, NORBERGA-SCHULZA i TUANA. NORBERG-SCHULZ cytuje PIAGETA „Piaget dowodzi, iż nasza „świadomość przestrzenna” opiera się na schematach operacyjnych, czyli doświadczeniach, jakie mamy z różnymi rzeczami”. NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta*, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 11

⁷ Podobnie jak bohaterzy filmu „Rejs” w reżyserii Marka Piwowskiego, najbardziej lubimy te rzeczy, które już znamy. Można to odnieść również do przestrzeni i miejsca. Najbardziej nam bliska jest ta, którą pamiętamy z dzieciństwa.

Podobnie oceniamy zmiany w przestrzeni. Najpierw rozpoznajemy elementy, a następnie dopasowujemy je do stanu istniejącego. Krajobraz jest powiązany z przestrzenią i z człowiekiem, elementy krajobrazu wraz z zawartym w nim układem urbanistycznym tworzą **środowisko miejsca**⁹. Proces zaczyna się już na etapie projektowania, kiedy urbanista czy architekt krajobrazu najpierw analizują to, co jest, zanim zaczną wprowadzać nowe elementy¹⁰. Inaczej mówiąc, odczytują według wybranej metody kod przestrzeni, aby go rozwinąć zgodnie z zasadami ładu przestrzennego¹¹.

Ze względu na równowagę wszystkich elementów tworzących przestrzeń współpraca urbanistów czy architektów krajobrazu musi być bardzo ścisła. Proces inwestycyjno-projektowy jest jednak dość specyficzny i nie zawsze tak się dzieje¹².

Kazimierz WEJCHERT w swoim programie nauczania urbanistyki na pierwszych zajęciach zadawał studentom temat „Przestrzeń zapamiętana”. Miał on na celu pokazanie, jaki rodzaj przestrzeni jest studentom najbliższy. Wieloletnie wyniki tego zadania pokazały, że rysowane miejsca są w większości podobne. Może to prowadzić do wniosku, że najlepiej zapamiętany kod przestrzenny każdego z nas jest zbliżony. WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974; WEJCHERT K.: *Przestrzeń wokół nas*

⁸ Lucyna NYKA cytuje LYNCHA: „Każdy mieszkaniec posiada rozległe skojarzenia z jakąś częścią miasta i jego wyobrażenie zanurzone jest we wspomnieniach i znaczeniach.” NYKA L.: *W kierunku zmiennej metafory miasta – miejsca, zdarzenia, krajobrazy*, Urbanistyka. Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII, Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, nr 7, ss. 52÷60

⁹ „Krajobraz jako scalony obraz środowiska, na który składa się: środowisko naturalne, decydujące o fizjologii człowieka, i środowisko społeczne, które ma prymat w każdym zachowaniu człowieka” za: BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 7

¹⁰ Jest to ujęte we wstępie autorstwa Sławomira GZELLA do NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta*, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 5:

„uczestnictwo każdego z nas (w tym każdego architekta) w utrzymaniu ogólnego porządku rzeczy jest równocześnie ochroną i kształtowaniem miejsca, jakie mu dano do życia i żeby się nim zajmował. Architekt ma tu pomagać w konkretyzacji wyobrażeń innych osób. Pracując powinien zachować naturalną (i hierarchiczną) strukturę otaczającego świata, w której mają swoje miejsce jasno określone pojęcia domu, miasta, kraju. W takim ujęciu przywołane wcześniej pojęcie „przestrzeni egzystencjalnej” jest określeniem fragmentu większej całości, która musi pozostać spójna bez względu na to, jak daleko ją chcemy zmieniać i zmieniamy.”

¹¹ Tamże, s. 5: „CNS, przemawiając za porządkowaniem przestrzeni jako priorytetowym zadaniem architekta, zbliża nas do poszukiwanej (choćby w naszym prawodawstwie) definicji ładu przestrzennego. Żeby ją zbudować, ogólną lub naszą własną, honorującą nasz sposób kreowania przestrzeni, ale zgodną z generalnymi zasadami definicji ogólnej”. oraz DOMINICZAK „U podstaw Kodu leży przekonanie, że jednym z podstawowych czynników decydujących o jakości zamieszkiwania jest poczucie wspólnoty kulturowej z regionem i miejscem, kontynuowanie i kultywowanie tych wszystkich cech przestrzennych miejsca, które dotychczas budowały jego największą wartość, stanowiły wyróżnik spośród wszystkich innych miejsc na ziemi.” W: DOMINICZAK J.: *Intelektualne podstawy architektury*, ss. 247–255 (w: *Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią*, (wybór tekstów pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004)

¹² Przewaga ekonomicznej kalkulacji oraz prawo nie przewidują konieczności wykonania projektu krajobrazowego na przekształcanym terenie. Architekt i inwestor muszą się liczyć z projektem urbanisty (Planem Miejscowym – Prawo Budowlane), ale nie mają takiego obowiązku wobec projektów krajobrazu, więc najczęściej nie są nimi zainteresowani. Zwraca na to uwagę między innymi ZIMNY: „Miasta to układy kompleksowe, złożone z wielu elementów, często o sprzecznych tendencjach, i działają w oderwaniu, a nawet w sprzeczności względem siebie.

Sytuacja powoduje, że urbanistyka jako część krajobrazu jest traktowana nadrzędnie, podczas gdy krajobraz, w którym układ urbanistyczny powstaje, jest ignorowany. Należy pamiętać, że Urbanistyka i krajobraz tworzą całość¹³. Krajobraz mieści w sobie zarówno elementy architektoniczne czy urbanistyczne, jak i przyrodnicze, które należy traktować równoważnie, rozpoznając jego formę i kompozycję. Wspólnie z komunikacją tworzą one jedność przestrzenną. Relacje pomiędzy tymi wszystkimi elementami stanowią istotny aspekt odbioru formy przestrzeni. Ich wzajemne proporcje decydują o jakości kompozycji miejsca oraz wyznaczają kierunki ewentualnych zmian. Analizy przestrzeni na poziomie krajobrazowo-urbanistycznym pokazują, jak te zmiany powinny być zaplanowane.

Niniejsza praca zajmuje się formalnymi powiązaniem architektonicznych i przyrodniczych elementów krajobrazu. Stara się ona pokazać, jak należy odczytywać krajobraz zawierający elementy urbanistyczne oraz jak określać jego dopasowanie do istniejącej struktury miejsca. Polem, na którym wykonane są opisane w pracy badania, jest Wilanów Zachodni. Wybrano to miejsce ze względu na powstającą tam jedną z największych inwestycji budowlanych w naszym kraju – *Miasteczko Wilanów*. Olbrzymi rozmiar tego przedsięwzięcia pozwala na badania w bardzo szerokim zakresie i różnych aspektach. Ponadto różnorodność zastosowanych rozwiązań projektowych pozwala ocenić wiele możliwych typów relacji w ramach nowej i istniejącej przestrzeni. Wzajemne relacje projektowanego Wilanowa Zachodniego i otoczenia zostały przedstawione na wizualizacji (rys. 1).

Celem pracy jest przedstawienie relacji istniejącego krajobrazu do projektu urbanistycznego jako podstawy tworzenia ładu przestrzeni i miejsc. Ponadto badania mają na celu wykazanie, na ile w dużym założeniu przestrzennym zostają zachowane istniejące proporcje pomiędzy jego wizualnymi elementami oraz, w jakim stopniu system znaczeń miejsca zostanie zachowany.

Teza pracy:

Relacje pomiędzy istniejącym krajobrazem a projektowanym układem urbanistycznym – w zależności od zastosowanego systemu znaczeń i kodu źródłowego – mogą być różne.

Stan taki formował się na skutek braku koordynacji i całościowej wizji miasta funkcjonalnego." ZIMNY H., *Ekologia miasta*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2005, s. 7

¹³ „Krajobraz jako pełnia zjawisk jest wyrazem zdarzeń danej chwili i miejsca” za BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 6

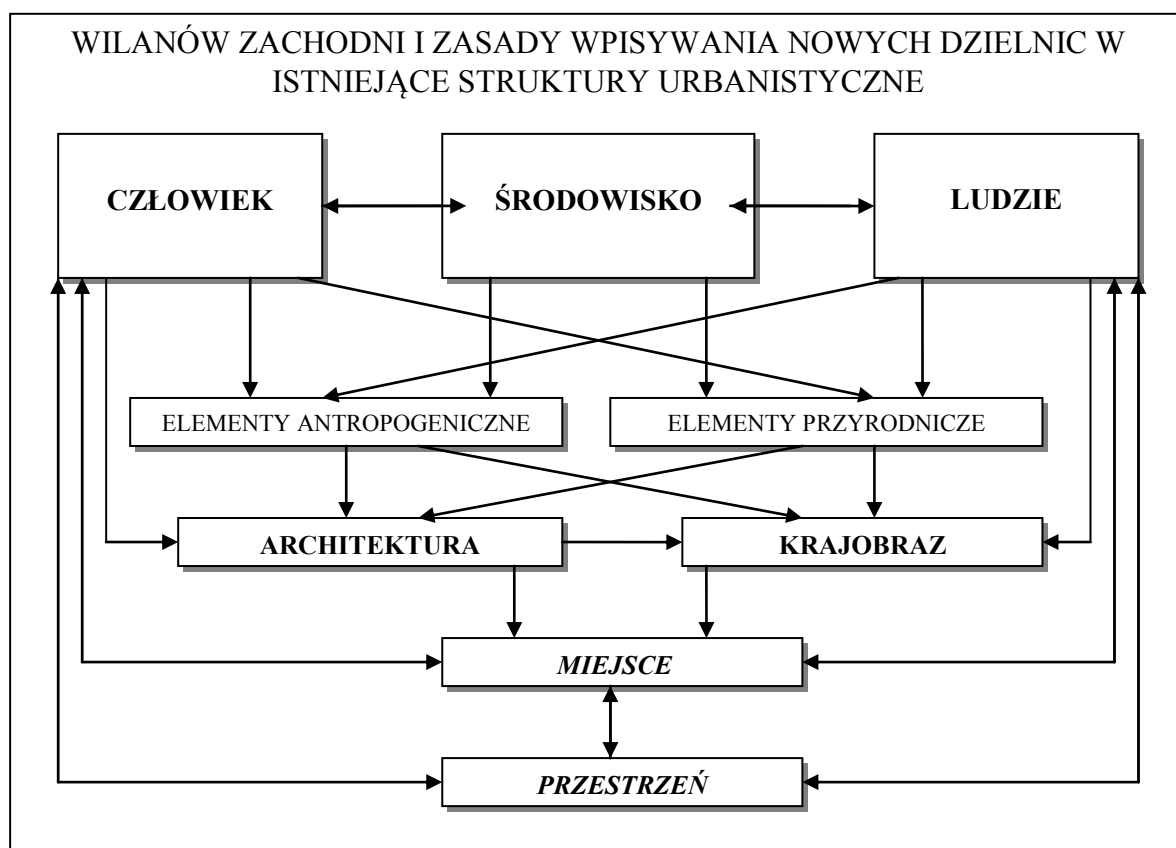

Rys. 1. Widok „z lotu ptaka” koncepcji zagospodarowania Wilanowa (wizualizacja autorstwa INVI)

1.1. Przegląd piśmiennictwa dotyczący zagadnień ujętych w pracy i terenu badań

Relacje pomiędzy krajobrazem a układem urbanistycznym, co zaznaczyłam już we wstępie, były poruszane w wielu opracowaniach. Dotyczą one między innymi aspektów: konstrukcyjnych, budowlanych, architektonicznych, fizjograficznych czy ekologicznych. Niniejsza praca zajmuje się formami fizjonomicznymi tych relacji w odniesieniu do współczesności, czyli tego, co widać tu i teraz, oraz do najbliższej przyszłości, czyli tego, co wkrótce tu powstanie. Praca wiąże się z konkretnym projektem *Miasteczko Wilanów* powstającym na terenie Wilanowa Zachodniego zgodnie z aktualnymi wymogami formalno-prawnymi.

Krajobrazu czy układu urbanistycznego nie można jednak rozpatrywać w oderwaniu od człowieka (jak i zbiorowości ludzkich) i środowiska. Są to bowiem główne czynniki mające wpływ na formowanie relacji krajobrazowo-urbanistycznych. Należy też zwrócić uwagę na wynik – wygląd miejsca i przestrzeni ukształtowanych przez te relacje, które przedstawiłam w schemacie powiązań pomiędzy zagadnieniami ujętymi w stanie badań (rys. 2).

Rys. 2. Schemat powiązań pomiędzy zagadnieniami ujętymi w stanie badań

1.1.1. Wilanów Zachodni i zasady wpisywania nowych dzielnic w istniejące struktury urbanistyczne

Wilanów Zachodni jest częścią Dzielnicy Wilanów. Od lat trwają spory dotyczące zagospodarowania tego terenu. Jedną stroną sporu są przyrodnicy i architekci krajobrazu (BIERNACKI 2000, LISOWSKA, MARCONI-BETKA, WOLSKI 1993), którzy sugerują pozostawienie tych terenów w stanie niezmienionym. Druga strona to inwestorzy, którzy wywierają olbrzymią presję ekonomiczną w kierunku zmian. Dotychczasowe opracowania zwracają uwagę na obecne tam bogactwo form kulturowych i przyrodniczych, sugerując raczej ochronę istniejącego systemu niż jego rozbudowę (JASKANIS 2005, KACZYŃSKA 2005). Jednak ostatnie decyzje oraz rozpoczęta budowa Miasteczka Wilanów spowodują, że na obszarze Wilanowa Zachodniego powstanie nowa dzielnica mieszkaniowa. W ramach walki o ochronę pozostałych cennych elementów przyrodniczych i kulturowych powstał projekt utworzenia *Parku Kulturowego w Wilanowie*¹⁴, który będzie również poszerzeniem oferty turystycznej Wilanowa. Tematyce ochrony i rozwoju Wilanowa poświęcono również warsztaty zorganizowane przez SGGW. Zrodziło się tam wiele propozycji uatrakcyjnienia dzielnicy i zachowania jej najważniejszych wartości krajobrazowych¹⁵. Zgodnie z ostatnimi decyzjami Rady Dzielnicy Wilanów¹⁶ postanowiono na tym terenie wprowadzić zabudowę z przewagą funkcji mieszkaniowej wielorodzinnej. Zabudowa tak olbrzymiego (170 ha) terenu niesie za sobą powstanie nowej dzielnicy w ramach istniejących struktur Warszawy. Kształtowanie dzielnic w obrębie Warszawy reguluje uchwała Studium Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta stołecznego Warszawy¹⁷. Wykonawczymi aktami prawnymi są tutaj plany miejscowe. Pomocniczym dokumentem operacyjnym przy powstawaniu nowych dzielnic jest strategia rozwoju Dzielnicy Wilanów opublikowana w *Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów*¹⁸.

¹⁴ KORZEŃ J., MYCZKOWSKI Z.: *Wilanowski Park Kulturowy, studia i analizy - koncepcja powołania*, Urbanista nr 1/2006, s. 27-28

¹⁵ www.sztuka.krajobrazu.pl; (red. Jan Rylke) *Przyroda i Miasto*, T. VII, Wyd. SGGW, Warszawa 2003, ss. 59–111.

¹⁶ DzUrz Woj. Maz. z dnia 21 marca 2001, uchwała Rady Gminy Warszawa Wilanów z dnia 11 stycznia 2001 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów Przedpola Wilanowskiego, DzUrz Woj. Maz. z dnia 27 marca 2001, uchwała Rady gminy Warszawa-Wilanów z dnia 18 stycznia 2001, w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Wilanowa Zachodniego.

¹⁷ *Studium Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego m. st. Warszawy pod kierunkiem M. Borowskiego*, s. 102, punkt 35(w przygotowaniu) – stan na czerwiec 2006 zakłada realizację Miasteczka Wilanów pod warunkiem uszanowania dziedzictwa kulturowego związanego z Pałacem i Parkiem w Wilanowie.

¹⁸ *Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów*, Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 2001

1.1.2. Człowiek i środowisko a przestrzeń i miejsce

Człowiek jest osadzony w środowisku¹⁹, które go kształtuje i ma bezpośredni wpływ na jego życie.²⁰ Jednym ze środowisk człowieka (ludzi) jest miasto. W ujęciu ekologicznym człowiek jest tylko jednym z gatunków tworzących większą całość, co podkreśla wielu autorów. Doskonale ujmuje to ZIMNY: „człowiek w każdym swym wymiarze biologicznym, społecznym, gospodarczym czy kulturowym stanowi zawsze cząsteczkę biosfery”²¹. Zwraca on uwagę na sposób powiązań ludzi z miastem: „populację ludzką należy widzieć jako część wspólnego układu ekologicznego – ekosystemalnego – w mieście łącznie ze wszystkimi jego elementami żywej przyrody i środowiska – biotopu”²². Miasto, które jest środowiskiem człowieka, wpływa na niego i odwrotnie, człowiek przyczynia się do kształtowania środowiska. SZULCZEWSKA ujmuje relacje pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a miastem następująco: „środowisko przyrodnicze warunkuje rozwój miasta i jego funkcjonowanie, ale samo jest przez miasto zmieniane, modyfikowane”²³. RÓŻYCKA, powołując się na Marię DOBROWOLSKĄ, zwraca z kolei uwagę na następującą istotę środowiska: „środowisko geograficzne charakteryzuje współzależność procesów przyrodniczych i ekonomiczno-społecznych”²⁴. Ludzie są więc osadzeni w środowisku i jako gatunek dominujący mają istotny wpływ na jego kształtowanie „Druga definicja ekologii miasta wiąże się z założeniem [...], że miasto jest specyficznym „ekosystemem”, w którym gatunkiem dominującym jest człowiek i w którego funkcjonowaniu równorzędną rolę odgrywa gospodarka człowieka”.²⁵ Miasto można ogólnie określić jako środowisko zamieszkania człowieka²⁶. Elementy kształtujące miasto można z kolei podzielić na przyrod-

¹⁹ Przyjęto następującą definicję środowiska: „...środowisko przyrodnicze jako system jest zbiorem elementów naturalnych, ich atrybutów i relacji w większym lub mniejszym stopniu przekształconych lub zmienionych przez człowieka, posiadające określoną strukturę i stanowiące w danym miejscu i czasie o biologicznych warunkach życia człowieka, jego gatunku i człowieka jako społeczności.” za PILARCZYK L., TOKARSKI J.: *Środowisko przyrodnicze*, Materiały do projektowania regionalnych i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, 1986, s. 3

²⁰ **Środowisko** możemy określić jako całokształt otoczenia, wraz z czynnikami pochodzenia biotycznego (rośliny, zwierzęta , ludzie) i abiotycznego (woda , skały , powietrze) , czynniki gospodarczo- społeczne, a nawet układy w życiu codziennym i osobistym. Środowisko oddziałuje na nasze w sposób bezpośredni i pośredni, motywując lub ograniczając inicjatywy i działalność ludzi. HABER Z., URBAŃSKI P.: *Kształtowanie terenów zieleni z elementami ekologii*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej , Poznań 2005, s. 23

²¹ ZIMNY H.: *Ekologia miasta*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2005, s. 125

²² tamże

²³ SZULCZEWSKA B.: *Polityka ekologiczna w gospodarce miejskiej*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1992, s. 11

²⁴ RÓŻYCKA W.: *Zarys fizjografii urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1965, s. 6, 7

²⁵: *Kształtowanie systemu przyrodniczego miasta* (pod red. B. Szulczewskiej i J. Kaftana), Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1996, s. 15, 16

²⁶ Złożoność tego systemu opisuje SZULCZEWSKA: „Fizjocenozę miejską tworzą zatem różnorodne ekosystemy lub zbiory ekosystemów o powtarzalnych „wzorach”, tworzonych przez poszczególne rodzaje zabudowy, lub sposób użytkowania terenu. Każdy typ użytkowania terenu wiąże się z określonymi przekształceniami naturalnych cech biotopu. Pokrycie terenu materiałem nieprzepuszczalnym zmienia warunki obiegu wody, a tym samym lokalne stosunki wodne. Ustawienie budynków przekształca warunki przepływu powietrza, warunki zacienienia i wil-

nicze i antropogeniczne²⁷. Współdziałanie tych elementów stanowi najbardziej podstawowy poziom relacji, którymi zajmuje się niniejsza praca.

Wiadomo, że człowiek na przestrzeni wieków raczej przyczyniał się do degradacji elementów przyrodniczych w swoim środowisku (RÓŻYCKA 1965, SZULCZEWSKA 1992, ZIMNY 2005). Współczesne badania wyłoniły podstawową koncepcję długofalowej naprawy tego stanu rzeczy. Opiera się ona na idei **zrównoważonego rozwoju**. Ogólny zarys tej idei możemy znaleźć w deklaracjach Konferencji ONZ – Sztokholm 1972. Ostatecznie ukształtowała się ona na Konferencji ONZ w Rio de Janeiro w deklaracji „Agenda 21” w 1992 r.²⁸ Ta taktyka rozwoju człowieka zakłada szacunek i ochronę wobec natury i jest konsekwencją sygnałów nie tylko przyrodników, ale również urbanistów dostrzegających problem już w czasach międzywojennych²⁹. Obecnie deklaracja ta jest przyjęta jako podstawa planowania miast oraz traktowana jako punkt wyjścia w przyszłościowym rozwoju środowiska zamieszkania człowieka³⁰. Na jej podstawie promowana jest teoria **homeostazy antropogenicznej** jako konkretny klucz do działań projektantów³¹.

Zależności elementów przyrodniczych i antropogenicznych występują na płaszczyźnie krajobrazu, który jest ich skonkretyzowaną strukturą.

1.1.3. Krajobraz i urbanistyka

Jeden z podstawowych podręczników urbanistyki autorstwa Jana Macieja CHMIELEWSKIEGO tak definiuje **środowisko**: „W ujęciu systemowym środowiskiem jest zbiór wszystkich obiektów, ich cech oraz relacji, które nie zostały zaliczone do badanego systemu. Każdy badany obiekt znajduje się w jakimś środowisku. Pojęcie środowiska odnosimy zatem do zespołu zewnętrznych elementów rzeczywistości, które z

gotności. Ogrzewanie budynków zimą oraz nagrzewanie się ścian i nawierzchni latem zmieniają warunki techniczne w najbliższym otoczeniu”. W: *Kształtowanie systemu przyrodniczego miasta* (pod red. B. Szulczewskiej i J. Kaftana), Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1996, s. 21

²⁷ „Miasto jest układem złożonym. Jego elementami są zarówno struktury geomorfologiczne, hydrologiczne, jak i antropogeniczne, ukształtowane przez człowieka.” ZIMNY H.: *Ekologia miasta*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2005, s. 9

²⁸ CHMIELEWSKI J.M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 16

²⁹ Modernizm wprowadził naturę do pojęć dotyczących urbanistyki. Główni teoretycy, jak Le CORBUSIER czy Frank Lloyd WRIGHT, (mimo że w odmienny sposób) podkreślali silne powiązania miasta z przyrodą, również w kontekście jego rozwoju. SZULCZEWSKA B.: *Teoria ekosystemu w koncepcjach rozwoju miast*, Wyd. SGGW Warszawa 2002, ss. 78, 79

³⁰ Walczą tutaj dwie koncepcje miasta zwarte i zielone. Pierwsza zakłada tworzenie średnich ośrodków miejskich z przyrodniczymi klinami, natomiast druga podkreśla potrzebę przyrodniczej dominacji i terenów otwartych w mieście. ZIMNY H., *Ekologia miasta*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa, 2005, ss. 151–161,

³¹ „**Homeostaza antropogeniczna** – koncepcja ta stanowi uniwersalną współczesną doktrynę potrzeby równowagi dynamicznej między człowiekiem a przyrodą. Zgodnie z tą koncepcją – człowiek wraz z przyrodą (jako jej składnik) ulega przekształceniom i rozwojowi w równowadze ze środowiskiem. Człowiek w tym układzie jest elementem dynamizującym a środowisko pełni funkcję elementu stabilizującego.” ZIMNY H.: *Ekologia miasta*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2005, s. 124

opisywanym lub badanym obiektem są powiązane dającymi się określić zależnościami³², a następnie podkreśla, że „w urbanistyce opisujemy środowisko człowieka trwale przez niego zajmowane”³³. Pojęcia krajobrazu i układu urbanistycznego, jako mówiące o elementach zewnętrznych otaczających człowieka, są częścią środowiska, w którym on żyje.

Podstawowa definicja **krajobrazu** mówi, że jest to „fizjonomia powierzchni ziemi, będąca syntezą elementów przyrodniczych i działalności człowieka”³⁴. Krzysztof L. TOEPLITZ definiuje krajobraz w ujęciu przestrzennym jako „oblicze powierzchni ziemi lub jej części, będące syntezą wszystkich elementów przyrodniczych (głównie rzeźby terenu, wody, warunków klimatycznych, świata roślinnego i zwierzęcego) i działalności ludzkiej, pozostających we wzajemnym stosunku i oddziaływaniu”³⁵.

CHMIELEWSKI rozszerza tę definicję, dodając **podział typów krajobrazu**: „Obraz, widok, przestrzeni otwartej ukształtowanej z elementów naturalnych środowiska przyrodniczego, jak również z elementów naturalnych i zbudowanych. **Krajobraz naturalny**, pierwotny, na którym nie wywarła piętna gospodarcza działalność człowieka, **krajobraz kulturowy**, który został zagospodarowany przez człowieka, **krajobraz zurbanizowany**, który został urządzony na sposób miejski. W planowaniu przestrzennym stosuje się takie pojęcia, jak: architektura krajobrazu, kształtowanie krajobrazu, ochrona krajobrazu, pielęgnowanie krajobrazu czy tereny zieleni”³⁶. Jeden z prekursorów architektury krajobrazu w Polsce Janusz BOGDANOWSKI określał krajobraz słowami: „[...] pełnia zjawisk jest wyrazem zdarzeń danej chwili i miejsca”³⁷.

Z kolei NORBERG-SCHULZ, uwypuklając rolę krajobrazu jako budulca miejsc i przestrzeni, pisał: „Ponieważ każdy krajobraz oferuje ograniczony zakres możliwości orientacji i identyfikacji, możemy powiedzieć, że ma on pewną pojemność określoną przez własności strukturalne, które należy opisać w kategoriach miejsc”³⁸, oraz cytował za SCHWARZEM „[...] mówimy o miejscu w krajobrazie i myślimy o domu; góry to ściany, pola – podłogi; rzeki – drogi; wybrzeża to krawędzie, a najniższy punkt w łańcuchu górskim to drzwi”³⁹, traktując go w kształtowaniu przestrzeni i miejsc tak samo jak urbanistykę. Te twierdzenia rozwinął RYLKE, zwracając uwagę na odpowiedzialność, jaką niesie za sobą kształtowanie krajobrazu: „Krajobraz rysuje nam się jako sieć, w której pewne punkty są dla korzystania z energii, przetwarzania jej i magazynowania, szczególnie ważne. Rozpoznanie tych punktów, poznanie ich wła-

³² CHMIELEWSKI J.M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 13

³³ Tamże, s. 14

³⁴ BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 8

³⁵ *Mały słownik urbanistyczny* (pod red. K.L. TOEPLITZA), Instytut Urbanistyki i Architektury PW, Warszawa 1969, s. 121

³⁶ CHMIELEWSKI J.M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 391

³⁷ BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 6.

³⁸ NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architektki*, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 28

³⁹ Tamże, s. 28. Za: SCHWARZ R.: *Von der Bebauung der Erde*, 1949, s. 11

sności i roli w wykorzystywaniu energii, pozwoli na optymalne gospodarowanie energią w krajobrazie, a w konsekwencji zwiększa jego komplikację, bogactwo. Utrata tej energii prowadzi w konsekwencji do entropii, widocznej dewastacji, dekulturacji krajobrazu"⁴⁰ KRÓLIKOWSKI zwraca uwagę na odczytywanie wartości krajobrazu jako zbioru elementów nie tylko estetycznych czy etycznych ale również takich, które wiążą się z funkcją, wartościami społecznymi a przede wszystkim z fenomenem, jaki krajobraz może tworzyć⁴¹.

Pierwotnie definiowano **urbanistykę** jako „dziedzinę wiedzy o mieście i jego budowie”⁴². Jednak ze względu na powiązania z przestrzenią i miejscem definicja ta powinna być nieco szersza, zachowując powiązania z architekturą i pojęciem miasta. Władysław CZARNECKI zdefiniował urbanistykę w następujący sposób: „**urbanistyka** jest nauką o budowie miast i osiedli oraz o wszelkich problemach związanych z ich planowaniem, urządzeniem i zorganizowaniem pod względem technicznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym”⁴³.

Kazimierz WEJCHERT podkreślał: „Architektura jako sztuka twórcza przekształca się w urbanistykę, w **architekturę przestrzeni**”⁴⁴. Układ (zespół) urbanistyczny definiował następująco: „jest to kilka lub szereg zespołów architektonicznych łączących się ze sobą”⁴⁵. Podobnie LYNCH definiował miasto jako „produkt wielu różnych rodzajów budowniczych, którzy stale zmieniają jego strukturę zgodnie ze swoimi projektami”⁴⁶. KRIER podkreślał cele i rolę urbanistyki w kształtowaniu przestrzeni: „Urbanistyka polega zasadniczo na określeniu ilości i jakości: przestrzeni publicznych, działek budowlanych oraz zabudowanych kondygnacji. Istnieją specyficzne typy, wymiary i proporcje, dzięki którym powstają harmonijne miasta, oraz inne, które prowadzą do zalewających krajobraz przedmieść lub przeinwestowanych metropolii”⁴⁷.

⁴⁰ RYLKE J.: *Energie miejsca zajmowanego przez Warszawę* (red. J. Rylke), Przyroda i Miasto. Tom IV, Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 165–182, s. 166

⁴¹ Królikowski definiuje „Krajobraz jest fenomenem, zapis fenomenu jest jego obrazem, Fenomen pojawia się i znika, zapis pozostaje. Poprzez interpretację poszukujemy sensu krajobrazów zarówno w fenomenie, jak i w jego obrazie.” (KRÓLIKOWSKI J.T.: *Interpretacje krajobrazów*, Praca habilitacyjna, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2006, s. 9), oraz podaje za K. WOJCIECHOWSKIM „dziesięć ujęć metodologicznych stosowanych w badaniach percepcji krajobrazu: 1) ekologiczne, 2) formalno–estetyczne, 3) psychofizyczne, 4) psychologiczne, 5) fenomenologiczne, 6) semiotyczne, 7) wyobrażenia społeczne, 8) funkcjonalne, 9) „perspektywy akcji indywidualnej”, 10) etyczne.”, tamże s. 19

⁴² KOPIEC-UNGER J.: *Urbanistyka w systemie planowania przestrzennego*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2000, s. 7

⁴³ CHMIELEWSKI J.M.: *Źródła kompozycji urbanistycznej w nauczaniu profesora Kazimierza Wejcherta*, Urbanistyka. Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe, rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 18. Za: CZARNECKI W.: *Planowanie miast i osiedli*, PWN, Warszawa 1965.

⁴⁴ WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1974, s. 15

⁴⁵ Wejchert definiował jako zespół architektoniczny: „[...] grupę budynków, położonych w niewielkiej od siebie odległości lub powiązanych ze sobą, wydzielającą się czytelnie w przestrzeni”. WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 23

⁴⁶ LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 1998, s. 2

⁴⁷ KRIER L.: *Architektura: wybór czy przeznaczenie*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2001.

O znaczeniu społecznym urbanistyki jako budulca miast WALLIS pisał: „Określony system miejsc, które tworząc przestrzeń otwartą nadają miastu jakość i rozpoznawalny charakter – postać. Ale postać miasta jest pochodną społeczności, a nie odwrotnie”⁴⁸ oraz „[...] określone cechy społecznej struktury otrzymywały przyporządkowane sobie w sposób jednoznaczny określone formy stylistyczne”⁴⁹.

NORBERG-SCHULZ z kolei konkretyzuje cele urbanistyki: „Przede wszystkim musimy wymagać dającej się przedstawić struktury, oferującej bogate możliwości identyfikacji”⁵⁰.

Jeden z największych teoretyków urbanistyki Tadeusz TOŁWIŃSKI, dostrzegając ogromną wagę powiązań urbanistyki z krajobrazem, definiował ją następująco: „Planowanie odbywa się na płaszczyźnie w dwóch wymiarach i odpowiada potrzebom gospodarczym, technicznemu i innym celom, głównie utylitarnym i porządkowym. Kompozycja krajobrazowa idzie dalej, dopełnia dwuwymiarowy plan szczegółowym układem przestrzeni i brył przedmiotów składających się na krajobraz, dopełnia je trzecim wymiarem. Kształtuje ona w ten sposób architekturę krajobrazu z tła przyrody z dzieł inżynierii, z budynków, osiedli, miast, ogrodów i pól uprawnych”⁵¹

1.1.4. Przestrzeń i miejsce

Znaczenie tych pojęć w odniesieniu do człowieka opisywali HEIDEGGER⁵², NORBERG-SCHULZ⁵³ i TUAN⁵⁴. Definicje przestrzeni i miejsc najlepiej ujmuje Yi-Fu TUAN: „Zamknięta i uczłowieczona przestrzeń staje się miejscem. W porównaniu z przestrzenią, miejsce jest spokojnym centrum ustalonych wartości. Istotom ludzkim potrzebne jest zarówno miejsce, jak i przestrzeń. Życie człowieka jest dialektycznym ruchem między bezpiecznym schronieniem a przygodą, przywiązaniem a wolnością. W otwartej przestrzeni można intensywnie odczuć walory miejsca, a w samotności zacisznego miej-

⁴⁸ DRZEWIECKI H.: *Ruch nowoczesny a teoria obrazu miasta w pracach Wejcherta, Lyncha i Norberga-Schulza*, Urbanistyka. Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe, rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 44. Za: WALLIS A.: *Informacja i gwar – o centrum miejskim*, PIW, Warszawa 1979

⁴⁹ WALLIS A.: *Miasto i przestrzeń*, PWN, Warszawa 1977, s. 101

⁵⁰ NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria Biblioteka architektury, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 114

⁵¹ TOŁWIŃSKI T.: *Urbanistyka. Zieleń w urbanistyce* T. III, PWN, Warszawa 1963, s. 193

⁵² HEIDEGGER M.: *Budować, mieszkać, myśleć* (tłum. K. Michalski), Warszawa 1977, ss. 328–329 „Gdy mowa jest o człowieku i przestrzeni, wydaje się jakby człowiek stał po jednej, a przestrzeń po drugiej stronie. Jednakże przestrzeń nie stoi naprzeciw człowiekowi. Nie jest ani zewnętrznym przedmiotem, ani wewnętrznym przeżyciem. Nie jest bowiem tak, że są ludzie, a poza tym przestrzeń”.

⁵³ NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria Biblioteka architektury, Wyd. Murator Warszawa 2000, s. 14 „przestrzeń to związek między człowiekiem a jego otoczeniem”.

⁵⁴ TUAN Y.F.: *Przestrzeń i miejsce* (tłum. A. Morawińska), PIW, Warszawa 1987, ss. 23÷24 „Przestrzeń stanowi ogólną ramę, w której centrum jest poruszająca się rozumna istota. Oczy ludzkie, które mają dwuogniskowe, zachodzące na siebie pola widzenia i stereoskopowe zdolności, przekazują człowiekowi trójwymiarową przestrzeń. Doświadczenie jest wszakże nieodzowne”.

sca ogrom rozciągającej się poza nim przestrzeni staje się dojmujący"⁵⁵. WALLIS I HALL podkreślali wagę pojęcia przestrzeni dla społeczności ludzkiej: „Wartości kulturowe w mieście: zabytkowe i architektoniczne, symboliczne i sakralne, artystyczne i prestiżowe. Reprezentują je zarówno poszczególne budowle i monumenty, rzeźby i mała architektura, jak i zespoły urbanistyczne – ulice, place, skwery, i parki, dzieła sztuki inżynierskiej, wreszcie całe dzielnice i miejskie krajobrazy"⁵⁶. HALL zwracał uwagę na ważne dla człowieka ogólne pojęcie tożsamości przestrzeni: „Przestrzeń (czy też terytorializm) na wiele sposobów i niezwykle misternie łączy się z pozostałymi składnikami kultury. [...]; mamy miejsca pracy, nauki, zabawy i obrony; mamy wreszcie cały zestaw narzędzi, takich jak linijki, tańcuchy miernicze, odległosciomierze, którymi dokonujemy pomiarów przestrzeni, wyznaczamy granice wszystkiego – od domu poczynając, a na państwie kończąc"⁵⁷.

CHMIELEWSKI zaobserwował dynamikę rozwoju pojęcia przestrzeni w świadomości człowieka, jak doszło do tego, że zaczął ją planować: „Arystoteles twierdził, że przestrzeń jest sumą wszystkich miejsc oraz dynamicznym polem o wielu kierunkach i właściwościach. Newton wyróżniał przestrzeń absolutną – pozostającą poza percepcją człowieka oraz przestrzeń relatywną – uzależnioną od zdolności postrzegania przez indywidualną osobę. Kant pojmował przestrzeń jako ideę niedefiniowalną, dla Hegla zaś przestrzeń była wyrazem ducha. Rewolucja przemysłowa zmieniła obraz świata. Człowiek zaczął w sposób dużo bardziej zdecydowany i efektywny **tworzyć ramy dla swojego życia**."⁵⁸.

Ponadto w swoim podręczniku mówi: „W ujęciu systemowym środowiskiem jest zbiór wszystkich obiektów, ich cech oraz relacji, które nie zostały zaliczone do badanego systemu. Każdy badany obiekt znajduje się w jakimś środowisku. Pojęcie środowiska odnosimy zatem do zespołu zewnętrznych elementów rzeczywistości, które z opisywanym lub badanym obiektem są powiązane dającymi się określić zależnościami"⁵⁹, a następnie podkreśla „w urbanistyce opisujemy środowisko człowieka trwale przez niego zajmowane"⁶⁰. Podobnie relacje krajobrazu z architekturą jako część jednego środowiska widzi NORBERG-SCHULZ". Na poziomie urbanistycznym znajdujemy struktury, które są w przeważającej większości rezultatem własnej działalności człowieka, czyli powstały przez interakcje ze środowiskiem przez niego stworzonym" i podsumowuje słowami „przestrzeń architektoniczną można rozumieć jako konkretyzację schematów czy obrazów środowiska, tworzących nieodłączną część ogólnej orientacji człowieka, czyli „bycia w świecie"⁶¹.

⁵⁵ TUAN Y.F.: *Przestrzeń i miejsce* (tłum. A. Morawińska), PIW, Warszawa 1987, s. 75

⁵⁶ WALLIS A.: *Miasto i przestrzeń*, PWN, Warszawa 1977, s. 91

⁵⁷ HALL E. T.: *Bezgłośny język* (tłum.: R. Zimand i A. Skarbińska), PIW, Warszawa 1987, s. 64

⁵⁸ CHMIELEWSKI J.M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 18

⁵⁹ Tamże, s. 13

⁶⁰ Tamże, s. 14

⁶¹ NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta*, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 7

1.1.5. Relacje krajobrazowo-urbanistyczne

1.1.5.1. W odniesieniu do kształtowania przestrzeni

CHMIELEWSKI zakłada, że w ramach środowiska budują się przestrzenie i miejsca tworzone przez równoważne elementy krajobrazowe i architektoniczne, cytując A. CIBOROWSKIEGO: „Elementy **antropogeniczne i przyrodnicze** wyznaczają łącznie przestrzeń i terytorium, w którym człowiek żyje, pracuje, tworzy rodzinę i gdzie poszukuje zabezpieczenia, dobrobytu fizycznego, indywidualnego i duchowego”⁶². Z kolei NORBERG-SCHULZ wyróżnia pięć poziomów przestrzeni, których integralną częścią jest krajobraz i architektura w różnych ujęciach, stwierdzając: „Poziom miasta (zawierający podpoziomy) zostaje określony głównie *wzajemnym wpływem człowieka i środowiska naturalnego*”⁶³.

„Kompozycja krajobrazowa idzie dalej, dopełnia dwuwymiarowy plan szczegółowym układem przestrzeni i brył przedmiotów składających się na krajobraz, dopełnia je trzecim wymiarem. Kształtuje ona w ten sposób architekturę krajobrazu z tła przyrody z dzieł inżynierii, z budynków, osiedli, miast, ogrodów i pól uprawnych”⁶⁴. Opisuując relacje między urbanistyką a krajobrazem zauważa w nich podstawowe tworzywo miejsca.

W praktyce relacje na poziomie projektowym opisuje ORZESZEK-GAJEWSKA, podkreślając konieczność przewidywania wszystkich aspektów powiązań krajobrazowo-urbanistycznych⁶⁵. Historię tych powiązań omawia BÖHM, podkreślając ich współist-

⁶² Za: CIBOROWSKI A.: *Polityka kształtowania środowiska*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1981 (podkreślenie Rybak K.), s. 14

⁶³ NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta*, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 27. NORBERG-SCHULZ wyróżnia 5 poziomów przestrzeni (geografię, krajobraz, poziom urbanistyczny, dom, rzecz), które tworzą przestrzeń egzystencjalną zgodnie z teorią: „przestrzeń jako wymiar ludzkiego bytu”. Tamże, s. 7.

⁶⁴ TOŁWIŃSKI T.: *Urbanistyka. Zieleń w urbanistyce* T. III, PWN, Warszawa 1963, s. 193

⁶⁵ ORZESZEK-GAJEWSKA B.: *Kształtowanie terenów zieleni w miastach*, Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, PWN, Warszawa 1984:

Elementy formalne procesu projektowego ze wszystkimi innymi w tym przyrodniczymi: „Urbanista, projektując zieleni, musi brać pod uwagę cały zespół problemów, jak:

- **warunki fizjograficzne** (lokalizacja obiektu w danym miejscu, rzeźba terenu, rodzaje gleb, poziom wód gruntowych, cieków wodnych, szata roślinna, klimat itp.).

- **specyfika tworzywa roślinnego** jako żywego elementu wchodzącego w skład ekosystemu wpływającego przez swe ukształtowanie i charakter na powiązania istniejące w przyrodzie, warunki wegetacji roślin, różne elementy roślinne, jak trawniki, kwietniki, krzewy, drzewa, pnącza

- **funkcje zieleni** (biologiczne, klimatyczne, akustyczne, psychiczne, wychowawcze, rozdzielające, towarzyszące, gospodarcze, ochronne)

- **przeobrażenia środowiska** w wyniku zagospodarowania terenu i wpływ sąsiedztwa zabudowy, sieci komunikacyjnej, uzbrojenia terenu, lokalizacji uciążliwego przemysłu itp.

- **funkcja obiektu**

- **potrzeby użytkowników obiektu**

- **kompozycja obiektu** (szereg wiadomości związanych z jego percepcją oraz doświadczeń warsztatowych zebranych w procesie projektowania).”

nienie od najdawniejszych czasów⁶⁶. WEJCHERT uważa relacje pomiędzy krajobrazem a urbanistyką za jeden z podstawowych elementów kształtujących przestrzeń i miejsce⁶⁷. BOGDANOWSKI odnosi się do idei TOŁWIŃSKIEGO – wzajemnego kontrolowania się urbanistyki i krajobrazu⁶⁸. CHMIELEWSKI widzi tę wzajemną relację również w idei **zrównoważonego rozwoju**⁶⁹ oraz w zasadach tworzenia **ładu przestrzennego**, definiując go następująco: „...stan docelowy zagospodarowania przestrzennego, w którym do minimum ogranicza się pola konfliktów wynikające z procesów rozwojowych oraz uzyskuje harmonijnie skomponowany krajobraz przy zachowaniu jego lokalnej tożsamości kulturowej i środowiskowej”⁷⁰.

Temu zagadnieniu również SZMIDT poświęcił całe opracowanie⁷¹, między innymi podając: „we wszystkich tych rozwiązaniach zaznacza się wspomniana już „gra” czynników wywodzących się z ładu naturalnego, którego człowiek, wzięty pojedynczo czy zbiorowo, jest częścią myślącą, i z ładu geometrycznego, będącego jego wytworem idealnym, a przecież – jak wierzył BERGSON – pochodzącego również z uniwersalnego skarbca Natury”⁷².

Również SKALSKI opisuje przestrzeń jako pole zmian: „Krajobraz Ziemi, jako realnie istniejąca rzeczywistość, podporządkowana cyklom i prawom przyrody, jest miejscem twórczego działania człowieka. Jednymi z wielu dyscyplin twórczych, które bezpośrednio wpisują się w otaczającą nas przestrzeń, w różny sposób ją przekształcając, są: urbanistyka, architektura i architektura krajobrazu. Są to dyscypliny twórcze zazębiające się nawzajem, których fizyczne rezultaty oceniamy głównie za pomocą zmysłu wzroku. W trakcie tego procesu próbujemy je wartościować głównie z pozycji estetycznych.”⁷³ WALLIS za ZANIEWSKIM zwraca uwagę na wartości przestrzeni w mieście poprzez odnalezienie relacji człowieka do krajobrazu – „WALLIS sformułował pięć faz relacji człowieka do krajobrazu. Zajmując się przede wszystkim krajobrazem miejskim, uwzględniał fakt, że w jego strukturze istnieje tworzywo przyrodnicze i stąd jego koncepcja ma walor uniwersalny. Pierwszą fazą jest poznawanie, a po niej

⁶⁶ Aleksander BÖHM, na przykładzie rozwoju w czasie archetypów ogrodu i miasta, pokazuje ich wzajemne powiązania formalne. W: BÖHM A.: *Architektura krajobrazu, jej początki i rozwój*, Politechnika Krakowska, Kraków 1994, s. 7–8

⁶⁷ Kazimierz WEJCHERT wymienia następujące czynniki decydujące o jakości przestrzeni: „warunki naturalne, obronności, komunikacji, warunki prawne i obyczajowe oraz koncepcje społeczne miasta”. W: WEJCHERT K: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 15

⁶⁸ „O ile w starożytności architektura była rozumiana jako sztuka statyki i ładu, obecnie musi być rozumiana jako sztuka równowagi w ruchu i dynamicznym rozwoju, a środowisko przyrodnicze powinna traktować jako wzór samoregulowania się i przystosowania”. W: BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa–Kraków 1979, s. 6.

⁶⁹ CHMIELEWSKI J.M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 16

⁷⁰ Tamże, s. 392

⁷¹ SZMIDT B., *Ład przestrzeni*, 1981, Warszawa, PIW.

⁷² SZMIDT B., *Ład przestrzeni*, 1981, Warszawa, PIW, s. 50

⁷³ SKALSKI J.: *Krajobraz miasta w przestrzeni wzrokowej. Patrzyć, widzieć i rozumieć przestrzeń publiczną Warszawy* (red. Jan Rylke), *Przyroda i Miasto*, tom V, Wyd. SGGW, Warszawa 2003, s. 39–91, s. 43

następuje wartościowanie. Trzecia faza w zależności od określenia wartości, stosowne kształtowanie przestrzeni krajobrazu, a następnie zgodne lub niezgodne z nim użytkowanie. Piąta faza, która może zresztą być u początku relacji z krajobrazem, to przeżywanie w różny sposób w sytuacjach wyjątkowych lub codziennych."⁷⁴

NORBERG-SCHULZ definiuje relacje krajobrazowo-architektoniczne następująco: „Od czasów starożytnych możemy prześledzić podejmowane przez człowieka próby, by nadać „swemu” krajobrazowi bardziej precyzyjne formy lub przekształcić je tak, by pasowały do ogólnego obrazu otoczenia, jaki sobie stworzył” oraz „**człowiek przez swe dzieła wyraża możliwości krajobrazu**”⁷⁵. Podobnie relacje te interpretuje KRÓLIKOWSKI: „Ludzie, rośliny i zwierzęta, zamieszkujące miasto, nadają miejscom tożsamość, tworzą je, wypełniając szkielet, jakim jest projekt urbanistyczny”⁷⁶.

GAWRYSZEWSKA i KRÓLIKOWSKI zauważają równie silne powiązanie tego, czym jest krajobraz kulturowy, z tożsamością przestrzeni oraz z przełożeniem jej kształtowania na wartości celów, do których dążymy, kształtując krajobraz wokół nas: „Kiedy gospodarujemy przestrzenią, kształtujemy ją, a każda decyzja o kształcie przestrzeni to akt wprowadzania w nią naszego, ludzkiego ładu. Kształtować znaczy porządkować. Każdy ład natomiast jest rodzajem struktury, która zanim zmaterializuje się w przestrzeni, musi powstać w naszym umyśle. Myśli ludzkie tworzą struktury, tworzą ład. Jest to sposób na radzenie sobie z natłokiem informacji, wrażeń i spostrzeżeń, które napływają do nas poprzez zmysły. Trudno nam zrozumieć Naturę, w której przyszło nam żyć. Tworząc strukturę, porządek, ład, ogarniamy postrzeganą rzeczywistość myślą i zawieramy w niej naszą skromną wiedzę o prawidłach, jakimi rządzi się przestrzeń i świat. Gospodarując przestrzenią, pragniemy zapisać w niej wiedzę – obraz naszej kultury. Tworzymy w ten sposób krajobraz kulturowy. Świadczy on o nas, bo jest zapisem myśli, naszych własnych i naszych przodków”⁷⁷. WALLIS, podobnie jak ZANIEWSKI, podkreśla duże znaczenie odpowiedzialności za wartości przestrzenne, jakie niesie ze sobą miasto.”

Z kolei DOMINICZAK dostrzega wspólne cele wszystkich opisywanych tutaj elementów, interpretując ustawę o planowaniu w sposób następujący: „Te znaczące zapisy zbliżają ideę ochrony ładu do usankcjonowanych już prawnie idei ochrony zabytków, ochrony dóbr kultury i, ostatecznie, ochrony środowiska naturalnego. Znaczy to też, że, podobnie jak obszar wiedzy historycznej, kulturowej czy ekologicznej, architektura, urbanistyka i planowanie muszą wytworzyć jasne systemy wartości w ramach wspólnej odpowiedzialności za ład przestrzenny.

⁷⁴ Za Królikowski J.T., Interpretacje krajobrazów, Praca habilitacyjna, Wydawnictwo SGGW, 2006 Warszawa, s.44 - 45

⁷⁵ NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria Biblioteka architekta Wyd. Murator, Warszawa 2000, ss. 70÷71

⁷⁶ KRÓLIKOWSKI J. T., *Elementy semiotyczne dzieła architektury*, s. 144 – 146, w Społeczno- kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią, wybór tekstów, pod Red. Beaty J. Gawryszewskiej i Jeremiego T. Królikowskiego, 2004, Warszawa, Wydawnictwo SGGW

⁷⁷ *Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią* (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, ze słowa wstępnego s. 5

Kod przestrzenny miejsca podąża w tym kierunku, przyjmując ekspresję i rozpoznawalność cech lokalnych miejsca za jedno z głównych wartości ładu przestrzennego, ustala reguły ochrony i możliwości kontynuacji w oparciu o prototyp i jego deformacje⁷⁸.

1.1.5.2. W odniesieniu do charakteru miejsca

Każda zmiana istniejącej przestrzeni powoduje zmianę miejsca⁷⁹ – może podkreślać istniejący charakter lub mu zaprzeczać, kształtując go od nowa⁸⁰. Niesie za sobą kolejny ładunek form i symboli, kształtujący nasze postrzeganie często w zupełnie inny niż dotychczas sposób⁸¹.

Charakter miejsca jest jednym z najbardziej istotnych czynników budujących w nas świadomość świata, w którym żyjemy. NORBERG-SCHULZ, który wypromował to pojęcie, podkreśla jego ważność: „Od niepamiętnych czasów człowiek uznawał, że różne miejsca mają różny charakter. Charakter ten jest czasami tak silny, że w gruncie rzeczy determinuje podstawowe cechy obrazu otoczenia u większości obecnych tam ludzi. Dzięki temu czują oni, że należą do tego samego miejsca”⁸². Również LYNCH wskazuje, że charakter miejsc to istotna cecha miasta, pisząc, że „Piękno i zachwyty przestrzeni miejskiej budzi jej osobliwość.”⁸³

KWIATKOWSKA zwraca uwagę na ważny w kategoriach wszelkich relacji formalnych aspekt, jakim jest **geneza miejsca**: „Zasady kształtowania form i wnętrza architektoniczno-urbanistycznych wywodzą swoją genezę z regionalnych wzorców kompozycji, opartych o fenomen miejsca lub wynikają ze stylistycznych wzorców kształtowania

⁷⁸ DOMINICZAK J.: *Intelektualne podstawy architektury*. W *Społeczno kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią* (wybór tekstów, pod red. B. J. Gawryszewskiej i J. T. Królikowskiego, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, ss. 247–255

⁷⁹ DUBOS podkreśla wagę charakteru miejsca w życiu i świadomości człowieka: „Żaden, nawet najwspanialszy, krajobraz nie jest zdolny objawić w pełni swego bogactwa, dopóki nie będzie mieć własnego mitu stworzonego przez miłość, pracę i sztukę człowieka [...]. Jeżeli dzisiaj profanujemy naturę, to nie dlatego, że wykorzystujemy ją dla własnych celów, ale ponieważ manipulując naturą z reguły nie respektujemy ducha miejsca [...]. Ludzie starają się nadać swemu naturalnemu otoczeniu upragniony kształt [...], ale nawet w najbardziej zurbanizowanym środowisku natura ma swój udział w tworzeniu ducha miejsca. Trwały charakter miejsca jest zawsze wypadkową skomplikowanych współdziałań natury i kultury [...]. Istota więc problemu nie polega na tym, czy będziemy modyfikować przyrodę, czy nie, lecz na tym, jak będziemy ją modyfikować” CHMIELEWSKI J.M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 16 za DUBOS R.: *Pochwała różnorodności*, PIW, Warszawa 1986

⁸⁰ NORBERG-SCHULZ Ch.: *Znaczenie w architekturze zachodu* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta* Wyd. Murator, Warszawa 1999, s. 225 – „bycie w miejscu sugeruje coś więcej niż lokalizację; wynika przede wszystkim z naszej identyfikacji ze szczególnym charakterem omawianych miejsc [...]”

⁸¹ KRIER zwraca uwagę na możliwe niebezpieczeństwo takich zmian: „wystarczy jeden budynek brzydki, aby zniszczyć ducha najwspanialszego miejsca”. KRIER L.: *Architektura: Wybór czy przeznaczenie*, Arkady, Warszawa 2001, s. 207

⁸² NORBERG-SCHULZ Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta*, Wyd. Murator, Warszawa 2000, s. 27

⁸³ LYNCH K. *The image of the city*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 1998.s. 2

przestrzeni, związanych z różnymi nurtami i kierunkami w teorii kompozycji architektoniczno-urbanistycznej, eksplorującymi fenomen przestrzeni"⁸⁴.

Yi-Fu TUAN dostrzega znaczenie **siatki powiązań pomiędzy miejscami**: „Miejsce jest obiektem szczególnego rodzaju. Jest konkretyzacją wartości, choć nie jest wartościową rzeczą, którą można trzymać w ręku albo się z nią obnosić. Jest obiektem, w którym można przebywać. Przestrzeń, jak powiedzieliśmy, poznaje się dzięki możliwości poruszania się. Przedmioty i miejsca często przyciągają ku sobie ruch albo odpychają. Dzięki temu można różnie doświadczać przestrzeni: jako lokalizacji przedmiotów i miejsc, jako odległości i rozciągłości dzielącej lub łączącej miejsca i bardziej abstrakcyjnie – jako obszaru określonego siatką miejsc”⁸⁵.

Z podobnego założenia wychodzi DOMINICZAK, formułując **metodę kodu przestrzeni**. Jest ona niczym innym, jak sprawdzaniem, czy w nowo powstającej przestrzeni duch miejsca odpowiada istniejącemu *genius loci*, czy nie. Sprawdza na ile wartości przestrzenne istniejącego krajobrazu mogą zostać zachowane. Powołuje się tutaj na filozofię LEVINASA, hołdując zasadzie kontynuacji i dialogu architektonicznego przy wprowadzaniu do istniejących struktur nowego: „Oto jedna budowla powstaje wobec budowli drugiej, która już istnieje. Nie podporządkowuje jej sobie w geście „ukontekstowania”, ale przejęta odpowiedzialnością staje wobec niej twarzą w twarz”⁸⁶. Oraz: „Dialog prowadzony przez architekturę dialogiczną w jej przestrzeniach wewnętrzności i zewnętrżności rozpiąć trzeba między wartością tożsamości miejsc i budowli a dialogiczną ciekawością spotkania z drugim – z architekturą tego, co Inne”⁸⁷.

Odnosi się on również do odpowiedzialności etycznej, jaką noszą w sobie wszelkie otaczające nas formy: „Dziś zła architektura to często taka, która koncentrując się na „prawdzie” funkcjonowania obiektu, nie interesuje się jego formą i dopuszcza do formalnej swawoli. Z tej swawoli wynika zła forma, z niej krajobraz nie do zniesienia sztuczny: nieprawdziwy w materii domu, nierealny w cyrkowej iluzji miasta. Zła architektura to często ta, w której architekt, pod pretekstem skupienia się na funkcji, nie odpowiada na pytanie o formę. Konsekwentnie, zła architektura to brak odpowiedzialności architekta wobec twórczej wolności, jaką umożliwia forma. Pretekstem tego braku jest (nad) użycie architektonicznej prawdy.”

1.2. Zastosowane metody badań i schemat pracy

Badania podzielono na część związaną z rozpoznaniem opracowywanej struktury oraz na część dotyczącą oceny dopasowania projektowanego układu urbanistycznego do istniejącego krajobrazu. Oparto się tutaj na podstawowych założeniach dotyczących tworzenia struktury analizy związanej z obrazem miasta i otaczającej

⁸⁴ KWIATKOWSKA A.: *Współczesne strategie kompozycji architektonicznej*, Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 44

⁸⁵ TUAN Y.F.: *Przestrzeń i miejsce* (tłum. A. Morawińska), PIW, Warszawa 1987, s. 24

⁸⁶ DOMINICZAK J.: *Miasto dialogiczne – część VII. Architekturą twarzą w twarz*. Architektura nr 4/2003, Wydawnictwo Architektura – Murator, Warszawa 2002, s. 61

⁸⁷ DOMINICZAK J.: *Miasto dialogiczne – część XII. Między tożsamością a ciekawością*. Architektura nr 9/2003, Wydawnictwo Architektura – Murator, Warszawa 2002, s. 61

nas przestrzeni, sformułowanej przez LYNCHA „Obraz otaczającej nas przestrzeni można z grubsza podzielić na trzy części: identyfikację przestrzeni, jej strukturę oraz znaczenie”⁸⁸.

W niniejszej pracy do rozpoznania i usystematyzowania elementów kształtujących przestrzeń posłużono się **metodą analizy ładu przestrzennego**, zawierającą elementy wykorzystywane w badaniach K. LYNCHA⁸⁹, K. WEJCHERTA⁹⁰ i J. BOGDANOWSKIEGO⁹¹. LYNCH podaje ogólny podział miasta na podstawowe części nie rozróżniając materiału roślinnego i architektonicznego. WEJCHERT precyzuje zagadnienia opracowane przez LYNCHA i uszczegóławia je. Dodaje ponadto klasyfikacje wnętrz i pojęcie punktu widokowego. BOGDANOWSKI szczegółowo określa zasady kształtowania wnętrz krajobrazowych, przy czym przy analizie elementów kompozycyjnych w krajobrazie posługuje się pojęciami podobnymi jak LYNCH i WEJCHERT. W pracy wykorzystano pojęcia odnoszące się bezpośrednio do form krajobrazowych i urbanistycznych w celu stworzenia z nich zbioru najlepiej porządkującego przestrzeń. Elementy przyrodnicze i architektoniczne potraktowano podobnie.

Najpierw sporządzono **bazę danych o terenie** – charakterystykę przyrodniczą i historyczną – na podstawie dostępnych badań⁹². W tym celu wykonano również **analizę funkcjonalną i komunikacyjną** terenu. **Analizy ładu przestrzennego** i analizę funkcjonalną wykonano na podstawie planów i zdjęć lotniczych oraz panoram. **Analizę panoram** zrobiono z wykorzystaniem metody zastosowanej przez DYMITYSZYN⁹³. Wyniki porównania stanu istniejącego i projektowanego pozwoliły określić wartości przestrzenne Wilanowa Zachodniego oraz sprawdzić, na ile zostaną one zachowane po realizacji projektu *Miasteczko Wilanów*.

Do przygotowania **analizy funkcjonalnej** terenu posłużono się metodą zawartą w prawodawstwie i stosowaną przy opracowywaniu Miejscowych Planów Zagospodarowania. Przy tym uszczegółowiono ją, pokazując nie tylko obszary, lecz także określone elementy terenów zieleni i zabudowy oraz ogólne dane graniczne ich wysokości⁹⁴.

⁸⁸ LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 1998, s. 8

⁸⁹ LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 1998.

⁹⁰ WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974; WEJCHERT K.: *Przestrzeń wokół nas*.

⁹¹ BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, ss. 50–61.

⁹² Opracowania, z których korzystano, opisano kolejno w rozdziałach pt. „Charakterystyka historyczna” i „Charakterystyka przyrodnicza”

⁹³ DYMITYSZYN I.: *Autostrada A-2 narzędziem sanacji krajobrazu i ochrony tożsamości kulturowej regionu wielkopolskiego*, praca doktorska, WOI AK, SGGW, Warszawa 2004

⁹⁴ Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z dnia 26 sierpnia 2003 r., zał. nr 1 (DzU nr 164, poz. 1587) wyznacza się jedynie obszary. W celu uszczegółowienia informacji dla dalszych badań w niniejszej pracy wyznaczono również poszczególne budynki i elementy wolnostojące w przestrzeni.

Analiza komunikacyjna została sporządzona na podstawie metody podziału dróg zastosowanej w DzU nr 164 poz. 1587 (załącznik nr 1). Pozwoliła ona sklasyfikować istniejące drogi i ulice, przy czym oprócz podziału na **drogi główne** i **dojazdowe** w rozporządzeniu wyróżnia się drogi **pieszo-jezdne (nieutwardzone)** oraz **rowerowe**. Wprowadzono te dodatkowe pojęcia ze względu na specyfikę opisywanego terenu. **Drogi główne** zdefiniowano jako najistotniejsze powiązania komunikacyjne opisywanego terenu z miastem. **Drogi dojazdowe** to wszystkie ulice wiążące się z drogami głównymi i pozwalające dotrzeć w głąb istniejącej zabudowy. Jako **drogi pieszo-jezdne** oznaczono wszystkie drogi szutrowe nieutwardzone znajdujące się na obszarach opracowania. **Drogami rowerowymi** nazwano wszystkie drogi z określoną nadrzedną funkcją dla poruszających się rowerów.

W celu pokazania genezy znaczenia poszczególnych dróg na terenie Wilanowa Zachodniego zastosowano metodę opracowaną przez Oskara SOSNOWSKIEGO⁹⁵. Na tej podstawie wydzielono były **gościńce**, **ulice prostokątne**, oraz **ulice nowożytnie**. Ponadto oznaczono **ulice nawiązujące do oro- i hydrograficznej** struktury terenu oraz **ulice narolne**.

Analizy ładu przestrzennego sporządzono w następujący sposób: Podzielono teren na **obszary**, które przedstawiono w załączniku nr 1, wykorzystując do tego metodę LYNCHA⁹⁶ oraz opierając się na niej metody CHMIELEWSKIEGO⁹⁷ i WEJCHERTA⁹⁸. Zakładają one wyznaczanie obszarów na podstawie podobieństw widocznych elementów przestrzeni oraz proporcji pomiędzy nimi⁹⁹. Następnie dla zbadania relacji widokowych wyznaczono **punkty widokowe**¹⁰⁰, które pozwoliły na stworzenie panoram przestrzeni Wilanowa Zachodniego. W metodzie LYNCHA punkty te wyznacza się w zależności od analizowanego miejsca, podobnie jak i zasięgi ich widoczności¹⁰¹. Tą metodą posłużono się w niniejszej pracy.

⁹⁵ SOSNOWSKI O.: *Powstanie, układ i cechy charakterystyczne sieci ulicznej na obszarze Wielkiej Warszawy*, Wydawnictwo Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1930.

⁹⁶ Wykorzystano definicję District – obszaru wyznaczanego ze względu na podobieństwo przestrzeni i jej elementów, LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1998, s. 47

⁹⁷ Chmielewski opiera się na Lynchu stosując następujące tłumaczenie Districts: **Rejony i obszary (districts):** śródmieście, tereny zieleni, osiedla, dzielnice przemysłowe, zabudowa jednorodzinna, zabudowa rozproszona" CHMIELEWSKI J. M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 46

⁹⁸ WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974

⁹⁹ O innej metodzie podziału analizowanego terenu na obszary pisze J. Skalski, powołując się na badania A. Böma i badania własne. Metoda ta polega na dzieleniu przestrzeni w oparciu o psychologiczne odczuwanie jej (Skalski) oraz pod kątem odległości na niej występujących (Böhm). Za: SKALSKI J.: *Krajobraz miasta w przestrzeni wzrokowej. Patrzyć, widzieć i rozumieć przestrzeń publiczną Warszawy* (red J. Rylke), Przyroda i Miasto, Wyd. SGGW, tom V, Warszawa 2003 ss. 39–91. Bogdanowski natomiast dzieli badaną przestrzeń od razu na konkretne wnętrza: BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 50÷ 61

¹⁰⁰ Punkty widokowe zostały przedstawione w aneksie nr 2

¹⁰¹ LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1998, s. 47

Na podstawie badań percepcji widzenia WEJCHERT¹⁰² i SKALSKI¹⁰³ bardzo precyzyjnie oznaczają punkty i ich zasięgi widoczności. Wiele możliwych odmian punktów widokowych podają GZELL i KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA¹⁰⁴.

Aby precyzyjnie określić relacje budujące łańd przestrzenny na opracowywanym terenie, jego analizy dzieli się na dwie grupy. Pierwsza skupia się na rozpoznaniu elementów kompozycyjnych w opisywanej przestrzeni. Druga jest analizą wnętr krajobrazowo-urbanistycznych.

Przy sporządzaniu analiz pierwszej grupy posłużono się metodami K. LYNCHA, K. WEJCHERTA i J. BOGDANOWSKIEGO. Najpierw wyznaczono dominanty i punkty charakterystyczne, posługując się nazewnictwem i definicją K. WEJCHERTA¹⁰⁵, stosowaną również w badaniach CHMIELEWSKIEGO¹⁰⁶ oraz GZELLA i KIERCZYŃSKIEJ-KRÓLIKOWSKIEJ¹⁰⁷. Jako **dominanty** wybrano elementy punktowe największe gabarytowo w opisywanej przestrzeni, natomiast jako **punkty charakterystyczne** przyjęto punktowe obiekty również wybijające się na analizowanym terenie, jednak w nieco bardziej lokalny sposób. J. BOGDANOWSKI ujmuje te fragmenty przestrzeni nieco ogólniej, używając określenia **elementy wolno stojące**¹⁰⁸.

Następnie wyodrębniono **osie kompozycyjne**, opierając się na metodzie WEJCHERTA¹⁰⁹, który rozwinął definicje LYNCHA. W ten sposób zaznaczono najistotniejsze powiązania i główne kierunki w analizowanej przestrzeni. Podobną metodę stosował BOGDANOWSKI do wyznaczania osi kompozycyjnych ogrodowych¹¹⁰. Nieco inaczej takie osie interpretował CHMIELEWSKI, dzieląc je podobnie jak LYNCH na te, które

¹⁰² WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974

¹⁰³ SKALSKI J.: *Krajobraz miasta w przestrzeni wzrokowej. Patrzyć, widzieć i rozumieć przestrzeń publiczną* Warszawy (red. J. Rylke), Przyroda i Miasto, Wyd. SGGW, tom V, Warszawa 2003, s. 46, 47

¹⁰⁴ Podają oni między innymi:

- punkty widokowe wewnętrzne i zewnętrzne
- punkty widokowe barwne, gdy światło jest za plecami obserwatora
- punkty widokowe sylwetowe, gdy światło pada z przodu. Za: GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 27

¹⁰⁵ W metodzie LYNCHA elementy te noszą wspólną nazwę *landmarks* i oznaczają zarówno punkty charakterystyczne, jak i dominanty, a WEJCHERT je wyraźnie dzieli. WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, ss. 61–68

¹⁰⁶ „**Charakterystyczne punkty i dominanty (landmarks)**: zabytki, wysokościewce, gmachy publiczne, symbole miasta, miejsca pamięci, inne – funkcjonalne” CHMIELEWSKI J. M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 46

¹⁰⁷ za GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 28

¹⁰⁸ BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s.52

¹⁰⁹ Za: WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 111 - 124

¹¹⁰ Za: BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. podać

są związane z komunikacją oraz te, które są związane z charakterystycznymi elementami krajobrazu¹¹¹. GZELL i KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA z kolei postrzegają osie jako jeszcze jedną kategorię linii w przestrzeni.¹¹²

Za GZELLEM i KIERCZYŃSKĄ-KRÓLIKOWSKĄ¹¹³ wyodrębniono następnie **otwarcia szczelinowe** (wąskie prześwity pomiędzy wysokimi ścianami) oraz **krajobrazowe** (szerokie otwarcia widokowe sięgające daleko w przestrzeń). W metodzie LYNCHA oraz u CHMIELEWSKIEGO ta kategoria nie występuje. Za to WEJCHERT¹¹⁴ i J. BOGDANOWSKI¹¹⁵ dzielą otwarcia na szerokie i szczelinowe.

Kolejnym elementem są **punkty węzłowe**. Pojawiają się one zarówno u LYNCHA¹¹⁶, jak i u WEJCHERTA¹¹⁷ i Chmielewskiego¹¹⁸ oraz u GZELLA i KIERCZYŃSKIEJ-KRÓLIKOWSKIEJ¹¹⁹. Za każdym razem są definiowane jako miejsca ważne w określonej przestrzeni ze względu na swoją funkcję społeczną, komunikacyjną czy formalną. W metodzie BOGDANOWSKIEGO nie występują ani punkty węzłowe, ani ich definicje zamienne.

W analizie kompozycyjnej wyodrębniono również **linie prowadzące i zatrzymujące** w przestrzeni, odnosząc się bezpośrednio do metody WEJCHERTA¹²⁰. Przyjęto, że linie prowadzące są to struktury w przestrzeni, które ściągają nasz wzrok

¹¹¹ Chmielewski stosuje następujące definicje związane z pojęciem osi kompozycyjnej: „**drogi i przejścia** (path): arterie komunikacyjne, ulice miejskie, ciągi piesze, ciągi rowerowe” oraz „**granice i krawędzie** (edge): rzeka, skarpa, linie kolejowe, arterie komunikacyjne” CHMIELEWSKI J. M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 46

¹¹² Za: GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 29

¹¹³ Za: GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 29

¹¹⁴ Za WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, ss. 134–137

¹¹⁵ BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, ss. 51–53

¹¹⁶ LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1998, s. 47. Lynch nazywa je nodes i są one jednymi z najważniejszych, w rozumieniu jego metody, elementów przestrzeni.

¹¹⁷ Za: WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, ss. 50–82. Wejchert pisze zarówno o punktach węzłowych, jak i o elementach krystalizujących. Przy czym jedno mogą być jednocześnie drugim. Pojęcie elementów krystalizujących jest u niego dosyć pojemne – zawiera zarówno dominanty, jak i punkty charakterystyczne oraz główne węzły komunikacyjne. Definicja tego pojęcia nawiązuje do Lynchowskiego nodes.

¹¹⁸ Za: CHMIELEWSKI J. M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 46. Również za Lynchem „**Węzły i punkty centralne** (knot): funkcjonalne, symboliczne”

¹¹⁹ Za: GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 29. Autorzy stosują dwie definicje – jedna wiąże punkty węzłowe z centrum miasta i określa je jako zwornik różnych struktur (znów Lynchowskie nodes), druga zaś podaje, że są to „rozjazdy, skrzyżowania – głównie – miejsca, z których można oglądać dalekie widoki”.

¹²⁰ Za: WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 111 – 123

określoną stroną. Linie zatrzymujące natomiast są to bariery wzrokowe, jakie napotykamy w analizowanej przestrzeni. Podobnie linie te zostały zdefiniowane przez LYNCHA¹²¹, a następnie przez CHMIELEWSKIEGO¹²², który zawarł je w definicjach dwóch pojęć – **krawędzi** i **ścieżek**. BOGDANOWSKI, podobnie jak GZELL i KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA, łączy występowanie tych linii z cechami wnętrza. W obu metodach są to aspekty kompozycji ścian wnętrza¹²³.

Do sporządzenia **analizy wnętrza** zastosowano obserwacje wszystkich wymienionych autorów. Przyjęto, że wiąże się ona z analizą elementów kompozycji, a nawet założono, że jest w stosunku do niej częściowo wynikowa. Definicje **wnętrza** przyjęto za BOGDANOWSKIM¹²⁴ i WEJCHERTEM¹²⁵. Dzięki temu, że jeden z nich odnosi swoją definicję do pojęć krajobrazowych, a drugi do urbanistycznych, zestawienie ich daje możliwość kompleksowego opracowania tej części analiz – stąd nazwa **wnętrza urbanistyczno-krajobrazowe**. CHMIELEWSKI nie precyzuje pojęcia wnętrza, pisze natomiast o miejscach, przy czym definiuje je tak, jak poprzedni autorzy¹²⁶ zdefiniowali wnętrza. Podobnie czyni LYNCH – dla niego miejsce może, ale nie musi, odpowiadać żadnemu z jego elementów przestrzeni. Dla niego również wnętrza jest powiązane z miejscem¹²⁷. GZELL i KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA widzą wnętrza podobnie jak WEJCHERT i BOGDANOWSKI, łącząc je fizycznie z pojęciami stropu, ścian i podłogi, jednak również dostrzegają dodatkowy aspekt powiązania z miejscem. Podkreślają, że wnętrza mogą tworzyć miejsca¹²⁸.

Wnętrza podzielono najpierw na **urbanistyczno-krajobrazowe subiektywne i obiektywne**. Skorzystano przy tym z metody krajobrazowej BOGDANOWSKIEGO i na

¹²¹ LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1998, s. 47. Są to *path* i *edge*. Jedna i druga struktura może być prowadząca w przestrzeni i, na dobrą sprawę, również obie mogą być zatrzymaniami.

¹²² Za: CHMIELEWSKI J. M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 46. Są to „**drogi i przejścia** (*path*): arterie komunikacyjne, ulice miejskie, ciągi piesze, ciągi rowerowe” oraz „**granice i krawędzie** (*edge*): rzeka, skarpa, linie kolejowe, arterie komunikacyjne”.

¹²³ Za GZELL S, KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 29 oraz BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 52

¹²⁴ „Wnętrzem [...] jest całe fizjonomiczne otoczenie miejsca, z którego oglądamy krajobraz.” BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 51

¹²⁵ „Wnętrze urbanistyczne stanowi przestrzeń ograniczoną czytelnie ścianami, widocznymi bez przeszkód z określonego punktu widokowego”. WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 126

¹²⁶ „A zatem percepcja przestrzeni odbywa się nie tylko wzdłuż utrwalonych w pamięci dróg i przejść, ale również wokół punktów centralnych, a także przez wzajemne usytuowanie znanych rejonów, które wyróżniamy dzięki rozpoznawalnej ich odrębności”. CHMIELEWSKI J. M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 20

¹²⁷ LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1998, ss. 6–13

¹²⁸ Za GZELL S, KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 28–31

podstawie własnych obserwacji odniesiono ją również do elementów architektonicznych¹²⁹. Przyjęto, że wnętrzami urbanistyczno-krajobrazowymi **obiektywnymi** są te, których dostrzeżenie w przestrzeni jest jednoznaczne. Natomiast wnętrzami urbanistyczno-krajobrazowymi **subiektywnymi** są te, w których formie kształty ścian lub szerokość otwarć powodują wątpliwości związane z lokalizacją ich granic. W podobny sposób GZELL i KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA piszą o spójności i proporcjach wnętrz, nie podając jednak konkretnego rozgraniczenia¹³⁰. Podobnie bazową rozpoznawalność wnętrza określa WEJCHERT¹³¹.

Po wyznaczeniu wnętrz przyjęto dwa typy ich klasyfikacji: pierwszy jest związany z kształtem wnętrza jako całości, drugi odnosi się bezpośrednio do ścian i ogólnej sylwety wnętrza.

Kształty wnętrz rozpoznano jako **wnętrza prześwitowe, zamykające i prowadzące**. Zastosowano tutaj podział zaproponowany przez WEJCHERTA¹³² i stosowany również przez GZELLĄ i KIERCZYŃSKĄ-KRÓLIKOWSKĄ¹³³. Podział taki nie występuje w metodzie BOGDANOWSKIEGO, mimo że elementy krajobrazowe również współtworzą te kategorie wnętrz. Wymienione typy wnętrz różnią się wielkościami i proporcjami otwarć w stosunku do swoich ścian. I tak **wnętrza prowadzące** mają wydłużoną formę i szerokie otwarcia na przeciwległych wąskich końcach. We **wnętrzach prześwitowych** otwarcia występują nieregularnie i jest ich proporcjonalnie niewiele mniej niż ścian. Natomiast **wnętrza zamykające** mają zdecydowane zwarte ściany, w których otwarcia są marginalną częścią.

Wnętrza możemy podzielić również ze względu na charakter przestrzeni, którą tworzą¹³⁴, na **wnętrza obojętne i agresywne**. W tej pracy, za WEJCHERTEM¹³⁵ oraz GZELLEM i KIERCZYŃSKĄ-KRÓLIKOWSKĄ¹³⁶, zdefiniowano **wnętrza obojętne** jako te, które mają wszystkie ściany podobne co do wielkości i charakteru. Natomiast **wnętrza**

¹²⁹ ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 51

¹³⁰ Autorzy podają następujące wytyczne: najlepsze proporcje uzyskuje się, gdy kąt między linią podłogi a linią łączącą środek wnętrza z górną krawędzią ściany wynosi 25 do 30°, jeżeli jest on większy, to powstaje studnia i nie widać wyższych partii ścian, a jeżeli jest mniejszy, to zaciera się pojęcie wnętrza. Za: GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003; WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, s. 28–31

¹³¹ Takie samo kryterium czytelności wnętrz co GZELL i KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA podaje WEJCHERT. W: WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 141–142

¹³² Przy czym Wejchert w ten sam sposób klasyfikuje też różne kategorie otwarć, również nazywając je prowadzącymi i zamykającymi. WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 138–143

¹³³ GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003, s. 28–31

¹³⁴ GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003, s. 28–31

¹³⁵ WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s. 138–143

¹³⁶ GZELL S., KIERCZYŃSKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003, s. 28–31

agresywne jako te, których sylweta ścian swoimi różnicami proporcji sprawia wrażenie „poszarpanej”. Zastosowany podział metod przedstawiono na rys. 3. Metody analiz ładu przestrzennego, na których oparto badania w niniejszej pracy, można podzielić na trzy grupy (rys. 3). Pierwsza – **zasady postrzegania** – odnosi się do tego co i jak możemy zaobserwować oraz jakie mamy możliwości obserwacji. W tej grupie znajduje się metoda SKALSKIEGO i część założeń metody WEJCHERTA odnosząca się do punktów widokowych. W drugiej grupie – **ogólne elementy kompozycji** – znajdują się metody określające ogólne zjawiska formalne kształtujące przestrzeń. Do tej grupy można zaliczyć metodę LYNCHA, jej wersję poszerzoną przez CHMIELEWSKIEGO oraz badania BOGDANOWSKIEGO. Trzecia grupa – **szczegółowe elementy kompozycji** – to metody odnoszące się do postrzegania szczegółowych elementów przestrzeni i miejsc. Zalicza się do nich metody WEJCHERTA oraz GZELLA i KIERCZYŃSKIEJ-KRÓLIKOWSKIEJ.

Na podstawie sporządzonych analiz (funkcjonalnej, komunikacyjnej i ładu przestrzennego) uzyskano wiele informacji dotyczących wzajemnych **proporcji wizualnych elementów przestrzeni**. W tym celu korzystano z metod opracowanych przez J. DOMINICZAKA¹³⁷ na podstawie przemysłów KOOLHASA¹³⁸ oraz filozofii spotkania LEVINASA, na którą powołuje się DOMINICZAK¹³⁹, wyodrębniono **kod przestrzeni miejsca**. Kod przestrzeni miejsca podzielono na kod źródłowy i kod projektowy.

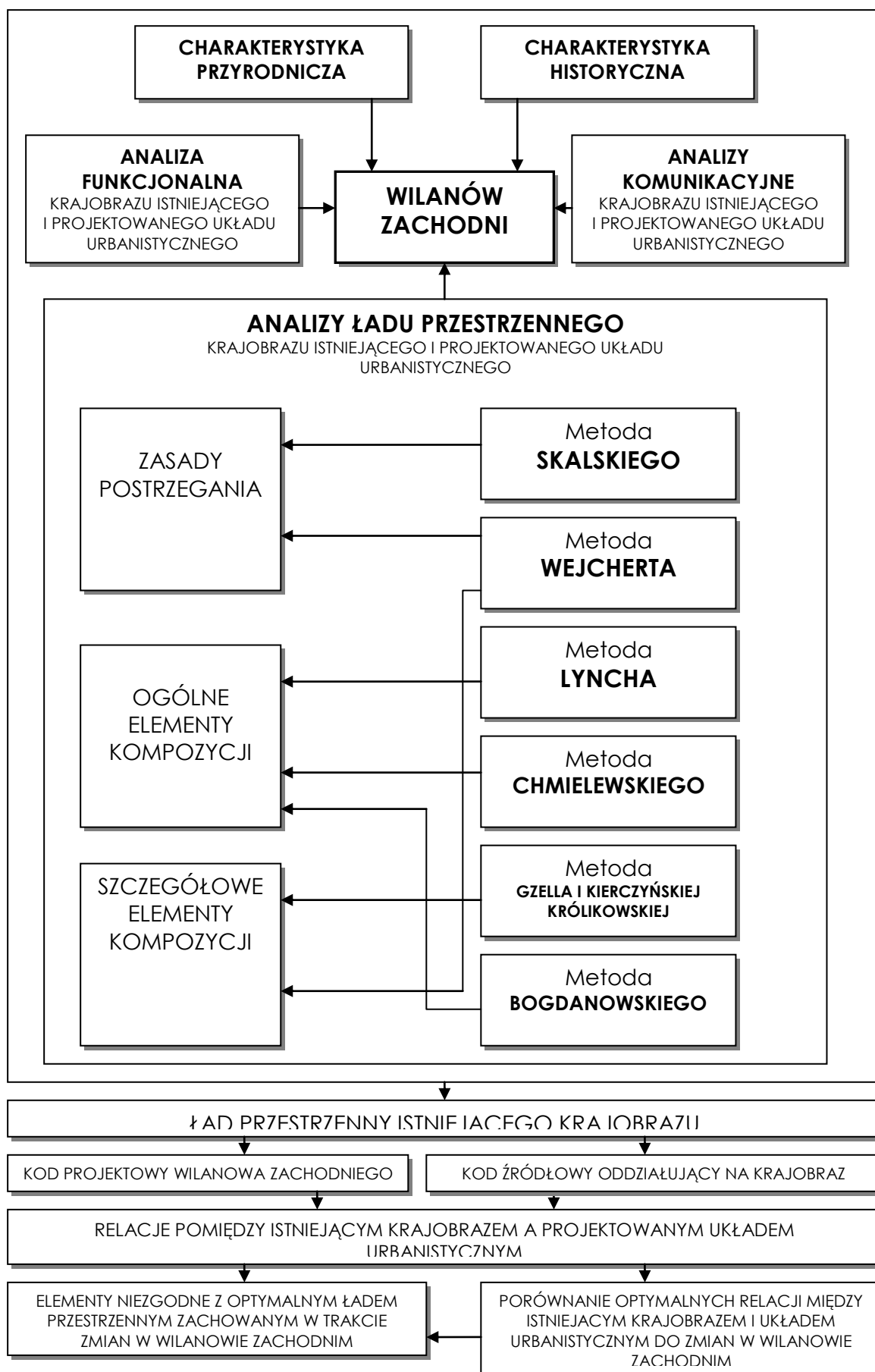
Kod źródłowy Wilanowa Zachodniego i jego bezpośredniego otoczenia określono jako zbiór charakterystycznych cech fizjonomicznych i funkcjonalnych. Porównanie go ze zmianami w przestrzeni, jakie niesie wprowadzenie nowego układu urbanistycznego, pozwala sprawdzić, na ile zmienia się charakter tego miejsca w kontekście przeanalizowanych elementów¹⁴⁰. W jakim stopniu kod nowej inwestycji odpowiada **kodowi projektowemu** tego terenu. Ponadto wynikowy charakter badań pokazuje, czy zmieniające się relacje krajobrazowo-urbanistyczne umożliwiają zachowanie *genius loci* w przestrzeni po wprowadzeniu nowej jakości, jaką jest projekt Miasteczko Wilanów.

¹³⁷ DOMINICZAK J.: *Intelektualne podstawy architektury*. W: *Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią* (wybór tekstów pod red. B. J. Gawryszewskiej i J. T. Królikowskiego), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s. 247–255

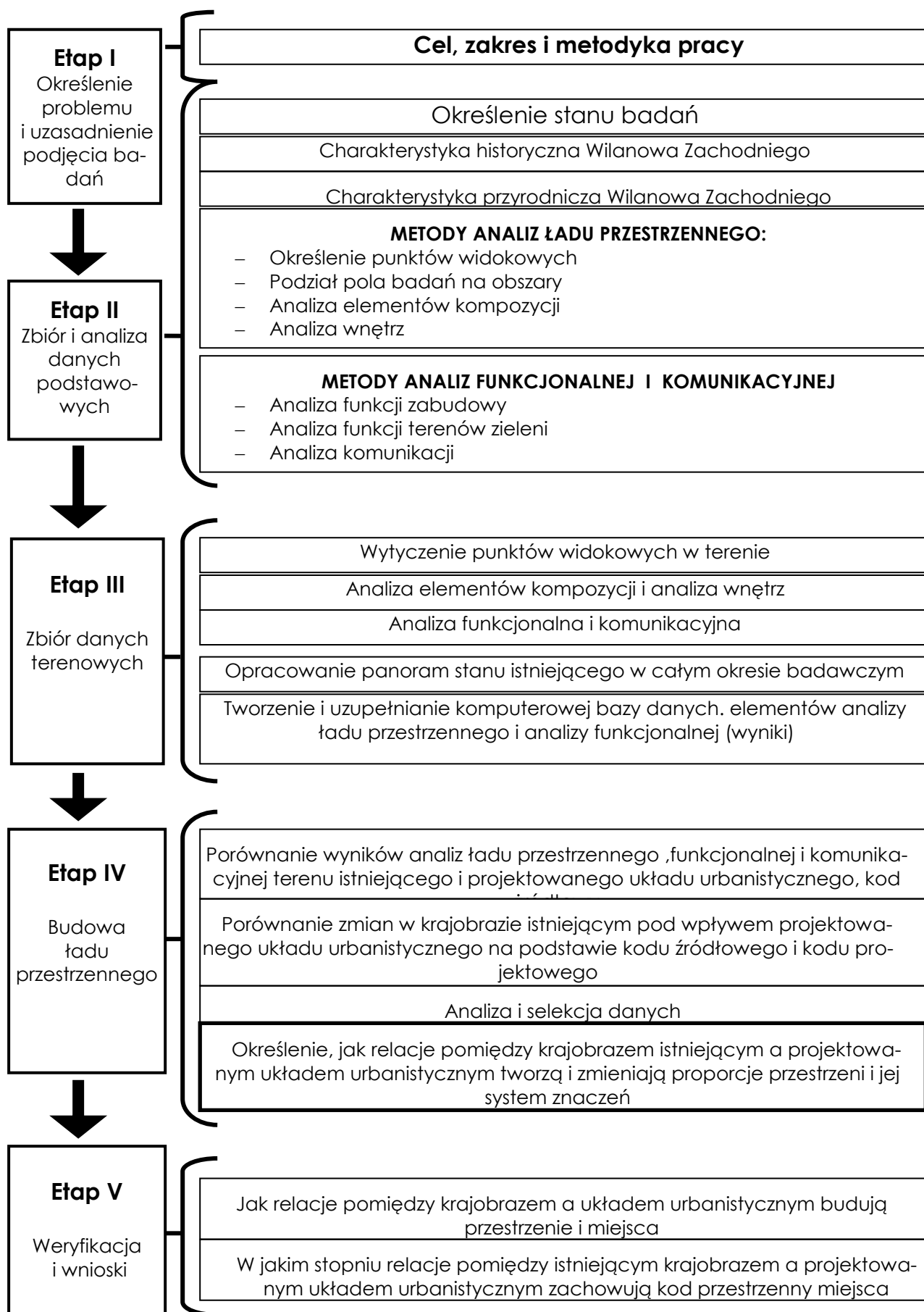
¹³⁸ KOOLHAS R.: *S, M, L, XL*. The Monacelli Press, Rotterdam 2000s. 1238–1269. Autor określa charakter miasta mianem *Generic City*, czyli struktury, która intuicyjnie wybiera najwłaściwszą dla siebie drogę rozwoju urbanistycznego, korzystając z najlepszych doświadczeń poprzedników.

¹³⁹ DOMINICZAK J.: *Intelektualne podstawy architektury*. W: *Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią* (wybór tekstów pod red. B. J. Gawryszewskiej i J. T. Królikowskiego), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s. 247–255 oraz ?

¹⁴⁰ Celem badań jest sprawdzenie założeń Colina ROWE'A i Roberta SLUTZKY'EGO – *form follows form* (forma podąża za formą), swego rodzaju „przezroczystości” architektury (*Transparence*), do których odnosi się Dominiczak w swoich rozważaniach. DOMINICZAK J.: *Miasto dialogiczne – część III – Architektura czasu*. Architektura nr 12/2002, Wydawnictwo Architektura – Murator, Warszawa 2002, s. 58–59

Rys. 3. Schemat zastosowanych metod

Rys. 4. Schemat pracy

2. Wybór terenu i zakres pracy

„Każde miejsce ma niepowtarzalny zestaw cech składających się na dwie sfery: sferę natury oraz sferę kultury. Aby miejsce nie uległo destrukcji, konieczne jest utrzymanie trojkiej równowagi:

- **wewnątrz sfery natury**, której podstawowym celem jest utrzymanie na wysokim poziomie jakości i ilości środowiska przyrodniczego,

- **wewnątrz sfery kultury**, gdzie podstawową sprzecznością pozostaje konflikt kultury technicznej z humanistyczną,

- **pomiędzy sferą natury i kultury** w celu stworzenia możliwości harmonijnego rozwoju zarówno całej cywilizacji, jak i poszczególnych dziedzin życia¹⁴¹”

Teren Wilanowa Zachodniego na zdjęciu lotniczym pokazano na rys. 5.

Rys. 5. Zdjęcie lotnicze terenu Wilanowa Zachodniego (fot. Instytut Geodezji i Kartografii)

¹⁴¹ OREMUS F.: *Ekoarchitektura – między modą a koniecznością. Zielona Analogia*, Pracownia Architektury Żywej, Politechnika Śląska. Zeszyty Naukowe nr 1036, Gliwice 1989

2.1. Granice przyjętego pola badań i jego otoczenie

Rys. 6. Schematyczna mapa terenu Wilanova Zachodniego¹⁴²

Aby jak najpełniej zanalizować fizjonomię terenu oraz pokazać kod przestrzenny miejsca, potrzebny jest duży obszar, na którym są projektowane zmiany o zasięgu dzielnicy. Żadne miejsce czy przestrzeń nie istnieją same dla siebie, potrzebne jest więc pokazanie w odpowiednio ograniczonym stopniu również tego, co się znajduje wokół nich. Dlatego zakłada się przyjęcie dwóch zasad ograniczania terenu. Podział

¹⁴² Dokładny opis i legenda w aneksie nr 1

na obszar bezpośrednio podlegający zmianom i obszar wokół, na który te zmiany będą miały największy wpływ¹⁴³.

W chwili obecnej¹⁴⁴ jednym z terenów najintensywniej objętych planami jest Wilanów Zachodni, gdzie pod powstające projekty urbanistyczne oddano obszar ok. 560 ha¹⁴⁵. Prace projektowe zostały zainicjowane ogłoszeniem konkursu w 1996 r. Projekt był prowadzony wstępnie przez zwycięzców konkursu, a później, pod wpływem głównego inwestora, przejęła go firma INVI. Pole badań pokrywa się z granicami przyjętymi do konkursu. Obszar zawiera się od północy między ul. Arbuzową (23.), a następnie al. Wilanowską (25.), od wschodu granicą jest ul. Przyczółkowa (28.), od południa ul. Pałacowa (30.) oraz Park Natoliński (I.), natomiast od zachodu teren flankuje Skarpa Warszawska (L.). Jest to prawie cały obszar Wilanowa Zachodniego.

Wokół tego terenu rozciągają się różnorodne typy przestrzeni zabudowanej. Od strony północnej graniczy on z blokową, średnią i dość rozproszoną zabudową Sadyby (2., 3., 4.), od północnego wschodu z Pałacem-Parkiem w Wilanowie (A., H.) oraz rezydencjonalną rozproszoną zabudową wokół ul. Wiertniczej (6., 27.). Podobny typ zabudowy znajduje się od strony wschodniej za ul. Przyczółkową, na terenach Powsinka (7.).

Od strony południowej na terenie przeważają elementy przyrodnicze z miejscowo występującą zabudową. Strona zachodnia jest zdominowana przez ścianę zwartą, blokowej zabudowy Ursynowa, poprzedzoną ścianą wysokich drzew, która podkreśla wysokość skarpy. Ze względu na swoje położenie w środku tzw. *Klucza Wilanowskiego* podstawowy obszar opracowania jest terenem o bardzo istotnych powiązaniach historyczno-kulturowych¹⁴⁶. Ponadto bliskość najlepiej zachowanego jego elementu – Pałacu w Wilanowie (A.) – oraz wszystkich jego powiązań formalnych ma bardzo duży wpływ na kształt podejmowanych tam prac planistycznych.

Stąd następujące drugie granice opracowania, pokazujące kontekst dla terenu Wilanowa Zachodniego. Od północy granica biegnie ul. Śródziemnomorską (2.), przecina ul. Jana III Sobieskiego (26.), następnie przechodzi w ul. Goplańską (4.), Królowej Marysieńki (5.), ulicami Lenza i Biedronki aż do Morysina (G.). Obejmuje jego granicę oraz przechodzi od strony wschodniej przez ul. Vogla (31.) i biegnie dalej obrzeżem Jeziora Powsinkowskiego (9.) i przez łąki aż do wysokości granic Parku Natolińskiego (I.). Następnie przecina łąki Wilanowskie (12.) i biegnie od południa granicą Parku Natolińskiego oraz ul. Kiepury. Od Zachodu linia przechodzi ulicą Dębego (13.), następnie wpada w ulicę Lokajskiego (14.), dalej prowadzi ulicą Lasku Brzozo-

¹⁴³ Za Bogdanowskim „Ocena dojrzałości formy wymaga wszechstronnej analizy w powiązaniach organicznych funkcjonalnych i formalnych. Dotyczy to analizy samej formy, a więc zarówno jej wewnętrznej struktury, jak i powiązań zewnętrznych na tle dynamiki przeobrażeń”. BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979, s. 60, 61

¹⁴⁴ rok 2004

¹⁴⁵ zgodnie z Uchwałą Rady Gminy Wilanów nr 154 z dnia 13 lutego 1996

¹⁴⁶ *Klucz Wilanowski* jest zespołem dworów o historycznych powiązaniach widokowych, na które składają się: Pałac Natoliński (obecnie Szkoła Europejska), Muzeum Pałac w Wilanowie, Pałac na Ursynowie (obecnie rektorat SGGW).

wego, skręca w ul. Migdałową i biegnie aleją KEN. W dalszej części granica przechodzi ul. Płaskowicką (33.) do Cynamonowej (17.). Następnie linia skręca w ul. Indiry Gandhi (16.) i dalej biegnie ul. Rosoła (32.) i Doliną Służewiecką (36.) do skrzyżowania z ul. Jana III Sobieskiego (26.).

2.2. Charakterystyka historyczna

Pierwsze wzmianki dotyczące Wilanowa pochodzą z połowy XII w.¹⁴⁷ Dzielnica zwana wówczas Milanowem była częścią uposażenia opactwa św. Wojciecha w Płocku i stanowiła własność benedyktynów. Później przechodziła z rąk do rąk wciąż jako wieś parafialna, będąc między innymi również własnością Bolesława Leszczyńskiego, dziada króla Stanisława. Aż w 1676 r. została nabyta przez podkomorzego kaliskiego Stanisława Krzyskiego, od którego za pośrednictwem koniuszego koronnego Marka Matczyńskiego została zakupiona przez króla Jana III Sobieskiego w 1677 r. Od tego momentu Wilanów (wtedy *Villa Nova*) zaczął zmieniać swój charakter, stając się dzielnicą rezydencjonalną, której elementem dominującym stał się pałac i otaczające go założenie parkowe¹⁴⁸. Obecnie rezydencja i układ parku nadal pełnią rolę nadrzędną we wszystkich założeniach urbanistycznych Wilanowa.

Jednym z elementów oddziałujących na teren Wilanowa Zachodniego jest **kompleks pałacowo-parkowy na Ursynowie**. Jego dzieje zaczynają się w 1775 r., kiedy ten teren (wówczas wieś Roskosz) otrzymuje Józef de Maisonneuve od Augusta Aleksandra Czartoryskiego. Zespół pałacowo-parkowy powstał z inicjatywy Aleksandry i Stanisława Kostki Potockich, którzy w roku 1786 wraz z architektem Chrystianem Piotrem Aignerem rozpoczęli przebudowę wcześniejszych obiektów aż do obecnego kształtu¹⁴⁹.

Ostatnie z założeń pałacowo-parkowych otaczających Wilanów Zachodni to **kompleks w Natolinie** – dawna Bażantarnia króla Jana III Sobieskiego. Najpierw był to klasycystyczny pałacyk wzniesiony przez Szymona Bogumiła Zuga z inicjatywy Augusta Czartoryskiego w 1783 r. Dopiero w latach 1807/1808 zmiany pod wpływem zespołu Kostka Potocki–Aigner doprowadziły do obecnego układu budynku¹⁵⁰.

Nieistniejący już, ale istotny dla kompozycji historycznej krajobrazu, był kompleks Gucin-Gaj z pozostałościami Księżego Stawu. Gucin-Gaj powstał jako filia rezydencji Wilanowskiej w latach 1817–1821. Najpierw obok kościoła św. Katarzyny założono ogród, a następnie zbudowano tam drewniany dworek. W 1821 r. założono w Gucinie gaj dla uczczenia pamięci Stanisława Kostki Potockiego i jego brata Ignacego.

¹⁴⁷ FIJAŁKOWSKI W., KRAWCZYK J.: *Wilanów dawny i współczesny* Wyd. Pagina, Warszawa 2002, s. 8–13

¹⁴⁸ CYDZIK J., FIJAŁKOWSKI W.: *Wilanów*, Wyd. Arkady, Warszawa 1989, s. 9

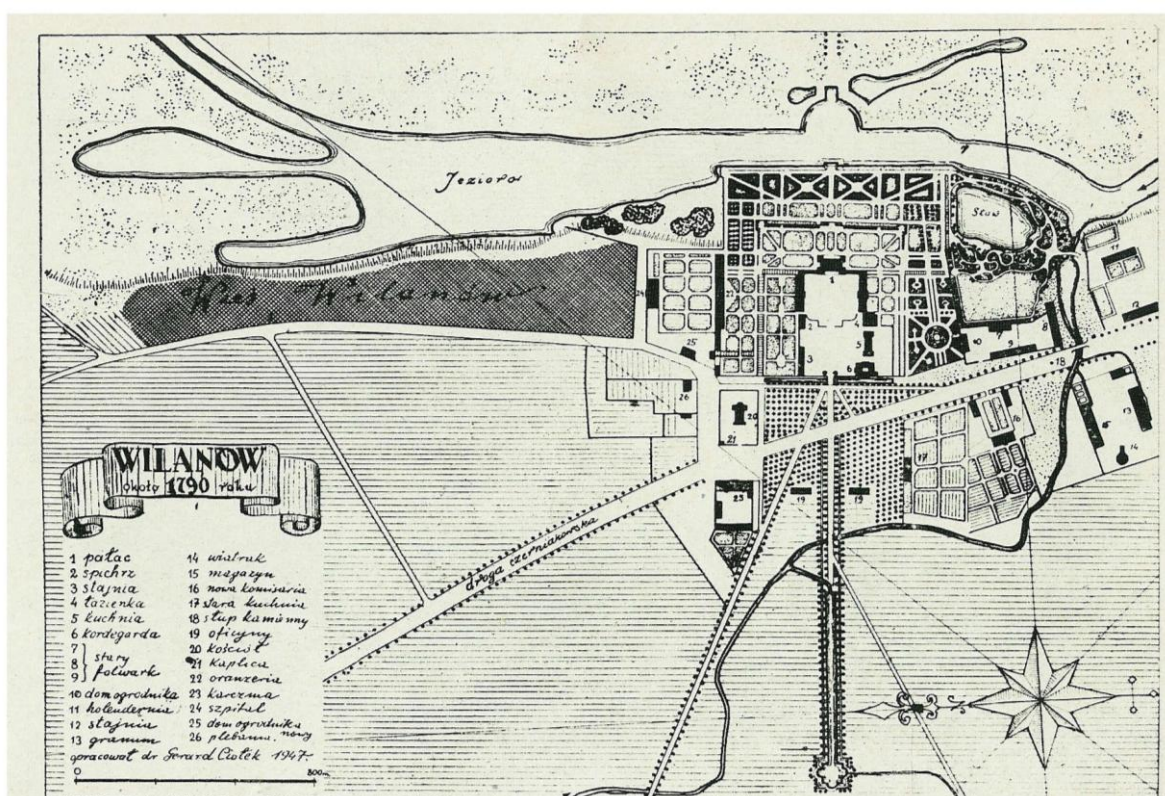
FIJAŁKOWSKI W.: *Królewski Wilanów*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, Warszawa 1998, ss.9–11

¹⁴⁹ JAROSZEWSKI T. S., BARANIEWSKI W.: *Pałace i dwory w okolicach Warszawy*. Rozdz. *Usynów*, PWN, Warszawa 1992, ss. 252–257

¹⁵⁰ Tamże, rozdz. *Natolin*, ss. 101–108

W latach późniejszych teren ten zarósł zwartym masywem drzew. Obecnie pozostał tylko zarośnięty Księży Staw¹⁵¹.

Pałac w Wilanowie oraz otaczające go założenia rezydencjonalne stanowią część sytemu XIX-wiecznych powiązań widokowych (kompozycji osiowych) lokowanych na lewobrzeżnych tarasach Wisły¹⁵². Wszystkie trzy rezydencje miały powiązania krajobrazowe, które obecnie się zatarty przez ekspansję zieleni i ogólne zaniedbanie terenu. Jednym z najsilniej jeszcze oddziałujących jest kontakt widokowy kościoła św. Anny przez ul. Klimczaka z dawną wsią Wolicą. Jednak reszta powiązań jest w przestrzeni nieczytelna. Rysunek numer 7 przedstawia układ parku i pałacu w Wilanowie z roku 1790.

Rys. 7. Wilanów, mapa z 1790 r. autorstwa Stanisława Kostki Potockiego (wg FIJAŁKOWSKIEGO)

¹⁵¹ KACZYŃSKA M.: *Przemiany krajobrazu Wilanowa*, (red. Jan Rylke), *Przyroda i Miasto*, , tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 144- 166, s.159- 160

¹⁵² KACZYŃSKA M.: *Przemiany krajobrazu Wilanowa*, (red. Jan Rylke), *Przyroda i Miasto*, , tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 144- 166, s. 146, „Zespół założeń ogrodowych w Wilanowie zlokalizowany jest w obrębie trzech ułożonych pasmowo tarasów tej doliny. Stanowią one ogniw łańcucha założeń rezydencjonalnych położonych na tarasach lewego brzegu Wisły, które na początku XIX wieku stanowiły krajobrazową kompozycję przestrzenną i powiązane były ze sobą osiami widokowymi i ciągami komunikacyjnymi. Na tarasie wysokim (wyniesionym 101 – 104m n.p.m.) zlokalizowana była część założeń : Ujazdów, Belweder, Mokotów, Królikarnia, Gucin-Gaj wraz z towarzyszącym mu kościołem św. Katarzyny, Ursynów i Natolin. Na tarasie średnim (wyniesionym 86-88 m n.p.m.) znajdowały się Łazienki, klasztor i dwór w Czerniakowie, pałac w Wilanowie kościół w Powsinie. Najniższy taras (wyniesiony 82-84 m n.p.m.) zajmował Morysin i ogród dolny rezydencji wilanowskiej.”

2.3. Charakterystyka przyrodnicza

2.3.1. Rzeźba terenu

Na terenie Warszawy układ głównych jednostek geomorfologicznych ma charakter pasmowy, równoległy do Wisły. Opracowywany obszar leży na granicy dwóch różnych mezoregionów – Równiny Warszawskiej i Doliny Środkowej Wisły¹⁵³. Równina Warszawska opada w kierunku wschodnim stopniem erozyjnym – Skarpą Warszawską¹⁵⁴. Wysokość Równiny waha się w zakresie 105–110 m n.p.m. Opracowywany teren znajduje się na lewobrzeżnym tarasie nadzalewowym w obszarze Doliny Środkowej Wisły. Jego szerokość wynosi na tym terenie od 2,0 km w części południowej do ok. 2,5 km w części północnej. Jego wysokość lokuje się w granicach 82–87 m n.p.m.¹⁵⁵ Wschodnią partię tarasu odcina ul. Przyczółkowa. Pomimo niewielkich (ok. 2 m) różnic wysokości część wschodnia i zachodnia tarasu są inaczej ukształtowane. Na wschód od ul. Przyczółkowej jest ona bardziej wyrównana. Z kolei w części zachodniej występują równoległe do Skarpy Warszawskiej ciągi lokalnych dolinek smużnych.¹⁵⁶ Należy jednak podkreślić, że wiele z istniejących form zostało zatartych przez bardzo silny wpływ antropogeniczny¹⁵⁷. Dotyczy to głównie zasypania rozcięć skarpy, którego celem było utrzymanie jej stabilności. Ponadto rolnicze wykorzystanie tarasu spowodowało zanik naturalnych mikroform powierzchniowych oraz powstanie form sztucznych – rowów melioracyjnych¹⁵⁸

2.3.2. Gleby

„Miąższość i głębokość zalegania poziomów wodonośnych warunkują rozwój i funkcjonowanie miast”¹⁵⁹

Na opracowywanym obszarze dominują rzeczne piaski plejstoceny i mady rzeczne plejstoceny¹⁶⁰ (w części południowej) o miąższości zróżnicowanej od 7 do

¹⁵³ Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów, s. 18, LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 31

¹⁵⁴ Wysokość skarpy na opracowywanym terenie waha się pomiędzy 10 a 15 metrów (w rejonie Dolinki Służewieckiej opada do 6-8 m). Szerokość zajmowanego przez nią terenu waha się pomiędzy 20 a 50 m. Stok skarpy ma nachylenie ok. 40°. W części dolnej występują charakterystyczne półki. Są one uformowane z materiału deluwialnego, zerodowanego z górnej części skarpy. Rozcięcia erozyjne zostały wykorzystane na przejścia drogowe (rejon Pałacu na Ursynowie i okolice Wolicy). RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), Przyroda i Miasto, tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167- 190, s. 170

¹⁵⁵ Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów, Urząd Dzielnicy Wilanów, 2001 Warszawa s. 18, LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 31

¹⁵⁶ RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), Przyroda i Miasto, tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167- 190, s. 170

¹⁵⁷ MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 31

¹⁵⁸ Tamże.

¹⁵⁹ SZULCZEWSKA B.: *Polityka ekologiczna w gospodarce miejskiej*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1992, s. 14

ok. 20 m i malejącej w kierunku północnym. U podnóża Skarpy wykształciły się gleby hydrogeniczne, o dobrze rozwiniętym kompleksie sorpcyjnym. Ze względu na obniżające się zwierciadło wody gruntowej na opracowywanym obszarze został zapoczątkowany proces murszowy¹⁶¹. Na terenie Wilanowa Zachodniego występują przede wszystkim piaszki gliniaste na piaskach luźnych, a ponadto gleby brunatne wyługowane o słabo rozwiniętym kompleksie sorpcyjnym. Charakteryzują się one dużą przepuszczalnością i małą zdolnością retencyjną. W skali klasy gruntów ornich na terenie tym przeważają grunty III, IV i V klasy oraz łąki i pastwiska¹⁶². Najlepsze do lokowania zabudowy tereny pod względem miąższości gleb znajdują się na terenie Przedpola Wilanowskiego oraz na wschodniej stronie obszaru opracowania, przy granicy z ul. Przyczółkową¹⁶³.

2.3.3. Wody gruntowe

Wahania wód gruntowych są uzależnione od wahań stanów Wisły¹⁶⁴. Ich poziom zalega na głębokości 2–4 m p.p.t. na obszarze tarasu nadzalewowego oraz wynosi 0–1 m p.p.t. w zagłębieniach i obniżeniach terenu. Zwierciadło wód gruntowych jest nachylone w kierunku Wisły, która (w zależności od poziomu wód) pełni funkcję drenującą lub infiltrującą. Wahania zwierciadła wody gruntowej na terenie Wilanowa Zachodniego uległy ustabilizowaniu na skutek drenażowego oddziaływania sieci kanalizacyjnej Stęgien, która ogranicza pułap stanów wysokich. Amplituda wahań zwierciadła terenów podskarpowych wynosi około 0,7 m. W kierunku krawędzi tarasu nadzalewowego dochodzi do 1,5 m. W składzie chemicznym wód występuje duża zawartość związków żelaza i manganu. W podmoklinach podskarpowych występują również siarczany i dwutlenek węgla. Obecność tych związków chemicznych może powodować lokalną agresywność w stosunku do betonu portlandzkiego¹⁶⁵. Wysoki poziom wód gruntowych utrudnia lokowanie piwnic i parkingów podziemnych na terenie Wilanowa Zachodniego. Wymaga osobnych systemów drenująco-zabezpieczających w trakcie posadawiania budynków¹⁶⁶.

¹⁶⁰ Źródła: ZACZKIEWICZ W., KLIMPEL R., KUBERSKI D.: Mapa: Geologia utworów powierzchniowych skala 1: 70000; *Wisła w Warszawie* (pod red. J. Lickiewicza, J. Pawlak, W. Pietrusiewicz), Biuro Zarządu m. st. Warszawy, Wydział Planowania Przestrzennego i Architektury, Warszawa 2000

¹⁶¹ RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), Przyroda i Miasto, tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167- 190, s. 171

¹⁶² LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s 31, BIERNACKI Z.: *Dane urbanistyczne do opracowania wstępnego studium wykonalności inwestycji*. Rozdz. Warunki środowiskowe (DETKO, JURKIEWICZ, OWADOWICZ). Materiały wewnętrzne pracy biura projektowego, s. 10

¹⁶³ RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), Przyroda i Miasto, , tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167- 190, s. 171-172

¹⁶⁴ LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s 31

¹⁶⁵ RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), Przyroda i Miasto, tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167- 190, s. 174, źródło BIERNACKI S., OSTASZEWSKA E.: *Opracowanie fizjograficzne terenu Wilanowa Zachodniego w dzielnicy-gminie Warszawa-Mokotów*. Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 1993,

¹⁶⁶ Tamże s. 174

2.3.4. Wody powierzchniowe

Na obszarze Wilanowa Zachodniego znajduje się wiele rowów i kanałów odwadniających, których układ jest związany z węzłem hydrograficznym zlewni Wilanówki. Jej kierunek nawiązuje do układu starorzeczy w dolinie Wisły¹⁶⁷. Największym ciekim wodnym w obrębie i okolicach badanego terenu jest Potok Służewiecki¹⁶⁸, którego wody są zanieczyszczone ściekami z lotniska Okęcie i wodami deszczowymi brudnym. Jego największym dopływem jest Kanał Wolicki, który przede wszystkim odprowadza wody gruntowe i tranzytowe spod skarpy do kolektorów deszczowych w okresach bezdeszczowych¹⁶⁹. Potok Służewiecki wraz z kanałem Wolickim i Rowem Natolińskim stanowią część systemu odwadniającego tereny Wysoczyzny i Skarpy Warszawskiej. Jest to system prostopadły do Wilanówki.¹⁷⁰

Największy z istniejących na opracowywanym obszarze rowów melioracyjnych odprowadza wodę z jeziora Łasice do rowu w obniżeniu podskarpowym, po wschodniej stronie ulicy Przyczółkowej. Następnie rów biegnie do Jeziora Powsinkowskiego. Integralną część zlewni Wilanówki stanowią zbiorniki wodne, z których najistotniejsze jest Jezioro Wilanowskie i Jezioro Powsinkowskie. Jezioro Wilanowskie łączy się przez kanał Sobieskiego z Wilanówką. W obrębie Parku Natolińskiego znajduje się jezioro Łasice zasilane wodami źródłkowymi wysiłekającymi spod Skarpy. Na północnym zachodzie znajdują się pozostałości stawu Gaj (Księżego Stawu).¹⁷¹

2.3.5. Klimat

„Klimat miasta jest kształtowany na bazie klimatu regionalnego, a uwarunkowany jest on środowiskiem geograficznym, strukturami zabudowy terenu, które wraz z innymi czynnikami wpływają na kształtowanie się warunków klimatycznych na danym obszarze”¹⁷².

Na opracowywanym obszarze w ciągu roku dominują wiatry z kierunku zachodniego (do 33,2%) oraz z kierunku południowo zachodniego (do 19%). Największe deformacje pola wiatru występują w Zespole Pałacowo-Parkowym oraz na terenach niskiej zabudowy mieszkaniowej. Na terenie Wilanowa Zachodniego obserwuje się również lokalne spływy powietrza z terenu wysoczyzny do doliny Wisły (cyrkulacja

¹⁶⁷ LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 31

¹⁶⁸ W okresie międzywojennym zwany kanałem Wola-Okęcie-Wilanów – do tej nazwy odwołuje się LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 11

¹⁶⁹ RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), *Przyroda i Miasto*, tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167- 190, s. 177, źródło BIERNACKI S., OSTASZEWSKA E.: *Opracowanie fizjograficzne terenu Wilanowa Zachodniego w dzielnicy-gminie Warszawa-Mokotów*. Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 1993,

¹⁷⁰ M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 31

¹⁷¹ RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), *Przyroda i Miasto*, tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167- 190, s. 177, źródło BIERNACKI S., OSTASZEWSKA E.: *Opracowanie fizjograficzne terenu Wilanowa Zachodniego w dzielnicy-gminie Warszawa-Mokotów*. Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 1993

¹⁷² ZIMNY H.: *Ekologia miasta*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2005, s. 9

zboczowa), które mogą się łączyć z bryzami miejskimi. Może to powodować niekorzystną koncentrację zanieczyszczeń emitowanych w obrębie terenów dolinnych¹⁷³. Tereny podskarpowe są gorzej przewietrzane i chłodniejsze od całego obszaru¹⁷⁴. Istotnym dla terenu Wilanowa Zachodniego elementem są rynny przewietrzające biegnące z rejonów południowych w kierunku śródmieścia. Ich szerokość wynosi ok. 200 m na opracowywanym obszarze. Lokowanie wysokiej zabudowy może naruszyć istniejący system wymiany i regeneracji powietrza.¹⁷⁵

Średnia roczna temperatura dla rejonu Wilanowa Zachodniego jest porównywalna do typowego przebiegu dla terenu Polski z minimum w styczniu $-3,8^{\circ}\text{C}$ oraz maksimum w lipcu $+18,7^{\circ}\text{C}$. Opracowywany obszar znajduje się pomiędzy wpływami miejskiej zabudowy (z typową dla niej tzw. wyspą ciepła), a podmiejskimi terenami otwartymi¹⁷⁶. Największe zachmurzenie występuje od listopada do grudnia (80%), najmniejsze od czerwca do września (60%). Średnia roczna suma opadów wynosi 500–550 mm, z maksimum w lipcu i minimum w marcu.¹⁷⁷

„Na terenie opracowania wyróżniono szereg obszarów o zróżnicowanych warunkach klimatycznych. Cechuje je układ równoległy względem osi doliny Wisły”¹⁷⁸. Na obszarze Wilanowa Zachodniego oraz bezpośrednio przylegających do niego terenach wyróżnia się następujące **topoklimaty**¹⁷⁹:

– *topoklimat zboczy wysoczyzny* – warunki klimatyczne na tym obszarze należą do najkorzystniejszych w obrębie opracowania. Górne partie zboczy i strefy krawędziowe charakteryzuje duża aktywność dynamiczna powietrza. Dobowy przebieg temperatur wyróżnia się małymi amplitudami. Nie występują ani uciążliwe upały, ani radiacyjne przymrozki, są to obszary dobrze przewietrzane. Najbardziej komfortowe warunki bioklimatyczne znajdują się na zboczach nasłonecznionych o niezbyt silnej wentylacji.

¹⁷³ LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 32

¹⁷⁴ *Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów*, Urząd Dzielnicy Wilanów, 2001 Warszawa s. 28

¹⁷⁵ RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), Przyroda i Miasto, tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167–190, s. 177, źródło BIERNACKI S., OSTASZEWSKA E.: *Opracowanie fizjograficzne terenu Wilanowa Zachodniego w dzielnicy-gminie Warszawa-Mokotów*. Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 1993

¹⁷⁶ LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 32

¹⁷⁷ *Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów*, Urząd Dzielnicy Wilanów, 2001 Warszawa s. 28

¹⁷⁸ LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 32

¹⁷⁹ Wszystkie informacje dotyczące topoklimatów zaczerpnięto z *Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów*, Urząd Dzielnicy Wilanów, 2001 Warszawa s. 28–31, por. LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s. 32, por. RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, (red. Jan Rylke), Przyroda i Miasto, , tom VI, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 167–190, s. 177, źródło BIERNACKI S., OSTASZEWSKA E.: *Opracowanie fizjograficzne terenu Wilanowa Zachodniego w dzielnicy-gminie Warszawa-Mokotów*. Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 1993

– *topoklimat form dolinnych* – ten teren obejmuje przeważającą część opracowania. Dna dolin charakteryzują się przeciętnymi warunkami solarnymi i najmniej korzystnymi warunkami termicznymi. Są to obszary o wysokim poziomie wód gruntowych, miejscami podmokłe. Stanowią dużą powierzchnię parującą w dzień. Przy dobrym nawietrzaniu dolin rzecznych stwarza to niekorzystne warunki termiczne. Tereny te są najbardziej narażone na występowanie przymrozków i tworzenie się zastoi zimnego powietrza. Wilgotność powietrza jest dość znaczna. Gwałtowne spadki temperatur i towarzyszący im wzrost wilgotności sprzyjają powstawaniu mgieł radiacyjnych.

– *topoklimat obszarów zalesionych i dużych obszarów zieleni urządzonej* – tereny te regulują warunki klimatyczne i bilans wodny. Powierzchnie zwartej zieleni łagodzą roczne i dobowe różnice temperatur. Wilgotność powietrza jest wyższa, szczególnie w drzewostanie iglastym. Największe wartości klimatyczne mają dojrzałe drzewostany dębowe i sosnowe. Parki miejskie (w tym Park Natoliński) są mało przewietrzane. Istnieje tam ryzyko powstawania stanów duszności i gorąca.

– *topoklimat terenów zwartej zabudowy* – na tych obszarach obserwuje się spadki temperatury nocą i mniejsze możliwości zalegania zanieczyszczeń w warstwie przypowierzchniowej. Tereny te cechują się wyższymi temperaturami minimalnymi i mniejszą liczbą dni z przymrozkami niż teren otwarty. W ciągu dnia częściej tworzą się chmury i opady. Nad miastem jest większa konwekcja, zwiększone parowanie, jak również wyższa temperatura. Spływ wód opadowych po utwardzonych powierzchniach powoduje mniejszą wilgotność powietrza. Zabudowa w istotny sposób zmienia prędkość i kierunki wiatrów.

Głównymi źródłami zanieczyszczeń na obszarze Wilanowa Zachodniego są emisje SO₂, CO, tlenku azotu, węglowodorów, związków metali ciężkich, pyłu i hałasu związane z ruchem komunikacyjnym al. Wilanowskiej oraz ul. Przyczółkowej, Wiertniczej, Vogla, Rosoła i Nowoursynowskiej. Ponadto źródłem SO₂ i pyłów jest emisja z elektrociepłowni „Siekierki”.¹⁸⁰

2.3.6. Potencjalna roślinność naturalna ¹⁸¹

Na podstawie roślinności rzeczywistej istniejącej na terenie Wilanowa Zachodniego i w jego bezpośrednim otoczeniu wyodrębnia się następujące zbiorowiska roślinności potencjalnej: Od strony północnej oraz wyspowo na terenie całego obszaru opracowania – grąd wysoki (las dębowo-grabowy z trzcinnikiem – *Tilio-Carpinetum calamagrostietosum*). Od strony północnej w okolicach Służewa oraz al. Wilanowskiej bagieny las olszowy (*Ribo nigri Alnetum*). W okolicach ul. Nowoursynowskiej oraz skrzyżowania al. Wilanowskiej, ul. Wiertniczej, Przyczółkowej i Klimczaka grąd typowy (świeży las dębowo-gradowy). Podobnie w obszarze południowym ul. Przy-

¹⁸⁰ *Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów*, Urząd Dzielnicy Wilanów, 2001 Warszawa s. 31

¹⁸¹ CHOJNACKI J.: *Zróżnicowanie przestrzenne roślinności Warszawy*. Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1991. zał. Mapa: *Dzisiejsza potencjalna roślinność naturalna Warszawy*, skala 1:50 000

czółkowej. Na terenach przy Skarpie Warszawskiej oraz w Parku Natolińskim wyróżnia się pasmowo następujące zbiorowiska roślinności potencjalnej: Przysrumykowski łąg jesionowo-olszowy (*Circaeo – Alnetum*), nadrzeczny łąg jesionowo-wiązowy oraz grądy niskie (wilgotne lasy dębowo-grądowe bogate w geofity – *Tilio-Carpinetum corydaletosum*, *T.C. stachyetosum*). Te ostatnie wyodrębnia się na większości obszaru Łąk Wilanowskich i Przedpola. Na terenach wokół Wilanowa Zachodniego od strony zachodniej i północnej wyodrębnia się roślinność siedlisk utworzonych przez człowieka. Są to zbiorowiska ciepłolubnych lasów liściastych z robinią zbliżone do dąbrów świetlistych (z elementami z rzędu *Quercetalia pubescentis* i kl. *Robinietaea*) oraz zbiorowiska lasów liściastych z klonami i robinią, zbliżone do bogatych grądów (z elementami ze zw. *Carpinion* i kl. *Robinietaea*).

2.3.7. Pokrycie terenu

Cechą charakterystyczną roślinności na terenie Wilanowa Zachodniego jest jej pasmowy układ związany z budową doliny Wisły.¹⁸² Większość obszaru Łąk Wilanowskich i Przedpola stanowią grunty orne. Drzewostan istniejący skupia się głównie wzdłuż ciągów zagłębień terenowych i kanałów wodnych położonych w zachodniej części obszaru.

Warstwę krzewów i zarośli tworzą głównie następujące gatunki: *Sambucus nigra* L. (bez czarny)¹⁸³, *Prunus padus* L. (czeremcha pospolita), *Prunus serotina* Mill. (czeremcha późna), *Prunus spinosa* L. (tarnina), *Crataegus Laevigata* L. (głóg dwuszyjkowy), *Crataegus monogyna* Jacq. (głóg jednoszyjkowy), *Salix fragilis* L. (wierzba krucha) z domieszkami *Salix purpurea* L. (wierzba purpurowa) oraz *Salix viminalis* L. (wierzba wiciowa), *Salix caprea* L. (wierzba iwa), *Rosa canina* L. (róża dzika), *Euonymus europaea* L. (trzmielina europejska), *Prunus cerasifera* Ehrh. (ałyca).¹⁸⁴

W warstwie drzew **na południe od ul. Klimczaka** wśród łąk występują pojedyncze duże egzemplarze *Salix fragilis* L. (wierzba krucha), *Populus tremula* L. (topola osika), *Alnus glutinosa* Gaertn. (olsza czarna) i sporadycznie *Acer negundo* L. (klon jesionolistny), *Tilia cordata* Mill. (lipa drobnolistna) oraz *Malus silvestris* Mill. (jabłoń dzika) i *Pyrus communis* L. (grusza polna). Łąki sukcesywnie zarastają młodnikiem brzoźowo-topolowym (*Betula pendula* Ehrh. – brzoza brodawkowata i *Populus tremula* L. – topola osika) pochodzącym z samosiewu.

Na terenie położonym **na północ od ul. Klimczaka** wyróżnia się grupa starodrzewu zlokalizowana na obszarze dawnych ogródków działkowych. Dominują tu: *Populus canescens* Sm. (topola szara), *Salix fragilis* L. (wierzba krucha), *Betula pendula* Ehrh. (brzoza brodawkowata), *Fraxinus excelsior* L. (jesion wyniosły), *Alnus glutinosa* Gaertn. (olsza czarna) z domieszkami *Populus tremula* L. (topola osika), *Populus alba* L. (topola biała), *Salix alba* L. (wierzba biała), *Larix decidua* Mill. (modrzew europejski),

¹⁸² LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993, s 32

¹⁸³ Łacińskie nazwy gatunków zweryfikowane na podstawie van de Laar H. J., de Jong P.C.: *List of names of Woody Plants*, Proefstation Voor de Boomkweekerij, Boskoop, 1995

¹⁸⁴ Pawłowska-Nowak M., *Zespół zabudowy mieszkaniowej wilanów zachodni 8 MU - inwentaryzacja drzewostanu*, Archigraf Michał Bratkowski pracownia architektoniczna, Warszawa 2005

Piceabies Karst. (świerk pospolity), *Pinus sylvestris* L. (sosna pospolita), i sporadycznie występującymi egzemplarzami *Ulmus laevis* Pall. (wiąz szypułkowy), *Pseudocuga menziesii* Britt. (daglezji) oraz pojedynczymi okazami *Quercus rober* L. (dąb szypułkowy), *Larix kaempferi* Gord. (modrzew japoński) i *Abies concolor* Lindl. (jodła kalifornijska). Należy przypuszczać, że część drzew, w tym drzewa obcego pochodzenia, jak i liczne drzewa owocowe znajdujące się na tym terenie, pochodzą z nasadzeń w dawnych ogródkach działkowych.

Z nasadzenia pochodzi również szereg topól czarnych (*Populus nigra* L.) **wzdłuż ul. Klimczaka**, biegnący od ul. Przyczółkowej do Świątyni Opatrzności Bożej. Wyróżnia się on w płaskim krajobrazie tarasu zalewowego. Jako domieszka występują tu: *Populus alba* L. (topola biała), *Populus tremula* L. (topola osika), *Alnus glutinosa* Gaertn. (olsza czarna) oraz pojedyncze egzemplarze *Salix fragilis* L. (wierzba krucha), *Salix sepulcralis* 'Chrysocoma' (wierzba biała odmiany Tristis), *Acer platanoides* L. (klon pospolity), *Betula pendula* Ehrh. (brzoza brodawkowata), *Tilia cordata* Mill. (lipa drobnolistna), *Pyrus communis* L. (grusza pospolita), *Malus sylvestris* Mill. (jabłoń dzika) i *Fraxinus excelsior* L. (jesion wyniosły)¹⁸⁵.

W lesie pod **Skarpą Ursynowską** rośnie głównie olsza czarna (*Alnus glutinosa* Gaertn.), czerechcha pospolita (*Prunus padus* L.), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.) i wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis* Pall.). Na obrzeżach spotyka się osikę (*Populus tremula* L.), wierzbę iwę (*Salix caprea* L.), brzozę brodawkowatą (*Betula pendula* Ehrh.) i wierzby krzewiaste (*Salix* sp.). Las skarpy i wąwozu to przede wszystkim zbiorowisko grądowe (*Tilio – Carpinetum campanuletosum*), z resztkami roślinności kserotermicznej i roślinności ruderalnej. Rosną tu drzewa wysokie, takie jak klon jawor (*Acer pseudoplatanus* L.) i klon pospolity (*Acer platanoides* L.), grab pospolity (*Carpinus betulus* L.), dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.), wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis* Pall.), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.) i osika (*Populus tremula* L.). Na szczególną uwagę zasługuje topola szara (*Populus canescens* Sm.). Na tarasie pod skarpą na północ od pałacu rezerwat obejmuje fragment terenu po dawnej szkółce drzew ozdobnych prowadzonej przez znanych dendrologów – doc. dr inż. W. Senetę i dr inż. J. Rokoszę. Z tamtych czasów pozostały tu dąb burgundzki (*Quercus cerris* L.), leszczyna turecka (*Corylus colurna* L.) i topola Wilsona (*Populus wilsonii* Schneid.).

Najcenniejsze w rezerwacie **Las Natoliński** są leśne zbiorowiska roślinne o bogatym składzie gatunkowym stanowiące pozostałość dawnych grądów i łęgów charakterystycznych dla doliny środkowej Wisły. Na tarasie dolnym występują łęgi jesionowo-olszowe (*Fraxino-Alnetum*) i grądy niskie (*Tilio-Carpinetum stachyetosum*), które zajmują tereny najbardziej wilgotne. Tereny nieco suchsze na tarasie dolnym oraz taras górny zajmują grądy typowe (*Tilio-Carpinetum campanuletosum*). Górną warstwę drzewostanów tworzą dęby szypułkowe (*Quercus robur* L.), lipy drobnolistne (*Tilia cordata* Mill.), klony pospolite (*Acer platanoides* L.), a na terenach wilgotnych także olsze czarne (*Alnus glutinosa* Gaertn.). Warstwę dolną drzew stanowią graby pospolite (*Carpinus betulus* L.), klony pospolite i lipy drobnolistne. W lukach rosną brzozy brodawkowate (*Betula pendula* Ehrh.) i topole osiki (*Populus tremula* L.). War-

¹⁸⁵ KOWALEWSKA A.: *Analiza pokrycia terenu istniejącego na terenie Wilanowa Zachodniego, pod kątem kształtowania doborów gatunkowych w Miasteczku Wilanów*, Projekt „Miasteczko Wilanów” s. 23

stwa krzewów zbudowana jest z leszczyny (*Corylus avellana* L.), kruszyny pospolitej (*Frangula alnus* Mill.), jarzębu pospolitego (*Sorbus aucuparia* L.), bzu czarnego (*Sambucus nigra* L.), czerechwy pospolitej (*Prunus padus* L.) i wymienionych wyżej gatunków drzewiastych. Na skarpie w drzewostanach rosną także wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis* Pall.), sosna pospolita (*Pinus sylvestris* L.) i dąb bezszypułkowy (*Quercus petraea* Liebl.).

2.3.8. Najwartościowsze obiekty przyrodnicze i klimatyczne w otoczeniu opracowywanego terenu

W bezpośrednim sąsiedztwie omawianego terenu występują obiekty wymagające specjalnej ochrony. Na północnym zachodzie, na granicy obszaru Wilanowa Zachodniego, znajdują się **zabytkowe zespoły Gucina i Służewa**, na które składają się: odcinek **Skarpy Warszawskiej z rezerwatem Skarpy Ursynowskiej**¹⁸⁶, **staw Gaj** z zadrzewieniem typu rezerwatowego oraz zabytkowe **założenie pałacowo-parkowe Usynów**. Na bezpośredniej południowej granicy terenu znajduje się rezerwat przyrody – **Las Natoliński**¹⁸⁷. Otulinę tego ostatniego oraz terenów przy Skarpie Warszawskiej wyznacza część **Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu**¹⁸⁸. Na północnym wschodzie, w odległości ok. 1,0 km od omawianego obszaru, ulokowany jest zabytkowy park oraz **rezerwat przyrody Morysin**¹⁸⁹. Wymienione kompleksy leśne wymaga-

¹⁸⁶ Rezerwat krajobrazowy utworzony w 1996 r. chroniony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 14 czerwca 1996 (M.P. 96.42.411), którego głównym celem jest Zachowanie fragmentu Skarpy Wiślanej porośniętej różnicowanymi zbiorowiskami leśnymi, wraz z leżącymi u jej podnóża łąkami torfowiskami, liczne okazy drzew pomnikowych, urozmaicona rzeźba terenu typowa dla obszarów pradoliny Wisły. Za *Warszawska przyroda. Obszary i obiekty chronione*. (pod red. J. Wojtąłowicza). Wyd. Biura Ochrony Środowiska Urzędu M. ST. Warszawy, Warszawa 2005, s. 7

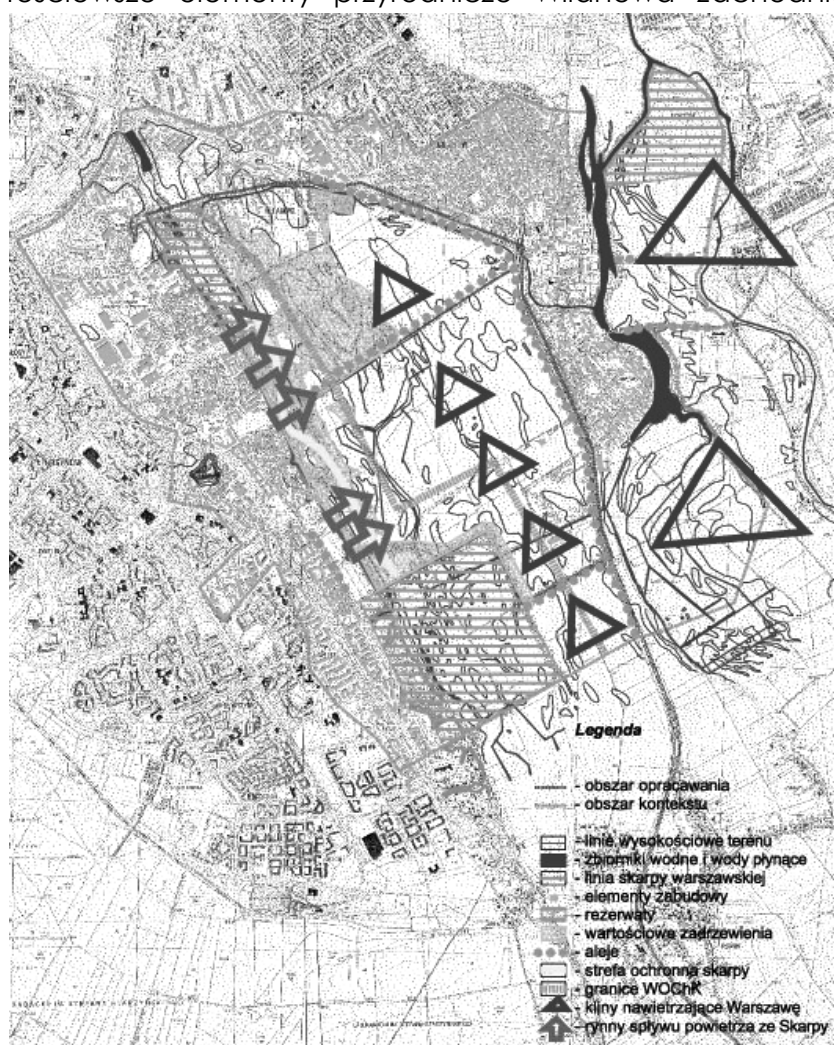
¹⁸⁷ Rezerwat leśny utworzony 4 listopada 1991, chroniony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 9 października 1991 (M.P.91.38.273), którego celem jest Ochrona fragmentu Skarpy Warszawskiej ze względów naukowych i dydaktycznych w tym naturalnych, różnicowanych zbiorowisk leśnych z licznymi drzewami pomnikowymi oraz bogatej rzeźby terenu. *Warszawska przyroda. Obszary i obiekty chronione*. (pod red. J. Wojtąłowicza). Wyd. Biura Ochrony Środowiska Urzędu M. ST. Warszawy, Warszawa 2005, s. 7

¹⁸⁸ utworzony 20 września 1997, chroniony Rozporządzeniem Wojewody Warszawskiego z dnia 29 sierpnia 1997 (Dz. Urz. Woj. Warsz. 97.43.149) zmienione Rozporządzeniem nr 117 Woj. Maz. 22.93.9111) oraz Rozporządzeniem nr 218 Woj. Maz. (Dz. Urz. Woj. Maz. 02.161.2363) i Rozporządzeniem nr 57 woj. Mazowieckiego (Dz. Urz. Woj. Maz. 02.188.4306) i jego celem jest ochrona wyróżniających się krajobrazowo ekosystemów i powiązanie ich z krajowym systemem obszarów chronionych. W granicach wyodrębnia się strefy: 1) szczególnej ochrony ekologicznej, 2) ochrony urbanistycznej. Za *Warszawska przyroda. Obszary i obiekty chronione*. (pod red. J. Wojtąłowicza). Wyd. Biura Ochrony Środowiska Urzędu M. ST. Warszawy, Warszawa 2005, s. 10

¹⁸⁹ Rezerwat krajobrazowy Rezerwat wchodzi w skład pomnika historii „Warszawa historyczny zespół miasta z Traktem Królewskim i Wilanowem”; „Wilanów zespół pałacowy” uznany Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 (M.P. 94.50.42) utworzony 25 lipca 1996, chroniony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 14 czerwca 1996 (M.P. 96.42.409) , którego celem jest Zachowanie ze względów naukowych, dydaktycznych i historycznych fragmentu doliny Wisły wraz z zachowaną resztką lasów łęgowych z licznymi drzewami pomnikowymi oraz bogatą florą i fauną.

ją specjalnej ochrony ze względu na walory klimatotwórcze i bioklimatyczne. Są częścią systemu regeneracji, zasilania i wymiany powietrza. Kolejnym jego elementem, mającym wpływ na opracowywany obszar, jest **rynna grawitacyjnego spływu powietrza** położona u stóp Skarpy Warszawskiej. Głównym zadaniem lasów i rynny jest filtracja, umożliwiająca regenerację powietrza przed napływem do miasta.

Powiązanie *Lasu Kabackiego* i *Parku Natolińskiego* ze średnio-wiejskimi obszarami parkowymi: *Królikarnią*, *Morskim Okiem* oraz *Łazienkami* stanowi jeden z głównych, ogólnomiejskich ciągów przyrodniczych. Drugi ciąg takich powiązań, mających bezpośredni wpływ na obszar Wilanowa Zachodniego, przebiega obniżeniem łąkowym pod skarpą opisywanego terenu nadzalewowowego (ok. 0,5 km od ul. Przyczółkowej i ok. 2,0 km od granicy opracowywanego terenu) są to obszary *międzywala Wisły*. Wymienione ciągi powiązań przyrodniczych nie są ze sobą połączone, jednak ich kontakt poprzez wprowadzenie poprzecznych pasm obszarów biologicznie czynnych podniósłby funkcjonalność całego zasilania i odnowy przyrody miasta. Najwartościowsze elementy przyrodnicze Wilanowa Zachodniego pokazano na rys. 8

Rys. 8. Schemat najwartościowszych obiektów przyrodniczych i klimatycznych w otoczeniu opracowywanego terenu

Za *Warszawska przyroda. Obszary i obiekty chronione*. (pod red. J. Wojtatowicza). Wyd. Biura Ochrony Środowiska Urzędu M. ST. Warszawy, Warszawa 2005, s. 8

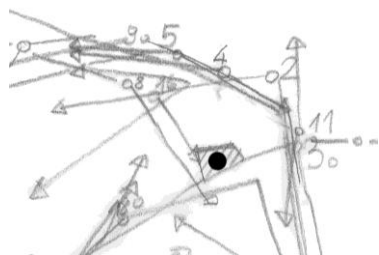
3. Analizy ładu przestrzennego

3.1. Badania kompozycji istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego w istniejącym krajobrazie

3.1.1. Analiza kompozycji istniejącego krajobrazu

Wilanów Zachodni ma charakterystyczną płaską formę zamkniętą od strony zachodniej ścianą Skarpy Warszawskiej (obszar A.). Na większości terenu dominują rozległe widokowo łąki (obszary: B., C., D.). Wokół opracowywanego obszaru charakter przestrzeni się zmienia. Od strony zachodniej i północnej dominują wysokie i zwarte masywy osiedli Ursynowa i Sadyby (obszary: M., N., O., P., R., S. i F., G.). Od strony wschodniej niska i luźna zabudowa Wilanowa i Powsina nadają analizowanym miejscom zupełnie inny charakter, z przewagą rozproszonej zabudowy jednorodzinnej (obszary: I. oraz K.)¹⁹⁰

Na samym terenie Wilanowa Zachodniego wyróżniono jedną **dominantę** (elementy punktowe największe gabarytowo w opisywanej przestrzeni) – budowany **nowy ratusz dzielnicy Wilanów**¹⁹¹ (dominanta nr 22) widokowe obejmujące dominantę pokazano na rys. 9.

Rys. 9. Punkty widokowe obejmujące Ratusz (dominantę 22)

Wokół Wilanowa Zachodniego pojawia się więcej dominat mających wpływ na ukształtowanie krajobrazu terenu opracowania. Można je podzielić na dwie grupy: **dominanty historyczne** od wieków związane z krajobrazem Wilanowa oraz **dominanty nowoczesne**, powstałe w okresie ostatnich 50 lat. Dominanty historyczne są ściśle związane z systemem znaczeń miejsca, który współtworzyły. Ich oddziaływanie na krajobraz ma dużo większe znaczenie niż dominant nowoczesnych. Kojarz się one bowiem z miejscem i budują przestrzeń poprzez swoją funkcję i zakorzenienie w świadomości mieszkańców miasta. Dominanty nowoczesne są tylko częścią kompozycji istotną dla zdecydowanie mniejszej grupy ludzi.

W grupie **dominant historycznych** znalazły się:

- kościół parafialny św. Anny w Wilanowie wraz z górującą nad nim kopułą (dominanta nr 20) budynek najistotniejszy dla charakteru opracowywanego terenu. Mimo że ważniejszy funkcjonalnie i znaczeniowo dla dzielnicy jest cały kompleks wilanowski, kościół ze względu na liczbę powiązań kompozycyjnych, które tworzy i które są z nim związane, jest zwornikiem dla całej otaczającej przestrzeni. Na nim koncentruje się wzrok widza .

¹⁹⁰ Statystyki elementów kompozycji dokładnie przedstawia aneks nr 1

¹⁹¹ Projekt autorstwa pracowni APA Kuryłowicz

- wieża kościoła św. Katarzyny (dominanta nr 21) ma duże oddziaływanie na tereny przy ul. Dolina Służewiecka i na zaplecze skarpy od strony ul. Arbuzowej. Z Wilanowa Zachodniego jest praktycznie niewidoczna, ale sam fakt, że jest w pobliżu ma znaczenie dla kompozycji opracowywanego terenu.¹⁹²

Mimo znaczenia historycznego dominantą nie jest ani Pałac na Ursynowie ani Pałac w Natolinie. Ich formy, w odróżnieniu od opisywanych, nie mają takiego oddziaływania na otaczający teren.

W grupie dominant nowoczesnych najbardziej wyróżniają się:

- budynek przy al. KEN 56 (dominanta nr 19). Jego forma jest widoczna na terenie Wilanowa Zachodniego z wielu punktów
- budynki przy ul. Mandarynki 6 i 10 (dominanty nr 15 i 16) oraz budynek przy ul. Singera-Cichego 1 (dominanta nr 14). Stanowią one zespół podkreślający ścianę zadrzewienia *Parku Natolińskiego*
- budynki przy ul. Grzegorzewskiej 2, 3, 4, 5 i 6 (dominanta nr 17.) oraz przy ul. Szolc-Rogozińskiego 15, 17, 19 i 21 (dominanta nr 18.). Wybijają się one wyraźnie ponad poziom zadrzewienia skarpy, tworząc element krystalizujący na jej linii¹⁹³
- bloki przy ul. Sobieskiego 1 (dominanta nr 2), Sobieskiego 4 (dominanta nr 1), Gubinowskiej 4 i 7 (dominanty nr 3 i 4) oraz przy ul. Królowej Marysieńki 13, 17 i 19 (dominanty nr 10, 5 i 6) oraz ul. Jakuba Kubickiego b (dominanty nr 8 i 7) i Lenza 35 (dominanta nr 9) oddziałują inaczej. Są one widoczne jedynie od północnej strony Wilanowa Zachodniego i ze względu na wysokie pasy drzew wzdłuż al. Wilanowskiej powiązania widokowe tych elementów występują jedynie w strefie granicznej terenu ;
- budynki przy ul. Sobieskiego 8 i 10 (dominanty nr 11 i 12) i wysoki budynek Szpitala Onkologicznego (dominanta nr 13) działają jeszcze bardziej lokalnie. Są one widoczne jedynie na ul. Sobieskiego i al. Wilanowskiej.

Poza kościołem św. Anny większość dominant ma marginalne, lokalne znaczenie dla kompozycji Wilanowa Zachodniego. Najwięcej ich występuje na obszarze Ursynowa i Sadyby (odpowiednio obszary: G., H. i P.). Kościół św. Anny jest jednym z najważniejszych punktów krystalizacyjnych Wilanowa i Wilanowa Zachodniego.

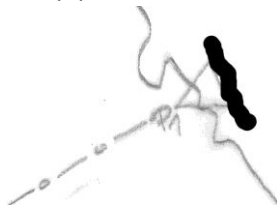
¹⁹² Między innymi ze względu na ten przypadek zdecydowano się na dodatkowy obszar opracowania. Pokazuje on nie tylko elementy, które są bezpośrednio widoczne na terenie Wilanowa Zachodniego, ale również takie, które są ważne w świadomości i charakterze przestrzeni opracowywanego terenu.

¹⁹³ Elementy krystalizujące są częścią metody Wejcherta. Działają wynikowo w stosunku do innych opisywanych przez niego elementów. Elementami krystalizującymi mogą być dominanty, punkty charakterystyczne, ale również ważne skrzyżowania czy place – widać w tym pojęciu nawiązanie Wejcherta do pojęcia *nodes* z metody Lyncha. WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wyd. Arkady, Warszawa 1974, s.50

Punkty charakterystyczne wokół opracowywanego terenu (punktowe obiekty wybijające się na analizowanym terenie, jednak w nieco bardziej lokalny sposób – dzielą się, podobnie jak dominanty, na **historyczne** oraz **współczesne**. Przy czym część punktów historycznych ma bardzo duży wpływ na krajobraz Wilanowa, mimo mniejszych niż dominanty gabarytów. Tak się dzieje szczególnie w przypadku Pałacu w Wilanowie oraz Pałaców w Natolinie i na Ursynowie. Pałac w Wilanowie wyznacza charakter dzielnicy i jego znaczenie jest jednym z najsilniejszych punktów charakterystycznych na terenie całej dzielnicy Wilanów. Rezydencje filialne, jak pałace w Natolinie i na Ursynowie dopełniają historyczny układ kompozycyjny Wilanowa.

Spośród **punktów historycznych** największe znaczenie dla kompozycji mają:

- budynki tzw. *Kłucza Wilanowskiego*, czyli pałace w Wilanowie (IV), Natolinie (XIII) i na Ursynowie (XV). Mimo że ze względu na gęste zadrzewienia nie są widoczne bezpośrednio z terenu Wilanowa Zachodniego, wcześniejsze założenie kompozycyjne, którego były częścią, powoduje, że ich oddziaływanie na charakter przestrzeni jest olbrzymie. Punkty widokowe pokazujące zależności pomiędzy pałacami a Wilanowem Zachodnim pokazano na rys. 10.;

Rys. 10. Punkt widokowy pokazujący osłonięcie Pałacu na Ursynowie od strony Wilanowa Zachodniego

- kaplica *Cmentarza Wilanowskiego* (I) widoczna z obszaru opracowywanego (panoramy nr 11ab);
- budynek *Poczty Polskiej* (II).

Punkty charakterystyczne znajdujące się bezpośrednio na terenie Wilanowa Zachodniego:

- pomnik Jana III Sobieskiego i Marysieńki (IX) (panoramy 2abcd, 4abcd, 5abd, 9abd, 11abcd);
- obiekt urządzania zieleni o kształcie zbliżonym do butawy (X) (panoramy 2abcd, 4abcd, 5abcd.);
- ujeżdżalnia (XII) i krzyż przydrożny (XI) w południowej części *Łąk Wilanowskich*.

Współczesnymi punktami charakterystycznymi są:

- budynek domu studenckiego *Ikar* (XVI);
- pływalnia SGGW (XVI);
- budowa *Hydroparku* (XVII);
- budynek mieszkalny *Wilanowska 115* (XVIII).

Najwięcej punktów charakterystycznych znajduje się na obszarze J.

Podział na elementy historyczne i współczesne zastosowano również wobec **osi kompozycyjnych** (najistotniejsze powiązania i główne kierunki w analizowanej przestrzeni). Oś kompozycyjne, podobnie jak dominanty i punkty charakterystyczne, nawet jeżeli są niewidoczne, mają wpływ na charakter przestrzeni ze względu na swoje istotne miejsce w kształtowaniu opracowywanego terenu na przestrzeni wie-

ków. Osie historyczne, podobnie jak dominanty i punkty charakterystyczne, są kluczowe dla systemu znaczeń krajobrazu Wilanowa. Powiązania widokowe, które wyznaczają, są silnie wpisane w krajobraz dzielnicy oraz wyznaczają dalsze kierunki rozwoju przestrzennego Wilanowa Zachodniego.

Głównymi **osiami historycznymi** są powiązania Pałacu w Wilanowie z założeniami historycznymi filialnymi – Natolinem, Gucinem i Roskoszą (Ursynowem).

Pierwsza oś podkreślona historyczną al. Wilanowską, ze względu na zabudowę Sadyby i niedostrzegalne pozostałości Gucina, jest układem bez historycznego zamknięcia (obszary: B., E.). Oś kompozycyjna łącząca *Pałac Wilanowski* z *Pałacem Natolińskim* (obszary: J., C., Ł.) jest niewidoczna ze względu na zadrzewienia i nie odgrywa w obecnej kompozycji Wilanowa Zachodniego większej roli. Inaczej jest z najkrótszą osią w kierunku *Pałacu na Ursynowie* (obszary: B., A., T.). To powiązanie ze względu na osiowy charakter samego *Pałacu w Wilanowie* podkreślony przez istniejącą drogę dojazdową jest wciąż znaczące w kompozycji Wilanowa. Mimo że sam *Pałac Wilanowski* jest praktycznie niewidoczny na Ursynowie, jego znaczenie jest tak duże, że to powiązanie ma wpływ na kompozycję Wilanowa Zachodniego¹⁹⁴. Oś ta od strony wschodniej pałacu biegnie przez kompozycję ogrodu aż do Morysina (obszar L.) i kończy się zabytkową ruiną neogotycką (V). Osią kompozycyjną w skali całego miasta jest przechodząca przez Wilanów *Skarpa Warszawska* (obszar A.).

Osie współczesne wiążą się najczęściej z istniejącym układem dróg. Dlatego najsilniej działają te, które biegną drogami głównymi – al. Wilanowską, ul. Sobieskiego, ul. Wiertniczą czy Przyczółkową (obszary: E., B., H., I., C., D.). Na samym terenie Wilanowa Zachodniego najbardziej dostrzegalne są trzy osie kompozycyjne. Pierwsza pokrywa się z ul. Klimczaka i jest podkreślona pasem drzew nasadzonych wzdłuż niej (obszary: B., J.). Biegnie od kościoła św. Anny do Skarpy Warszawskiej i jest jednym z najsilniej działających na tym terenie elementów kompozycji. Druga jest związana z układem Parku w Natolinie i biegnie od pałacu przez ul. Pałacową, gincąc na obszarze łąk za ul. Przyczółkową (obszary: L., D., K.). Trzecia jest dostosowana do układu terenu i biegnie wzdłuż Skarpy Wilanowskiej ulicą Orszady (obszar A.). Wokół opracowywanego terenu najbardziej istotna jest oś ul. Rosoła oraz Płaskowickiej i Ciszewskiego (obszary: M, P., S.), gdyż nadają one porządek zabudowie Ursynowa. Również Pałac na Ursynowie ma swoje założenie osiowe biegnące w głąb Ursynowa (obszar T.). Jest ono powiązane z zabudową tzw. „starego kampusu SGGW”, biegnie do ul. Nowoursynowskiej i tam się rozmywa.

Na obszarze R. znajdują się również dwa układy osiowe. Na terenie zabudowy jednorodzinnej wokół ul. Wiertniczej znajduje się cała sieć uliczek tworzących osie kompozycyjne (obszar I.). Dwie z nich urywają się na zabudowie Sadyby, inne przechodzą w układ założenia Pałacu w Wilanowie (obszar J.). Sieć utworzonych przez nie powiązań buduje charakter dzielnicy. Tak samo jest z drugiej strony obszaru zajmowanego przez Pałac w Wilanowie – na terenie Powsina (obszar K.). Tam również

¹⁹⁴ Świadczyć o tym wytyczne konkursowe i powstałe do tej pory projekty zmian w Wilanowie Zachodnim (nie tylko ten ostateczny). Źródła – materiały archiwalne dzielnicy Wilanów.

siatka ulic narolnych, tworzących osie kompozycyjne, łączy się osią ulicy Ciołka z bezpośrednim przedpołem Pałacu w Wilanowie.

Z układem ulic w dużej mierze pokrywają się **otwarcia szczelinowe** (wąskie prześwity pomiędzy wysokimi ścianami), które budują charakter śródmiejski przestrzeni. Duża liczba otwarć szczelinowych może też sugerować zwartą i wysoką zabudowę osiedlową. Najwięcej otwarć szczelinowych znajduje się na obszarze zamkniętych osiedli ursynowskich (obszar M.) oraz na terenie zabudowy jednorodzinnej Powsina i Wilanowa wokół ul. Wiertniczej (obszary: I. i K.). Występują one również przy zadrzewionych z obu stron drogach Wilanowa Zachodniego, na ul. Klimczaka (obszar B.) (panoramy nr 3abcd, 11abcd) oraz Pałacowej (obszar D.) i Orszady (obszar A.). Ponadto występują one również w świetle ulic: na części ul. Arbuzowej (obszar E.), Nowoursynowskiej (obszar U.), oraz wzdłuż głównych ulic: al. Wilanowskiej (obszary: E., B.) (panoramy nr 4abcd, 5abcd, 11abcd) ul. Sobieskiego (obszar H.) i Przyczółkowej (obszary: B., C., D.)

Otwarcia krajobrazowe (szerokie otwarcia widokowe sięgające daleko w przestrzeń) są związane z naturalnym układem krajobrazowym. Duża ilość otwarć krajobrazowych teren rekreacyjny kojarzony z zabudową rezydencjonalną. Otwarcia krajobrazowe występują na całym obszarze Łąk Wilanowskich i Przedpola (obszary: B., C., D.) Punkty widokowe zawierające otwarcia krajobrazowe pokazano na rys. 11.

Rys. 11. Punkty widokowe obejmujące otwarcia krajobrazowe na terenie Wilanowa Zachodniego.

Ponadto na łąkach przy ul. Arbuzowej (obszar E.) oraz za Powsinkiem (obszar K.). Istotne widokowo otwarcie krajobrazowe znajduje się też od strony Wolicy – na Skarpie Warszawskiej (obszar R.) Poza opracowywanym terenem otwarcia krajobrazowe znajdują się głównie na obszarze nowego kampusu SGGW (obszar S.).

Punkty węzłowe są powiązane z najistotniejszymi dla opracowywanego terenu grupami elementów kompozycyjnych. Punktami węzłowymi mogą być skrzyżowania ulic, ale również ważne elementy przestrzeni, które wywierają silny wpływ na Wilanów. Najważniejszym punktem węzłowym jest kompleks budynków Pałacu w Wilanowie (IV) razem z kościołem św. Anny (dominanta nr 20). Założenie to odgrywa i odgrywało decydującą rolę w późniejszym kształtowaniu krajobrazu Wilanowa.

Główne punkty węzłowe znajdują się przy skrzyżowaniu ulic Przyczółkowej, Klimczaka, Wiertniczej i al. Wilanowskiej (obszar B.) (panoramy nr 2abcd, 4abcd, 11abcd). Ponadto przy skrzyżowaniu ul. Przyczółkowej z Vogla (obszar C.) i Pałacowej (obszar D.). Na Ursynowie takie punkty znajdują się przede wszystkim na skrzyżowaniach ul. Rosoła z Płaskowicką (obszar M.) i Belgradzką (obszar M.) oraz Ciszewskiego (obszar S.). Główny punkt węzłowy znajduje się też przy bramie „starej” części kampusu SGGW (obszar T.) oraz u wylotu ul. Nowoursynowskiej w Dolinę Służewiecką (obszar W.).

Linie zatrzymujące (bariery wzrokowe, jakie napotykamy w analizowanej przestrzeni) powodują wizualne ograniczenie terenu – krajobrazu. Na terenie Wilanowa Zachodniego linie zatrzymujące są najsilniej powiązane z otwarciami widokowymi. Pokazują, gdzie te ostatnie się kończą. Najbardziej widoczną **linią zatrzymującą** na tym terenie jest maszyn Skarpy Warszawskiej z zadrzewieniami (obszar A.) Na obszarze Wilanowa Zachodniego linie zatrzymujące tworzą drzewa wzdłuż ul. Klimczaka (obszar B.) i Pałacowej (obszar D.) jak również pomiędzy drogą rowerową a ul. Przyczółkową (obszary: B., C., D.). Ponadto na obszarze zabudowy pomiędzy ul. Arbuzową i Orszady występują **zatrzymania o oddziaływaniu lokalnym** (obszar B.). Istotne kompozycyjnie zatrzymanie znajduje się na ujeżdżalni (XII.) w południowej części terenu (obszar D.). Bardzo zauważalne z terenu Wilanowa Zachodniego i ważne dla jego kompozycji zatrzymanie znajduje się u wylotu alei Wilanowskiej (obszar B.), na drzewach otaczających Pałac w Wilanowie i dalej przechodzi ono na dominantę kopuły kościoła św. Anny

Na terenie Wilanowa Zachodniego wyraźnymi zatrzymaniami są również pasy zadrzewień śródpolnych (dominanta nr 23.) oraz Parku Natolińskiego. Wokół Wilanowa Zachodniego zatrzymania wiążą się najczęściej z lokalnymi założeniami osiowymi na terenie Ursynowa (obszary: M. i R.) oraz z założeniem osiowym Pałacu na Ursynowie w powiązaniu z nowym kampusem (obszary: T. i S.). Również budynki akademików na tym terenie i Dom Studencki Ikar budują ciąg zatrzymań (obszar S.). Na terenach wokół ul. Wiertniczej oraz na terenie Powsinka zamknięcia również stanowią zakończenia osi kompozycyjnych (obszary: I. i K.). Układ zatrzymań Pałacu w Natolinie i Pałacu w Wilanowie jest ściśle powiązany z układem osi kompozycyjnych (obszary: Ł. i J.), podobnie jak w przypadku Pałacu na Ursynowie.

Prowadzenia (struktury w przestrzeni, które ściągają nasz wzrok w określoną stronę) są powiązane ze współczesnymi osiami widokowymi. Duża liczba prowadzeń jest, podobnie jak otwarcie szczelinowych, charakterystyczna dla zabudowy śródmiejskiej i zwartej zabudowy wielorodzinnej. **Prowadzenia** na opracowywanym terenie powielają istniejące osie kompozycyjne. Dodatkowo są zauważalne wzdłuż ul. Orszady (obszar B.), wzdłuż Skarpy Warszawskiej z zadrzewieniami oraz wzdłuż pasów zadrzewień śródpolnych (23. obszar D.). Wokół terenu Wilanowa Zachodniego ciągną się wzdłuż głównych ulic (obszary: B., C., D.) oraz występują wzdłuż większości ulic na wszystkich obszarach. Analizę kompozycji projektowanego układu urbanistycznego przedstawiono na rys. 12.

Rys. 12. Analiza kompozycji istniejącego krajobrazu

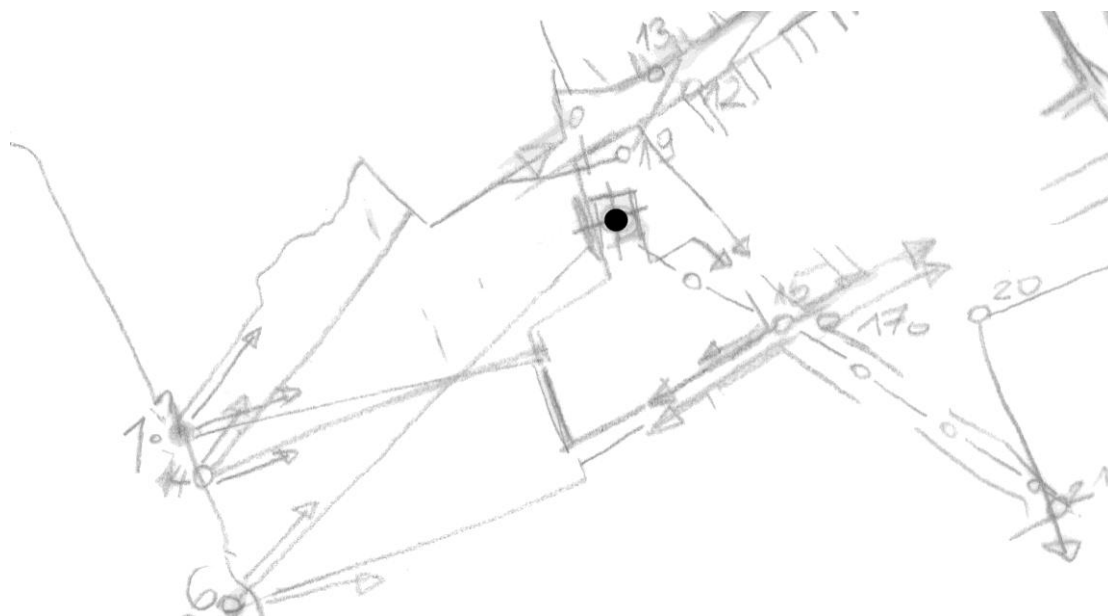
3.1.2. Analiza kompozycji projektowanego układu urbanistycznego

Miasteczko Wilanów zmieni w istotny sposób kompozycję Wilanowa Zachodniego oraz południowych dzielnic Warszawy. Nowy układ budynków zmieni znaczenie niektórych ważnych dotychczas elementów w przestrzeni opracowywanego terenu. Dotychczas otwarte tereny zostaną zastąpione zwartą zabudową. Dominanty powyżej Skarpy Warszawskiej staną się niewidoczne, będą działały tylko lokalnie

Punktem centralnym, najbardziej widocznym i krystalizującym całą nową kompozycję, stanie się monumentalna **Świątynia Opatrzności Bożej**, która będzie nadrzędną dominantą dla terenu. Będzie to potężny budynek o silnym znaczeniu dla całego miasta. Jest to nowy, obcy dotychczasowej kompozycji element, któremu zostanie podporządkowane całe otoczenie na terenie Wilanowa. Świątynia wpisuje się w układ systemu *Sacrum Uniwersalnego* zaobserwowanego przez GZELLĄ i PLUTĘ¹⁹⁵ Wo-

¹⁹⁵ GZELL S., PLUTA K.: *Sacrum w rozpraszającym się świecie*, www.sztukakrajobrazu.pl warsztaty Sacrum w krajobrazie miasta. Autorzy wytyczają siatkę sacrum uniwersalnego w krajobrazie

kół niej stworzy się istotny punkt węzłowy, osłabiający znaczenie skrzyżowania alei Wilanowskiej z ul. Przyczółkową i Wiertniczą. Wysokość pozostałych projektowanych budynków (18–21 m) spowoduje, że masyw Skarpy Warszawskiej nie będzie tak silnie oddziaływał na kompozycję terenu. Nadal będzie elementem zatrzymującym i osią kompozycyjną, ale już bez większego wpływu na Wilanów Zachodni. Skarpa będzie widoczna jedynie w otwarciach szczelinowych nowego układu. Pozostałe dominanty stracą swoją rangę i znaczenie w krajobrazie. Układ punktów widokowych powiązanych ze Świątynią Opatrzności Bożej pokazano na rys. 13.

Rys. 13. Punkty widokowe powiązane ze Świątynią Opatrzności Bożej.

Nadal ważną rolę (choć już nie najważniejszą) w kompozycji będzie odgrywać **kopuła kościoła św. Anny** i biegnące od niej powiązanie osiowe z Wolicą. Będzie ono obecnie podkreślone nową zabudową. Punkt węzłowy z Pałacem w Wilanowie i kościołem św. Anny będzie nadal pełnił dużą rolę kompozycji przestrzeni, jednak już nie nadrzędną w Wilanowie. Odtworzenie osi kompozycyjnej łączącej Pałac w Wilanowie z Pałacem na Ursynowie podkreśli znaczenie tego pierwszego dla kompozycji krajobrazu. Z kolei całkowita degradacja powiązania z Pałacem w Natolinie, spowoduje zmarginalizowanie tego elementu w nowym układzie przestrzennym Wilanowa Zachodniego (obszar B.).

Stworzą się **nowe** istotne **osie kompozycyjne**: przedłużenie ul. Sobieskiego do Świątyni Opatrzności Bożej (obszary: B. i C.) oraz powiązanie ul. Vogla z Płaskowicką (obszar C.). Częściowo podkreślona zostanie oś pomiędzy pałacem w Wilanowie i pałacem na Ursynowie (rys. 13). Nie bez znaczenia będzie **oś** (mającej powstać) **autostrady A2**, która radykalnie zmieni układ południowej części Wilanowa Zachodniego (obszary: C., D. i K.).

Mimo dosyć podobnej w charakterze planowanej zabudowy pojawi się kilka **nowych punktów charakterystycznych**. Punktem charakterystycznym w nowej kompo-

Warszawy. Wpisują w nią. Świątynię Opatrzności Bożej w powiązaniu z kościołem na Wolicy oraz z kościołami św. Katarzyny i św. Anny

zycji Wilanowa Zachodniego stanie się **budynek biurowy** usytuowany przy skrzyżowaniu ul. Klimczaka z Przyczółkową oraz **kompleks Auchan** zlokalizowany dalej przy ul. Przyczółkowej.

Nowa zabudowa, przez swój jednolity „kwartałowy” charakter¹⁹⁶, wprowadzi wiele **osi lokalnych** i co za tym idzie wiele lokalnych prowadzeń i zatrzymań (obszary: B. i C.) Oczywiście najsilniej na kompozycję będą działały te, które wiążą się ze Świątynią Opatrzności Bożej. Jej budynek będzie też stanowić najsilniejsze na tym obszarze zatrzymanie. Silne zatrzymanie stworzy też nasyp autostrady A2, która zmieni równie radykalnie co Świątynia charakter przestrzeni południowej części Wilanowa Zachodniego (obszary: C., D.).

W nowej siatce ulic powstanie wiele **otwarć szczelinowych** (obszary: B. i C.) Wiele z nich będzie powiązanych z nową zabudową i zamknięciem dotychczasowych otwarć krajobrazowych. Liczba i zasięg **otwarć krajobrazowych** zdecydowanie się zmniejszy na korzyść otwarć szczelinowych (obszary: B., C., D.). Analizę kompozycji projektowanego układu urbanistycznego przedstawiono na rys. 14.

Rys. 14. Analiza kompozycji projektowanego układu urbanistycznego

¹⁹⁶ Odniesienie do zabudowy śródmieść XIX wiecznych. Zabudowa Wilanowa Zachodniego przypomina w proporcjach zabudowę XIX wieczną.

3.2. Badania wnętrz istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego w istniejącym krajobrazie

3.2.1. Analiza wnętrz istniejącego krajobrazu

Rodzaje wnętrz na terenie Wilanowa Zachodniego zmieniają się wraz z charakterem miejsca¹⁹⁷. Wnętrza **subiektywne** (wnętrza których kształty ścian lub szerokość otwarć powodują wątpliwości związane z lokalizacją ich granic) najczęściej mają ściany z materiału roślinnego i trudne do sprecyzowania granice. Granice wnętrz subiektywnych są umowne, często wiążą się one widokowo z innymi wnętrzami¹⁹⁸. Wnętrza **obiektywne** (wnętrza, których dostrzeżenie w przestrzeni jest jednoznaczne). mają ściany zdecydowanie zarysowane najczęściej elementami zabudowy lub mieszanymi – budynkami i drzewami. Wnętrza **prześwitowe** (gdzie otwarcia występują nieregularnie i jest ich proporcjonalnie niewiele mniej niż ścian). Występują zarówno przy ścianach z roślinności, jak i przy ścianach z elementów zabudowy. Wnętrza **zamykające** (mają zdecydowane zwarte ściany, w których otwarcia są marginalną częścią) mają ściany najczęściej z elementów zabudowy, ale ściany wnętrz wielkoobszarowych (62, 219, 240) mogą być z materiału mieszanego. Wnętrza **prowadzące** (mają wydłużoną formę i szerokie otwarcia na przeciwnych wąskich końcach) również mogą mieć ściany mieszane lub z przewagą elementów architektonicznych. Wnętrza **agresywne** mają ostrą linię granic odcinającą ściany od sufitu (nieba) nieregularnymi liniami, zróżnicowaną pod względem wysokości i materiałów. Wnętrza **obojętne** mają linię granic łagodną o zbliżonych wysokościach.

- Na obszarze A., bezpośrednio przylegającym do Skarpy Warszawskiej, ze względu na transparentny charakter ścian o łagodnych liniach (głównie materiał roślinny) dominują wnętrza subiektywne/prześwitowe/obojętne (210, 212, 216, 231, 234–238).

- Na obszarze B. od strony skarpy typ wnętrz dominujący na obszarze A. przechodzi w jedno wnętrze obiektywne/zamykające/agresywne (215.) o konkretnych granicach i ostrych formach ścian łączących elementy zróżnicowanej wysokościowo zabudowy (od strony Sadyby) i zieleni.

- Na obszarze C. dominuje wnętrze o tych samych cechach (240).

- Na obszarze D dominują wnętrza subiektywne/prześwitowe/obojętne (79, 80, 243), o ścianach mieszanych.

- Na obszarach E i F najwięcej jest wnętrz subiektywnych/prowadzących/obojętnych (1–18) o ścianach z przewagą elementów zabudowy.

- Na obszarze G dominują wnętrza subiektywne/zamykające/agresywne również z dominującym udziałem ścian z elementów budowlanych (19–21)

- Na obszarze H. dominują wnętrza subiektywne/prześwitowe/agresywne ze ścianami głównie z elementów zabudowy (24–31).

¹⁹⁷ Statystyki dotyczące wnętrz dokładnie przedstawiono w aneksie nr 1 i 2

¹⁹⁸ „Przy analizie krajobrazu nie można posługiwać się pojęciem odrębnego wnętrza krajobrazowego, ponieważ istnieje ono w zespołach w powiązaniu z innymi wnętrzami krajobrazowymi.” MULEWSKA M.: *Specyfika wnętrza krajobrazowego jako jednostki kompozycyjnej*, Przyroda i Miasto, T. III, Warszawa 2000, s. 169–173, s. 173

- Na obszarze I. zmieniają się proporcje ścian na bardziej mieszane o łagodniejszych oraz jednoznacznych granicach, stąd przewaga wnętrz obiektywnych/prowadzących/obojętnych (34–50, 55).

- Na obszarze J. przeważa znowu materiał roślinny w strukturze ścian i wnętrza są głównie subiektywne/prześwitowe/obojętne (56, 58–60). Podobnie na obszarach: L. i Ł. I K. (52).

- Obszar M znajduje się na terenie z dominującymi elementami zabudowy wielorodzinnej Ursynowa, co przekłada się na największą na tym obszarze liczbę wnętrz obiektywnych/prowadzących/agresywnych (85, 89–94, 96,97, 100–108, 112–115), które w obszarze zamkniętych osiedli przechodzą w obiektywne/zatrzymujące/obojętne (99, 104, 109–111, 116–123).

- Na obszarze N. dominują ściany mieszane z przewagą drzew, co powoduje, że największy obszar zajmuje wnętrza obiektywne/prześwitowe/obojętne (125).

- Na obszarze O. dominuje niska zabudowa jedno- i wielorodzinna, przechodząca w zadrzewienia skarpy, tworząca wnętrza obiektywne/prowadzące/obojętne (139–145).

- Obszar P jest bardziej zróżnicowany. Występują na nim w podobnych ilościach wnętrza subiektywne/prowadzące/obojętne (128–130, 132, 136, 137, 148, 153, 158, 159), subiektywne/prześwitowe/agresywne (131, 147, 150, 151) oraz obiektywne/zamykające/obojętne (133–135, 138, 150, 154–157).

- Na obszarze R. dominują wnętrza subiektywne/prowadzące/obojętne (149, 152, 161–162, 165–168, 178–180).

- Obszar S z kampusem SGGW jest zróżnicowany. Dominującą cechą jest na nim agresywny i subiektywny charakter wnętrz (170–175, 176, 177, 188. – 193).

- Na obszarze T., związanym z Pałacem na Ursynowie, istnieje również duże zróżnicowanie. Cechą dominującą rozpoznanych tam wnętrz jest ich subiektywny oraz obojętny charakter. (181, 183– 186)

- Na obszarze U. dominuje system wnętrz subiektywnych/prześwitowych/obojętnych, ściany są głównie z materiału roślinnego (194).

- Obszar W. jest zróżnicowany, elementem wspólnym jest obojętny charakter wnętrz (200–205)

Analizę wnętrz istniejącego krajobrazu przedstawiono na rys. 15 i 16.

Rys. 15 i 16 Analiza wnętr istniejącego krajobrazu

3.2.2. Analiza wnętr projektowanego układu urbanistycznego¹⁹⁹

Nowy układ spowoduje powstanie wielu nowych wnętr. Znikną dotychczasowe olbrzymie wnętrza subiektywne (na obszarach B i C). Pojawi się w zamian wiele wnętrz obiektywnych prowadzących i zamykających powiązanych z nowymi siatkami ulic i nowymi kwartałami zabudowy. Więcej będzie wnętrz prostych opartych na zabudowie. Wnętrza krajobrazowe zostaną w dużej mierze zredukowane. Otwarty krajobraz Wilanowa Zachodniego zostanie zastąpiony zwartym, zamykającym widokowo masywem zabudowy.

Zdecydowana większość nowych wnętrz będzie typu obiektywne/zamknięte/obojętne (259, 261–264, 272–274, 277–280, 284–288, 290–296, 299–309, 311, 314–315, 317, 319, 331–339, 342–345) oraz typ obiektywne/prowadzące/obojętne (250–258, 260, 275–276, 281–283, 289, 297–298, 310, 313, 316, 318, 320, 322–326, 329–330, 335, 336, 340, 345, 346) obydwie o ścianach z przewagą elementów zabudowy. Ponadto będą występowały wnętrza typu subiektywne/prowadzące/obojętne (265, 266, 267, 269, 321–323, 354, 327, 328) głównie na terenach przy skarpie. Nowy układ wnętrz będzie miał ściany głównie mieszane, często z przewagą tworzywa roślinnego i będzie się łączył z prześwitowymi wnętrzami terenów bezpośrednio przylegających do skarpy oraz Parku w Natolinie. Agresywne typy wnętrz pojawią się głównie wokół Świątyni Opatrzności Bożej ze względu na duże różnice wysokości i mieszany układ ścian (268, 270, 271, 319, 312). Również charakter skrzyżowania alei Wilanowskiej z ul. Przyczółkową, Wiertniczą i Klimczaka zmieni się na agresywny (53, 342–343). Przy wprowadzeniu nowej zabudowy zmienią się układ i tworzywo ścian oraz proporcje otwarć. Więcej będzie wnętrz o ścianach z elementów architektonicznych.

Wprowadzenie nowego układu urbanistycznego spowoduje zniknięcie wnętrza nr 248 (obszar C.) oraz istotne zmniejszenie wnętrza 249 (obszar B.). Nie będzie również wnętrz nr 220–229 oraz 233 (obszar B.). Ze względu na linię planowanej autostrady niektóre wnętrza subiektywne/prześwitowe/obojętne w południowej części terenu zostaną zmniejszone lub podzielone, jednak ich typ się nie zmieni (242–244, 247). Analizę wnętrz projektowanego układu urbanistycznego przedstawiono na rys. 17 i 18.

¹⁹⁹ Wyniki analiz pokazano w aneksie nr 1 i 2

Rys. 17 i 18. Analiza wnętr projektowanego układu urbanistycznego

4. Analizy funkcjonalne i komunikacyjne

4.1. Analiza funkcjonalna istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego

4.1.1. Analiza funkcjonalna istniejącego krajobrazu²⁰⁰

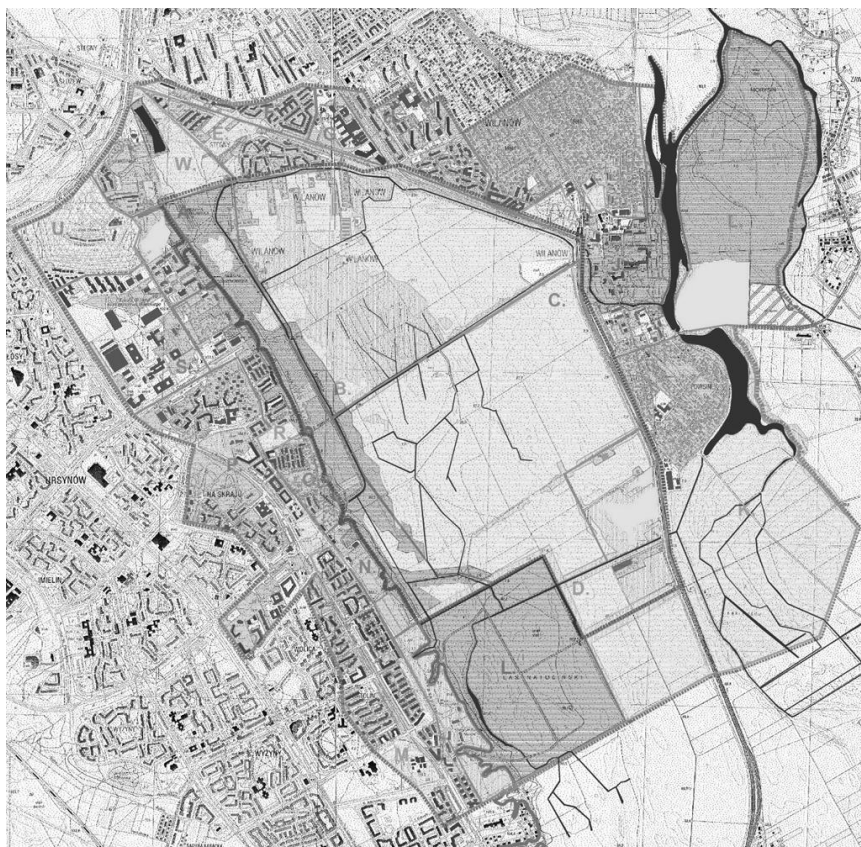
Na terenie Wilanowa Zachodniego przeważają tereny zieleni wysokiej i niskiej nieurządzonej (obszary: A., B., C.), w części południowej z terenami upraw (obszar D) oraz towarzyszącej im zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej²⁰¹. Ponadto znajdują się tam tereny zieleni objęte ochroną – wzdłuż Skarpy Warszawskiej (obszar A.) oraz w ramach Parku w Natolinie (obszar Ł.). Zabudowa jednorodzinna występuje również na obszarze B. na południe od ul. Arbuzowej. Funkcje wokół opracowywanego terenu są zróżnicowane. Można je podzielić na dwie części.

Pierwsza część dotyczy terenów na północ i zachód od opracowywanego obszaru i jest zdominowana przez zabudowę wielorodzinną w różnych formach – od bloków (obszary: H., M., P.) do niskiej zabudowy zamkniętych osiedli (obszar M.). Wyjątkiem jest zabudowa jednorodzinna w okolicach Wolicy (obszar O.). Największy w tej części kompleks funkcji publicznych jest związany z terenami SGGW (obszary: S. i T.), na których dominuje zieleń publiczna urządzona. Wyjątkiem są ogródki działkowe na terenie Fortu Służew (obszar U.).

Zupełnie inny charakter mają funkcje po stronie wschodniej Wilanowa Zachodniego. Na tym obszarze dominuje luźna zabudowa jednorodzinna z urządzoną zielenią w ramach działek (obszary: I. i K.). Ponadto występują na terenie zadrzewione obszary urządzone i nieurządzone objęte ochroną – park przy Pałacu w Wilanowie oraz Morysin (obszary: J. i L.). Na obszarze L. znajduje się jedyny kompleks o funkcjach sportowych związany z wilanowskim polem golfowym, ponadto dużą część (ok. 1/4) tego terenu zajmują uprawy. Na obszarze K., poza zabudową jednorodziną, występują duże tereny niskiej zieleni nieurządzonej. Największym kompleksem o funkcjach publicznych jest kompleks budynków wokół Pałacu w Wilanowie (obszar J.). Wyniki analizy przedstawiono na rys. 19.

²⁰⁰ Wyniki analizy pokazano na rys. 8 oraz w aneksie nr 1

²⁰¹ Wyjątkiem jest ujeżdżalnia na obszarze D

Rys. 19. Analiza funkcjonalna istniejącego krajobrazu

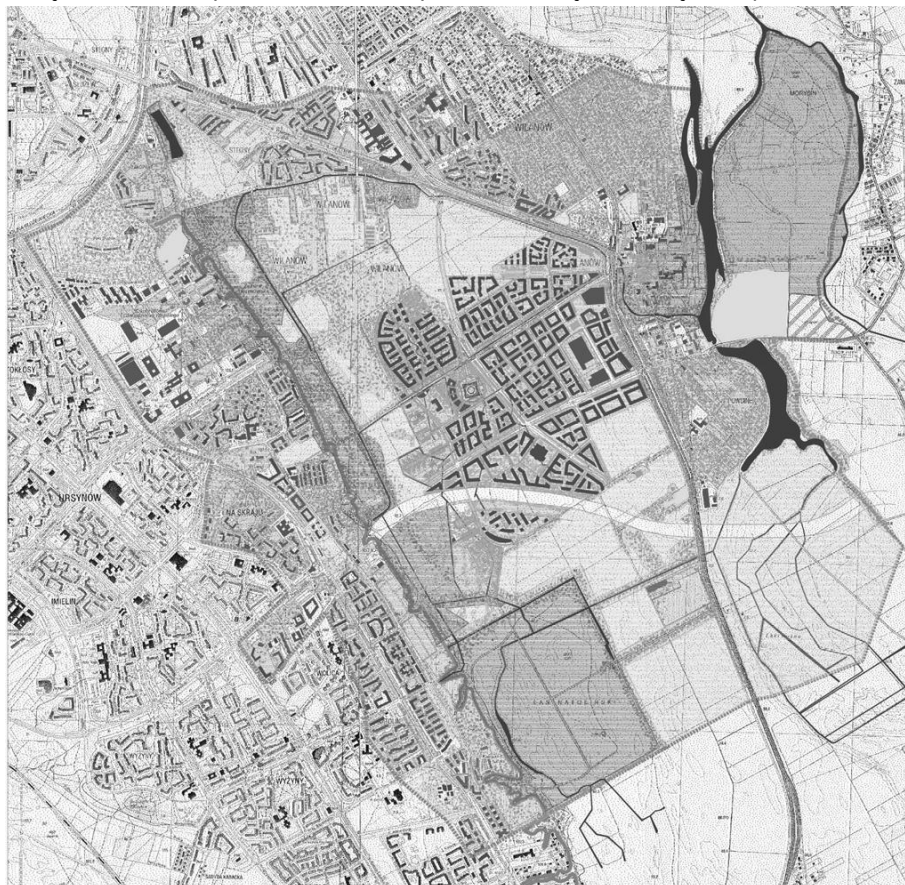
4.1.2. Analiza funkcjonalna projektowanego układu urbanistycznego²⁰²

Nowo projektowana inwestycja ma charakter przede wszystkim dzielnicy mieszkalnej. Stąd funkcją dominującą w nowym układzie urbanistycznym będzie zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna (obszary: B. i C.). Od strony skarpy na południu i zachodzie powstaną małe osiedla zabudowy jednorodzinnej (obszary: C i D.). Na obrzeżach, przy skrzyżowaniu ul. Klimczaka z Przyczółkową, będą lokowane obiekty o funkcjach publicznych przeznaczone dla miasta, jak ratusz oraz budynek biurowy wokół Placu Królewskiego (obszary: B. i C.) W ramach funkcji publicznych powstanie kompleks handlowy Auchan (obszar B.). Osobny zespół będą stanowiły budynki publiczne związane ze Świątynią Opatrzności Bożej, wokół której powstaną seminaria i biura parafialne (obszar C.). Przy wylocie ul. Klimczaka w kierunku skarpy powstaną obiekty związane z rekreacją, głównie parki oraz tereny zieleni urządzonej (obszary: B. i C.). Ponadto funkcje usługowo-handlowe będą się pojawiać w parterach budynków wielorodzinnych. Tereny zieleni zostaną na całym obszarze urządzone. Projektowane są szpalery wzdłuż większości ulic. Wnętrza kwartałów też mają mieć zgodnie z projektem swój układ terenów zieleni²⁰³. Wokół kanału przy ul. Klimczaka ma powstać mały park, podobnie w okolicach rowów w zachodniej części obszaru B. Wokół świątyni ma powstać specjalny plan zagospodarowania, zakładający zorganizowanie zespołu zieleni urządzonej i małej architektury w celu podkreślenia prestiż-

²⁰² Wyniki analiz w aneksie nr 1

²⁰³ Planuje się również tzw. „ogródki przydomowe” w parterach, od strony wewnątrz kwartałów zabudowy wielorodzinne. Źródło: INVI 2006

miejsca. Wyniki analizy funkcjonalnej pokazano na rys. 20.

Rys. 20. Analiza funkcjonalna projektowanego układu urbanistycznego

4.2. Analiza komunikacyjna istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego w istniejącym krajobrazie

4.2.1. Analiza komunikacyjna istniejącego krajobrazu²⁰⁴

Szkielet dróg na opracowywanym terenie jest oparty na otaczających go od północy i wschodu **drogach głównych**: alei Wilanowskiej, ul. Wiertniczkiej i ul. Przyczółkowej (1, 3, 4.). Są one pozostałościami dawnego układu **gościńców**²⁰⁵. Podobną rolę na terenie Wilanowa Zachodniego pełni ul. Klimczaka, będąca dawnym **gościńcem** do Wolicy (56). Również dawnym gościńcem jest ul. Nowoursynowska (8.). Na obszarze Wilanowa Zachodniego dominują narolne, nieutwardzone drogi pieszojezdne (20, 53, 54, 57). Przy Skarpie Warszawskiej znajduje się dojazdowa ul. Orszady, odpowiadająca swoim przebiegiem hydrograficznej rzeźbie terenu (55). Na południu znajduje się powiązana z kompleksem w Natolinie dojazdowa ulica **nowożytna** – Pałacowa (21).

Układ dróg wokół opracowywanego terenu można podzielić na trzy części. Od strony północno-zachodniej dominują drogi nowożytne dojazdowe powiązane z drogami głównymi – aleją Wilanowską (1.), ul. Sobieskiego (2.), Rosoła (5.), Płaskowicką (6.) i Ciszewskiego (7.) – wszystkie drogi na obszarach: E., G., H., M., N., O., P.,

²⁰⁴ Wyniki analiz pokazano w aneksie nr 1 i 3

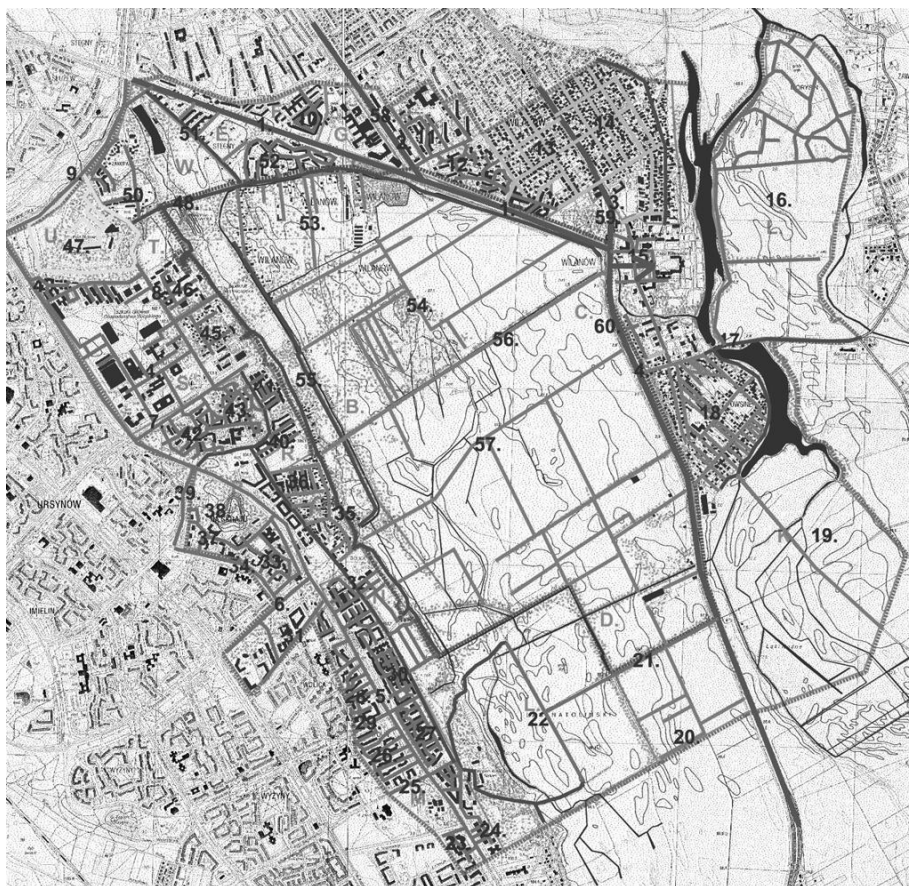
²⁰⁵ Zgodnie z metodą O. Sosnowskiego

R., S, T. Wyjątkiem jest teren przy Wolicy, gdzie występują drogi dojazdowe narolne (36., na obszarze O.) oraz ulice dojazdowe, forteczone związane z Fortem Służew (47., obszar U.). Odróżnia się też południowy fragment ul. Nowoursynowskiej, który nawiązuje do rzeźby terenu (32.).

Od strony północno-wschodniej na obszarze I. drogi nowożytnie zostały zaprojektowane z zastosowaniem prostokątnego układu średniowiecznego (13, 14). Znajdujące się na tym obszarze ulice Janczarów i Biedronki nawiązują również do układu hydrograficznego. Wyróżnia się też obszar K, na którym występują narolne drogi dojazdowe (18.) oraz nieutwardzone drogi pieszo-jezdne (19.) powiązane z nowożytną dojazdową ul. Vogla (17.) i Przyczółkową (4.). Na obszarze Wilanowa Zachodniego biegnie też trasa rowerowa z dwóch kierunków (60.): pierwszy prowadzi od strony Stegien przez ul. Sobieskiego (58.), drugi zaś ciągnie się od strony północnej ul. Wiertniczą (59.). Wyniki analizy komunikacyjnej pokazano na rys. 21 i 22.

Rys. 21. Analiza komunikacji istniejącego krajobrazu

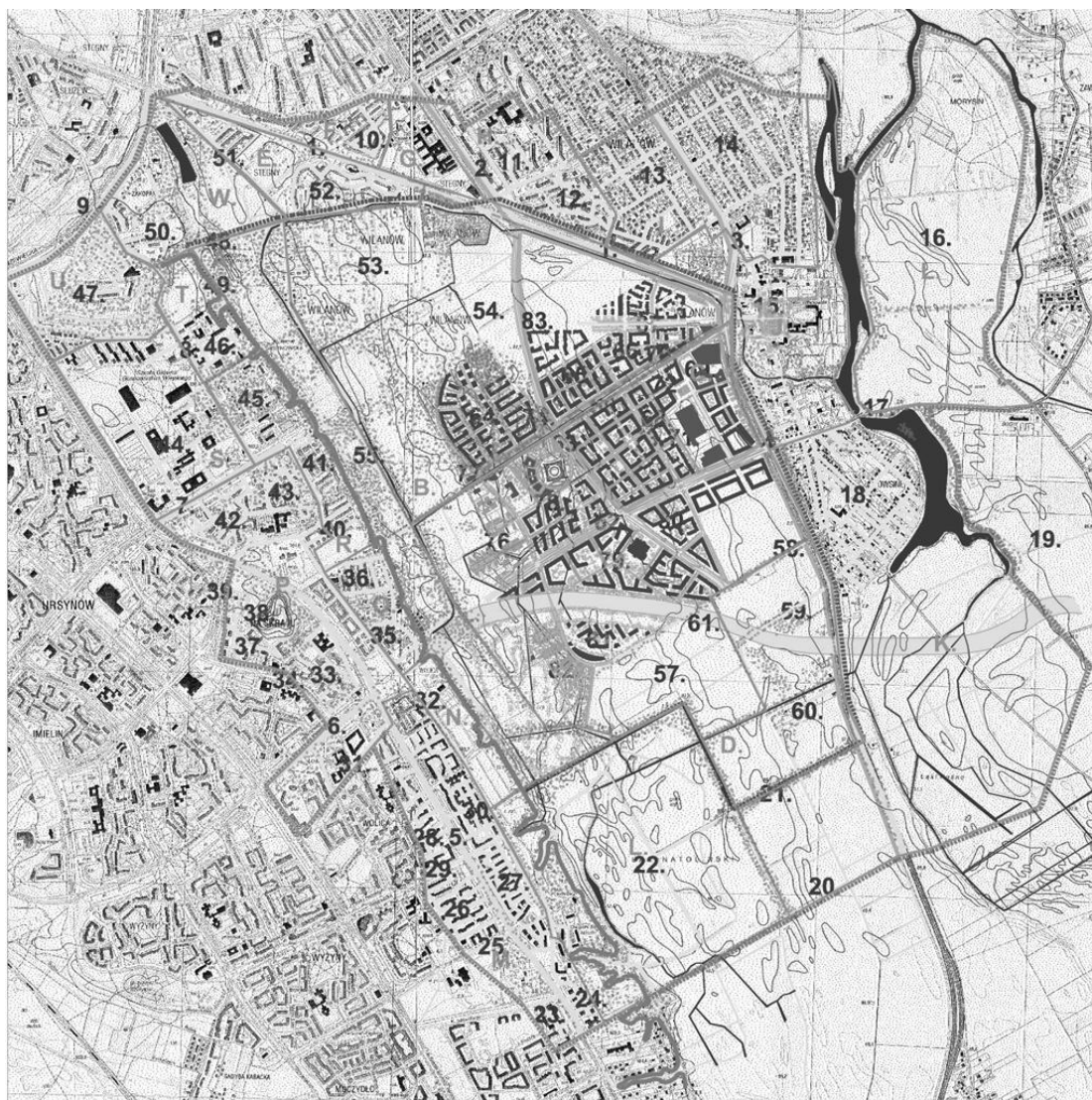
Rys. 22. Analiza komunikacji istniejącego krajobrazu wg O. Sosnowskiego

4.2.2. Analiza komunikacji projektowanego układu urbanistycznego²⁰⁶

Nowy układ komunikacyjny przewiduje powstanie trzech dużych arterii na dotychczas otwartym terenie. Pierwszą jest planowana autostrada A2 (61.), biegnąca do tunelu, który będzie przebiegał skarpę i miał wylot na ul. Płaskowickiej (6.). Do autostrady ma dochodzić ul. Płaskowicka BIS (62.), łącząca ją z ul. Vogla (17.). Ma to być droga główna o charakterze nowożytnym. Kolejnym ważnym połączeniem będzie planowana ulica Sobieskiego BIS (63.), biegnąca od obecnej ul. Sobieskiego do Świątyni Opatrzności Bożej, a następnie do ul. Płaskowickiej BIS. Będzie to również ulica o charakterze nowożytnym. Podobnie jedna z głównych dróg będzie przedłużeniem ul. Królowej Marysienki – ulica nowożytna Królowej Marysieńki BIS (73.). Zmieni się także znaczenie ul. Klimczaka, która stanie się ulicą główną nowego układu (56.). Reszta dróg będzie miała raczej nowożytny charakter dojazdowy (64–75, 77–82). Wy różniać się będzie ul. Zdrowa, oddzielająca osiedle Ostoja Wilanów od terenów przy skarpie, nawiązująca do orografii terenu (76.). Planowane są ścieżki rowerowe wzdłuż ul. Sobieskiego BIS, Klimczaka oraz Płaskowickiej BIS (83.). Niektóre istniejące nieutwardzone drogi narolne zostaną zlikwidowane (55., 56.).

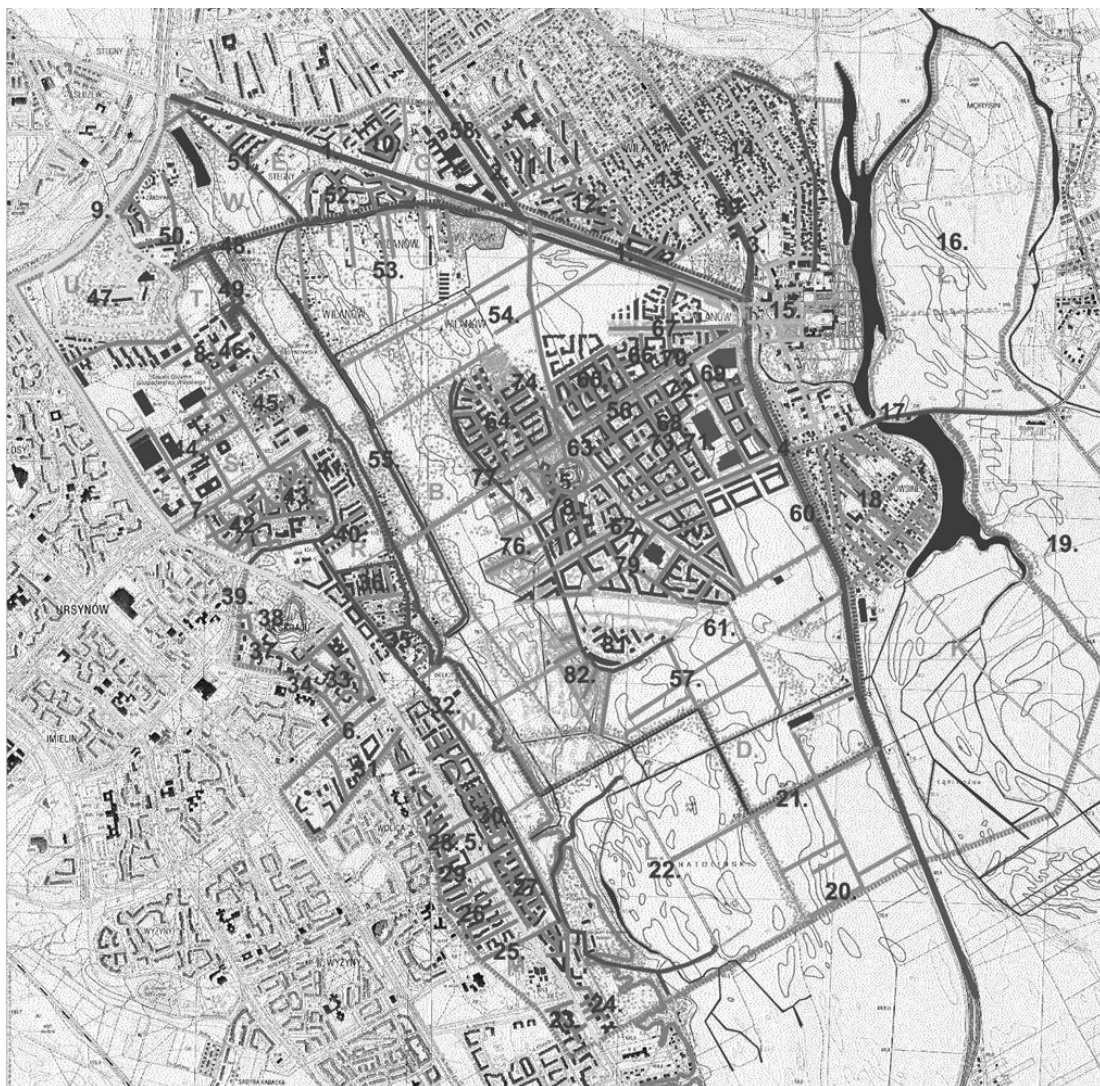
²⁰⁶ Wyniki analiz pokazano aneksie nr 1 i 3

Cały układ komunikacji na terenie Wilanowa Zachodniego nie zmieni się. Podobnie jak do tej pory, aby przejechać do Konstancina, trzeba będzie dojechać w którymś momencie do ulicy Przyczółkowej. Zwiększy się liczba dróg w ramach samego terenu Wilanowa Zachodniego²⁰⁷. Zmieni się też możliwość dojazdu z Ursynowa do Wilanowa poprzez wprowadzenie ul. Płaskowickiej BIS. Prawdopodobnie dojazd do dzielnic centralnych zostanie utrudniony poprzez większą liczbę samochodów. Nadal będzie się on odbywał ulicami Sobieskiego i Wiertniczą. Wyniki analizy pokazano na rys. 23 i 24

Rys. 23. Analiza komunikacji projektowanego układu urbanistycznego

²⁰⁷ Zmiany ilości dróg pokazuje aneks nr 1

Rys. 24. Analiza komunikacji projektowanego układu urbanistycznego z legendą wg O. Sosnowskiego

5. Kod przestrzenny²⁰⁸

5.1. Kod źródłowy – Wilanów Zachodni 2005

Wilanów Zachodni jest to teren płaski, otwarty, o czytelnych granicach, jego *genius loci* opiera się na współegzystujących elementach krajobrazowych i urbanistycznych. Ważnym dla tożsamości przestrzennej elementem jest maszyn Skarpy Warszawskiej. Charakterystyka przyrodnicza potwierdziła, że istotne są też otaczające go rezerваты i tereny zieleni chronionej związane ze skarpą, parkami w Natolinie i w Wilanowie oraz Morysinem. Dużą rolę zarówno kompozycyjną, jak i przyrodniczą, pełnią zadrzewienia wzdłuż alei Wilanowskiej, ul. Przyczółkowej i Klimczaka. Charakterystyczny jest również system rowów z Potokiem Służewieckim, Kanałem Wolickim i Rowem Natolińskim. Ponadto ważna jest świadomość roli przewietrzającej, jaką ten teren pełni dla miasta.

Jak wykazały analizy ładu przestrzennego najważniejszymi elementami historycznymi na opracowywanym terenie są niewidoczne, ale mające znaczenie dla *genius loci* istniejącego krajobrazu, powiązania osiowe Pałacu w Wilanowie z Pałacem w Natolinie i z Pałacem na Ursynowie. Również sąsiedztwo wymienionych obiektów ma wpływ na *ducha miejsca* Wilanowa Zachodniego. Tak samo istotnym elementem jest dominanta kościoła św. Anny, będąca najważniejszym punktem krystalizującym terenu. Równie ważne są obiekty w sąsiedztwie – Cmentarz Wilanowski i budynek Poczty Polskiej. Wspólnie tworzą one naturalne centrum dzielnicy. Centrum to jest podkreślone poprzez system komunikacyjny i zlokalizowaną w pobliżu tych obiektów pętlą autobusową.

Wilanów Zachodni jest obecnie systemem otwarć, jak wykazała analiza kompozycyjna krajobrazu istniejącego. Analiza wnętrza pokazała, że sam obszar opracowania jest układem olbrzymich wnętrza krajobrazowych²⁰⁹. Na terenie Wilanowa Zachodniego najczęściej występują wnętrza typu prześwitowe/subiektywne/obojętne z roślinnym budulcem ścian, czyli duże wnętrza krajobrazowe. Wnętrza te budują razem wspólny system otwarć Wilanowa Zachodniego. Wokół opracowywanego obszaru na terenie Ursynowa i Sadyby przeważają wnętrza obiektywne/prowadzące/agresywne o ścianach głównie architektonicznych, czyli charakterystyczne dla zabudowy blokowej. Układ tych wnętrza jest ściśle powiązany z systemem komunikacyjnym. Na terenie Wilanowa i Powsinka dominują wnętrza obiektywne/prowadzące/obojętne o ścianach mieszanych, czyli typowe dla dzielnic o rozproszonej zabudowie jednorodzinnej. Od północy i zachodu wielorodzinna zabudowa Ursynowa i Sadyby tworzy rodzaj muru graniczącego z opracowywanym obszarem. Z kolei zabudowa Powsinka powoduje, że w naturalny sposób przenika do niej poprzez otwarcia szczelinowe, charakter przestrzeni Wilanowa Zachodniego. Podobnie od północno-zachodu, gdzie niska, rytmiczna i luźna, jednorodzinna zabudowa i tereny zieleni Wilanowa i Powsinka (obszary: I. i K.) w płynny sposób przechodzą w opracowywany obszar. Jak wykazały badania analizy funkcjonalnej istniejącego krajobrazu dominującą funkcją jest funkcja mieszkaniowa. Od strony pół-

²⁰⁸ Zależności przestrzenne Wilanowa Zachodniego pokazują rysunek 25 oraz aneks nr 1

²⁰⁹ Dokładne charakterystyki wnętrza zawiera aneks nr 2

nocno-zachodniej jest ona powiązana z wielorodzinnymi budynkami osiedli Ursynowa i Sadyby. Od strony północno-wschodniej dominują tereny z obiektami zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej Wilanowa i Powsinka.

Zgodnie z wynikami analiz komunikacji istniejącego krajobrazu układ komunikacyjny Wilanowa Zachodniego jest powiązany z ulicami Przyczółkową oraz aleją Wilanowską. W obszarze opracowania dominują drogi narolne/dojazdowe²¹⁰. Wokół Wilanowa Zachodniego układ dróg jest związany z systemem komunikacyjnym Ursynowa nad Skarpą oraz z dojazdami z Wilanowa w kierunku centrum Warszawy. Od strony zachodniej dominują drogi nowożytno/dojazdowe łączące się z ul. Rosoła oraz Nowoursynowską. Od strony północnej dominują drogi nowożytno/dojazdowe oraz z zastosowanym współcześnie układem średniowiecznym. Drogi w tej części opracowania tworzą dojazdy do centrum Warszawy poprzez ulice Sobieskiego i Wiertniczą. Od strony zachodniej dominują dojazdowe drogi narolne powiązane z ul. Przyczółkową i Vogla.

Kod źródłowy Wilanowa Zachodniego ma otwarty charakter wewnątrz przechodzący w rozproszony układ zabudowy wielorodzinnej opartej na narolnym systemie komunikacji. Skarpa Warszawska oraz al. Wilanowska odcinają zwartą zabudowę osiedlową od Wilanowa Zachodniego. Dominującą funkcją jest funkcja mieszkaniowa.

5.2. Kod projektowy – zalecenia do projektu

Zgodnie z istniejącymi powiązaniem, aby dalszy rozwój tego terenu był przeprowadzony w zgodzie z jego kodem źródłowym, konieczne jest zachowanie i uszanowanie jego najważniejszych wytycznych.

Charakterystyka przyrodnicza wykazała, że od tej strony jest to maksymalna ochrona elementów hydrograficznych i roślinnych oraz klinów przewietrzających. Szczególnie dotyczy to systemu wód, których częściowe odtworzenie powinno być powiązane z układem Pałacu w Wilanowie.

Analizy ładu przestrzennego pokazały, że powinny zostać odtworzone historyczne powiązania na tym terenie oraz zachowana dominacja kompozycyjna kościoła św. Anny. Od strony kompozycyjnej również bardzo istotne jest zachowanie proporcji i stopnia zagęszczenia zabudowy obszarów Wilanowa i Powsinka (obszary: I. i K.). Wyniki pokazały również, że dla tożsamości Wilanowa Zachodniego ważne jest odtworzenie, przynajmniej częściowe, jego historycznych powiązań widokowych z Natolinem i Ursynowem. Ponadto analiza wewnątrz krajobrazu istniejącego wykazała, że istotne jest zachowanie maksymalnie mieszanego budulca ścian wewnątrz oraz przewagi wewnątrz typu obiektywne/prowadzące/obojętne i istniejące subiektywne/prześwitowe/obojętne. Są to wnętrza otwarte lub o przewodzie rozproszonej zabudowy jednorodzinnej, zgodne z układem istniejących wewnątrz Wilanowa Zachodniego. Równie ważne jest dostosowanie nowej kompozycji do pasowego układu warstw równoległego do Skarpy Warszawskiej

²¹⁰ Zestawienie typów dróg pokazano w aneksie nr 3

Okolice Wilanowa Zachodniego mają głównie funkcję mieszkalną jednorodzinną (obszary: I. i K.), którą warto zachować. Brakuje natomiast obsługującej „mieszkańców” funkcji handlowej, którą można by było wprowadzić w lokalnym wymiarze.

	Kod źródłowy	Kod projektowy	Miasteczko Wilanów
Charakterystyka Przyrodnicza	Najwartościowszymi elementami są Skarpa Warszawska i objęte ochroną zadrzewienia wzdłuż niej, rezerwat w Morysinie, rezerwat Natoliński oraz park w Wilanowie. Ponadto zadrzewienia wzdłuż ulic Klimczaka, ulicy Przyczółkowej i alei Wilanowskiej oraz na terenie północno-zachodnim Wilanowa Zachodniego. Ponadto istotne są kliny nawietrzające miasto przechodzące centralnie przez obszar Wilanowa Zachodniego. Cenny jest również Potok Służewiecki i kanał Wolicki. Ważnym elementem zewnętrznym jest pasowy, równoległy do Skarpy Warszawskiej układ wysokościowy	Zachowanie najistotniejszych elementów przyrodniczych. Dostosowanie do układu hipsometrycznego terenu	Zostaną zachowane zadrzewienia. Modyfikacji ulegnie Kanał Wolicki. Nowa zabudowa naruszy obszar WOChK oraz przyczyni się do obniżenia zwierciadła wód gruntowych, może to zagrozić niektórym gatunkom roślin. Klin nawietrzający od strony Konstancina zostanie przerwany. Nowy układ w sposób ogólny nawiązuje do układu hipsometrycznego. W większości nie wychwytuje szczegółowych krzywizn i załamów (wyjątek stanowi ulica Zdrowa i układ związany z osiedlem Ostoja Wilanów). Degradujący dla skarpy przebieg Autostrady A2. Zachowanie kodu projektowego - 30% - obszary chronione pozostaną nienaruszone, ingerencja w ich otuliny, degradacja istniejących terenów zieleni na obszarze Wilanowa Zachodniego
Charakterystyka historyczna	Bardzo cenny zespół tzw. <i>klucza wilanowskiego</i> . Pałac w Wilanowie, w Natolinie i na Ursynowie. Osiowe powiązania Pałacu w Wilanowie z Pałacem na Ursynowie i z Pałacem w Natolinie. Cmentarz i kaplica w Wilanowie. Budynek Poczty Polskiej. Oraz Kościół św. Anny jako najcenniejsza dominanta na terenie.	Zachowanie cennych budynków i odtworzenie kompozycyjnych powiązań historycznych	Zostaną zachowane wszystkie cenne budynki wokół Wilanowa Zachodniego. Zostanie częściowo odtworzone powiązanie kompozycyjne pomiędzy Pałacem w Wilanowie i Pałacem na Ursynowie poprzez wprowadzenie ulicy Oś Królewska. Nie zostanie odtworzone powiązanie pomiędzy Pałacem w Wilanowie i Pałacem w Natolinie. Kościół św. Anny przestanie pełnić swoją dominującą rolę w kompozycji terenu. Marginalizacja głównego skrzyżowania pomiędzy aleją Wilanowską, ulicą Przyczółkową i Wiertniczą. Zachowanie kodu projektowego 30% - próba odtworzenia najważniejszych powiązań osiowych, skala inwestycji marginalizuje elementy historyczne

Analiza elementów kompozycji	Silna oś kompozycyjna wzdłuż ul. Klimczaka zakończona dominantą kościoła św. Anny. Istotne osie wokół poza historycznymi – ul. Sobieskiego, Pałacowa i Vogla. Ważne punkty charakterystyczne – pałace, kaplica cmentarna, budynek Poczty. Prowadzenia wzdłuż najważniejszych ulic. Zatrzymanie i prowadzenie masywu Skarpy Warszawskiej podkreślone zabudową Ursynowa. Otwarcia Krajobrazowe na terenie Wilanowa Zachodniego. Siatka prowadzeń, otwarć szczelinowych, osi kompozycyjnych i zatrzymań na terenie zabudowy jednorodzinnej Wilanowa i Powsinka (obszary I. i K.)	Zachowanie i kontynuacja najistotniejszych osi kompozycyjnych. Zachowanie dominacji kościoła św. Anny. Podkreślenie masywu Skarpy Warszawskiej. Kontynuacja układu siatek i proporcji zabudowy i otwarć Wilanowa i Powsinka w projektowanym układzie urbanistycznym.	Zachowane i kontynuowane osie ulicy Klimczaka i osi pomiędzy Pałacem w Wilanowie i Pałacem na Ursynowie. Dominanta Świątyni Opatrzności Bożej będzie najbardziej dostrzegalna na terenie. Skarpa Warszawska zostanie zastąpiona nowym układem urbanistycznym. Dominanta kościoła św. Anny zostanie pomniejszona. Proporcje zabudowy i otwarć Wilanowa i Powsinka nie zostaną zachowane w większości nowego układu. Zachowanie kodu projektowego 20% - całkowita zmiana istniejących układów kompozycyjnych pozostawienie i podkreślenie zabudową osi ul. Klimczaka z kulminacją kościoła św. Anny
Analiza wnętrza	Obecnie dominują wnętrza subiektywne/ prześwitowe, /obojętne o ścianach z przewagą budulca roślinnego Na terenach Wilanowa i Powsinka (obszary I. i K.) obiektywne /prowadzące /obojętne o ścianach mieszanych. Na terenie Sadyby i Ursynowa obiektywne /prowadzące /agresywne o ścianach głównie architektonicznych	Zachowanie istniejących typów wnętrza. Kontynuacja typów wnętrza Wilanowa i Powsinka	Wnętrza głównie obiektywne/zatrzymujące/obojętne o ścianach architektonicznych, oraz obiektywne/prowadzące/obojętne o ścianach mieszanych. Nie udało się zachować proporcji wnętrza Wilanowa i Powsinka. Zachowanie kodu projektowego 10% - prawie całkowita zabudowa istniejących wnętrza na terenie Wilanowa Zachodniego
Analiza komunikacyjna wg Sosnowskiego	Na terenie Wilanowa Zachodniego dominują ulice narolne. Istotny dawny gościniec do Wolicy (ulica Klimczaka) oraz gościńce wokół (ulice: al. Wilanowska, ul. Sobieskiego, Wiertnicza i Przyczółkowa). Ważny układ nawiązujący do średniowiecznego na terenie Wilanowa oraz układ ulic narolnych na terenie Powsinka. (obszary I. i K.). Ulice nawiązujące do orografii i hydrografii terenu wzdłuż Skarpy Warszawskiej. Na terenie Sadyby i Ursynowa układ nowożytny bez powiązań z terenem opracowania.	Zachowanie i kontynuacja istniejących układów ulic.	Likwidacja większości ulic narolnych na terenie Wilanowa Zachodniego. Wprowadzenie ulic nowożytnych o układach podobnych do Ursynowa i Sadyby. Zachowanie układów zbliżonych do Wilanowa i Powsinka na obszarze osiedla Ostoja Wilanów. Zachowanie kodu projektowego 40% - pozostawienie głównych powiązań drogowych, dezintegracja istniejących ulic narolnych

Analiza komunikacyjna	Na terenie głównie nieutwardzone drogi pieszo – jezdne. Droga dojazdowa – ulice Klimczaka i Pałacowa. Wokół drogi główne: aleja Wilanowska, ulica Sobieskiego, Przyczółkowa, Wiernicza. Wilanów i Powsin – siatki dróg dojazdowych dochodzących do głównych. Ulica Vogla – dojazdowa do obszarów nad Wisłą. Niezależny system dróg na terenie Ursynowa.	Kontynuacja układów drogowych wokół dróg głównych, powiązanie Wilanowa Zachodniego z miastem.	Kontynuacja ulicy Sobieskiego, Królowej Marysieńki i Vogla na opracowywanym terenie. Autostrada A2 przebiegająca skarpą w kierunku ulicy Płaskowickiej – zupełnie obcy element. Zamiana ulicy Klimczaka na jedną z dróg głównych. Siatka projektowanych ulic dojazdowych odmienna od Wilanowa i Powsinka. Ulica Sobieskiego Bis jako dodatkowa droga łącząca przez ulicę Płaskowicką Wilanów Zachodni i pośrednio Ursynów z centrum Warszawy. Zachowanie kodu projektowego 20% - Pozostawienie szkieletu głównych ulic. Autostrada A2, powiązanie z miastem przez ul. Sobieskiego BIS.
Analiza funkcjonalna	W Wilanowie Zachodnim dominują tereny zieleni nieurządzonej niskiej. Przy skarpie oraz na terenach parku Natolińskiego i Wilanowskiego – zieleni chroniona. Na obszarze opracowania rzadka, zabudowa jednorodzinna wolno stojąca. Przy skrzyżowaniu ulic Przyczółkowej i Klimczaka budowa nowego ratusza dzielnicy Wilanów. Wokół terenu na obszarze Wilanowa i Powsinka dominuje zabudowa o funkcji mieszkaniowej jednorodzinnej z terenami zieleni urządzonej w ramach prywatnych działek.. Na terenie Ursynowa i Sadyby zabudowa wielorodzinna z terenami zieleni urządzonej w ramach poszczególnych osiedli.	Zachowanie funkcji mieszkaniowej wielorodzinnej na jak największym obszarze z pomocniczą funkcją handlową. Tereny zieleni urządzonej wzdłuż działek i sieci komunikacji.	Większość zabudowy będzie miała funkcje mieszkaniową. Ośrodek funkcji publicznych będzie związany z dużym centrum handlowym Auchan oraz biurami przy skrzyżowaniu ulic Przyczółkowej i Klimczaka. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna jest planowana od strony zachodniej nowego układu urbanistycznego. Zachowanie kodu projektowego 0% - całkowita zmiana funkcji terenu

Rys. 25. Porównanie kodu projektowego z projektowanym układem urbanistycznym

Ponadto ważne jest płynne kontynuowanie istniejących układów komunikacyjnych. Istotne jest powiązanie nowego systemu z głównymi ulicami oraz przedłużenie istniejących powiązań komunikacyjnych. Szczególnie ważne jest związanie terenu z miastem (ul. Sobieskiego) oraz z terenami dochodzącymi do wybrzeża Wisły (ul. Vogla).

5.3. Porównanie kodu projektowego z projektowanym układem urbanistycznym²¹¹

Jak wykazały analizy projektowanego układu urbanistycznego realizowany projekt *Miasteczko Wilanów* wypełnia elementami architektonicznymi otwarte do tej pory tereny zieleni Wilanowa Zachodniego. Wprowadza zupełnie nowe miejsca, zmieniając tym samym charakter przestrzeni całej dzielnicy Wilanów. W większości chroni najcenniejsze elementy przyrodnicze (wyjątek stanowi przecięcie skarpy autostradą A2 i naruszenie otuliny Parku w Natolinie). Zmienia jednak układ roślinności rzeczywistej oraz blokuje nawietrzanie centralnych terenów miasta od strony południowej. Podobne wątpliwości budzi 18-metrowa zabudowa z parkingami podziemnymi. Jej powstanie łączy się z odpływem wód podziemnych, a co za tym idzie z zagrożeniami dla przyrody opracowywanego terenu. Porównanie kodu projektowego z projektowanym układem urbanistycznym przedstawiono na rys. 25.

Analizy ładu przestrzennego projektowanego układu urbanistycznego wykazały, że dominanta Świątyni Opatrzności Bożej oraz zwarta wysoka zabudowa nowych osiedli nie odpowiadają kodowi źródłowemu. Natomiast zgodna z nim jest próba odtworzenia osi kompozycyjnej pomiędzy Pałacem w Wilanowie i Pałacem na Ursynowie oraz podkreślenie zabudową i kompozycją zieleni osi wzdłuż ul. Klimczaka. Nowy układ urbanistyczny spowoduje jednak zmarginalizowanie Parku i Pałacu w Natolinie, który zostanie kompozycyjnie odcięty od terenu Wilanowa Zachodniego poprzez Autostradę A2 oraz całkowity brak powiązań kompozycyjnych i widokowych z wprowadzaną zabudową. Zmarginalizowaniu ulegną również pozostałe punkty charakterystyczne związane z obecnym centrum Wilanowa które przeniesie się w głąb ul. Klimczaka i będzie otoczone nową zabudową, bez powiązań ze starym układem. Wzrośnie zdecydowanie liczba prowadzeń i zatrzymań²¹². Podobnie wzrośnie ilość otworów szczelinowych i osi kompozycyjnych. Powyższe zmiany są związane z wprowadzeniem gęstszej zabudowy i sieci komunikacji.

Analiza wnętrza projektowanego układu urbanistycznego zwróciła uwagę, że układ zabudowy nowych osiedli ogólnie odpowiada kierunkowi Skarpy Warszawskiej, posiada jednak zbyt sztywną siatkę. Jedynie na zachodnich peryferiach (głównie osiedle Ostoja Wilanów) zgadza się z warstwicami terenu. Ze względu na wprowadzany układ urbanistyczny wzrośnie liczba wnętrza na terenie Wilanowa Zachodniego²¹³. Dominującymi wnętrzami będą wnętrza obiektywne/zamykające/obojętne z architektonicznymi ścianami oraz obiektywne/prowadzące/obojętne ze ścianami mieszanymi²¹⁴. Pierwszy typ wnętrza powtarza proporcje Sadyby i Ursynowa. Drugi typ wnętrza odpowiada kodowi źródłowemu, zachowując mniejsze wnętrza otwarte.

Jak wykazała analiza funkcjonalna projektowanego układu urbanistycznego, dominująca w dzielnicy funkcja mieszkalna jednorodzinna będzie zastąpiona funkcją

²¹¹ Porównanie kodu źródłowego oraz kodu projektowego z „Miasteczkiem Wilanów” pokazano na rys. 25.

²¹² Wszystkie statystyki elementów analizy ładu przestrzennego pokazuje aneks nr 1

²¹³ Zmiany liczby wnętrza pokazuje aneks nr 2

²¹⁴ Zmiany typów wnętrza pokazuje aneks nr 2

mieszkalną wielorodzinną (czyli bardziej się dostosuje do zabudowy Ursynowa i Sadyby niż Wilanowa i Powsinka). Funkcja publiczna będzie skoncentrowana w dwóch miejscach. Wokół Świątyni Opatrzności Bożej powstanie publiczne *sacrum*, spychając na margines dotychczasowe centrum religijne i społeczne w dzielnicy (tereny wokół kościoła św. Anny i Pałacu w Wilanowie). Z kolei wokół projektowanego kompleksu Auchan powstanie wielkie centrum handlowe, również w sprzeczności z lokalnym charakterem dzielnicy.²¹⁵

Analiza komunikacyjna projektowanego układu urbanistycznego wykazała, że komunikacja zostanie rozbudowana. Zostaną przedłużone ulice. Vogla i Sobieskiego. Powstała w ten sposób ulica Sobieskiego BIS będzie łączyła centrum Warszawy ze Świątynią Opatrzności Bożej jako kulminacją. Świątynię Opatrzności w proporcji do reszty zabudowy *Miasteczka Wilanów* przedstawiono na rys. 26. Projektowana ulica Płaskowicka BIS połączy Ursynów z Wilanowem i Wilanowem Zachodnim. Planowana autostrada A2 odetnie południową część Wilanowa Zachodniego oraz silniej powiąże teren z Ursynowem. Rozbudowana sieć komunikacyjna budzi niepokój związany z zanieczyszczeniem powietrza. Najbardziej powiązana z naturalnym układem terenu będzie peryferyjna w stosunku do nowego układu urbanistycznego ul. Zdrowa.

Rys 26. Wizualizacja *Miasteczka Wilanów* (autorzy INVI)

²¹⁵ Zmiany funkcjonalne pokazuje aneks nr 1

6. Podsumowanie

Wszystkie wizualne architektoniczne lub przyrodnicze elementy kompozycji omówiono we wcześniejszych rozdziałach. Analizy ładu przestrzennego wykazały, że elementy kompozycji, ściany i podłogi wnętrz, często są zbudowane z obu tych materiałów. Analizy funkcjonalne pokazały, że również funkcja, jaką pełnią poszczególne komponenty krajobrazu, jest związana albo z terenami zieleni, albo z typami zabudowy. Analizy komunikacyjne zwróciły uwagę, że komunikacja dopełnia strukturę kompozycyjną i funkcjonalną terenu.

Badania pod kątem przyrodniczym wykazały, że planowany rozwój Wilanowa Zachodniego nie do końca odpowiada idei zrównoważonego rozwoju. Przeprowadzone analizy zwracają uwagę, że skala proponowanych zmian jest zbyt duża w stosunku do możliwości terenu.²¹⁶

Mimo ochrony większości wskazanych w charakterystyce terenu obszarów²¹⁷, obciążenia dla środowiska wynikające z zanieczyszczeń spowodowanych planowanym rozwojem komunikacji oraz zwartą projektowaną zabudową mogą okazać się dla niego znaczące. Tym samym równowaga pomiędzy elementami antropogenicznymi i przyrodniczymi na terenie Wilanowa Zachodniego może zostać zachwiana. Wprowadzany układ urbanistyczny może w wielu zakresach zagrozić istniejącemu systemowi przyrodniczemu. Najbardziej radykalne jest zablokowanie nawietrzania Mokotowa Południowego od strony Wilanowa Zachodniego oraz wejście autostrady A2 oraz ulica Płaskowicka BIS w otulinę Parku Natolińskiego oraz WOChK.

Wprowadzanie do istniejącego krajobrazu nowego układu urbanistycznego prawdopodobnie zmieni system znaczeń całej dzielnicy Wilanów, a tym samym wpłynie znacząco na Warszawę. Kod źródłowy dla Wilanowa Zachodniego w większości nie zostanie zachowany. Elementy architektoniczne i przyrodnicze wprowadzane na terenie Wilanowa Zachodniego nie odpowiadają jego kodowi źródłowemu i projektowanemu²¹⁸.

Przeprowadzone i opisane wcześniej badania wskazują, że Wilanów Zachodni się zmieni. Przestrzeń Wilanowa i jego system znaczeń ulegną radykalnemu przekształceniu²¹⁹. Wielokondygnacyjna, zwarta zabudowa z bardzo silną dominantą Świątyni Opatrzności Bożej wprowadzi dzielnicę śródmiejską na obecnie rekreacyjne i rezydencjonalne tereny. Masyw Skarpy Warszawskiej zostanie całkowicie zastąpiony. Dotychczasowe historyczne elementy zostaną zmarginalizowane, może oprócz Pałacu w Wilanowie i odtworzonej częściowo osi pomiędzy nim a Pałacem na Ursynowie. Jednak jego centralna w stosunku do dzielnicy rola zostanie zniesiona na korzyść Świątyni Opatrzności Bożej. Tereny otwarte bardzo się zmniejszą. Agresywne formalnie funkcje publiczne, zarówno świeckie, jak i sakralne, w istotny sposób zmienią

²¹⁶ Porównanie projektowanego układu urbanistycznego z obszarami Wilanowa i Powsinka aneks nr 1

²¹⁷ Patrz rys. 21

²¹⁸ Patrz aneks nr 1, rys. 25

²¹⁹ RYBAK K.: *Zmiany w krajobrazie Wilanowa Zachodniego*. Przyroda i Miasto tom VII, 2005, s. 61

dzielnicę, powodując zmianę spokojnego miejsca w jedno z centrów miejskich. Bardzo silnie zostanie rozbudowany system komunikacyjny. Planowana autostrada A2 podzieli kompozycyjnie teren, ponadto zniszczy fragment Skarpy Warszawskiej.

Wilanów zmieni się w część miasta o charakterze zbliżonym do wielkich osiedli Ursynowskich. Znaczenie miejsca ulegnie całkowitemu przekształceniu. Jego dotychczasowa odrębność przestrzenna komponująca się z terenami rezydencjonalnymi Powsinka i okolic ul. Wiertniczej zostanie zatarta (wyjątkiem będą projektowane osiedla jednorodzinne od strony skarpy – kompleks Ostoja Wilanów). Założenia historyczne będą częściowo zmarginalizowane (poza Pałacem w Wilanowie i osią Pałac w Wilanowie – Pałac na Ursynowie)²²⁰. Kompozycja terenu zmieni się, powstaną zupełnie inne proporcje przestrzeni. Elementy przyrodnicze, mimo ochrony tych najważniejszych w Wilanowie Zachodnim, będą miały zdecydowanie mniejsze znaczenie w charakterze całej dzielnicy niż dotychczas. Układ komunikacyjny dowiąże się do istniejących powiązań z centrum Warszawy i dodatkowo połączy teren Wilanowa Zachodniego z Ursynowem. Ta radykalna zmiana związana z powstawaniem nowej inwestycji spowoduje całkowite unicestwienie istniejącego układu dróg narolnych.

Wilanów Zachodni stanie się zupełnie innym miejscem o nowej przestrzeni, obcej w stosunku do dotychczasowej.

²²⁰ Zaprzeczają tym samym jednemu z podstawowych założeń ładu przestrzennego, które mieści się w charakterze Wilanowa Zachodniego „...raz po raz spotyka się z budowlami, które nie tylko są organicznie zrośnięte z miejscem, gdzie powstały, ale równocześnie nadają temu miejscu i najbliższemu otoczeniu rzeczywistą rację istnienia: indywidualność i charakter”. Za SZMIDT B.: *Ład przestrzeni*, Warszawa, PIW 1981. s. 314

7. Dyskusja

7.1. Badania zmian przestrzennych w Wilanowie Zachodnim

Moje badania wykazały, że nowa zabudowa Wilanowa Zachodniego powstała zgodnie z prawem, ale zatwierdzona ilość zabudowy nie jest zgodna z wcześniejszymi ustaleniami. Większość propozycji architektów krajobrazu skłaniała się do zachowania istniejącego układu przyrodniczego z ewentualnym odtworzeniem kanału na osi pałacu (LISOWSKA, MARCONI-BETKA, WOLSKI 1993). Wyniki warsztatów *Projektowanie w krajobrazie kulturowym na przykładzie Wilanowa* przeprowadzonych przez Samodzielny Zakład Sztuki Krajobrazu²²¹ pokazały, że obszar Wilanowa Zachodniego w świadomości projektantów powinien zostać niezmieniony. Warsztaty wskazały również, jak istotny dla systemu znaczeń Wilanowa jest Pałac w Wilanowie i jego historyczne powiązania. Świątynia Opatrzności Bożej została potraktowana jako coś obcego. Cały projektowany nowy układ został często w projektach zignorowany. Podobne stanowisko zajmują autorzy projektu Parku Kulturowego w Wilanowie, którzy z jednej strony uważają powstanie zabudowy na terenie Wilanowa za nieuchronne, jednak z drugiej postulują potrzebę jak największej ochrony dóbr przyrodniczych i kulturowych dzielnicy (KORZEŃ, MYCZKOWSKI 2006). Wyniki niniejszej pracy to potwierdzają, wskazują jednak również, że mogłyby być przyjęte zasady kształtowania mniej intensywnej nowej zabudowy.

7.2. Badania relacji człowiek–środowisko

W niniejszej pracy człowiek jest potraktowany jako część większego ekosystemu (ZIMNY 2005, SZULCZEWSKA 1992, RÓŻYCKA 1965, ORZESZEK-GAJEWSKA 1984). Ekosystem i elementy ekologiczne Wilanowa Zachodniego potraktowano tu jako wartości podlegające ochronie (ZIMNY 2005, SZULCZEWSKA 2002).

Założono, że relacje pomiędzy istniejącym krajobrazem Wilanowa Zachodniego a projektowanym układem urbanistycznym są ściśle powiązane z **warunkami przyrodniczymi**. Na podstawie charakterystyki przyrodniczej opracowywanego terenu wyodrębniono najwartościowsze elementy przyrodnicze. W części wynikowej sprawdzono, na ile zostanie zachowana ochrona tych elementów po wprowadzaniu nowych struktur.

Zgodnie z teorią „płatów i korytarzy” (SZULCZEWSKA 2002) w nowo kształtowanej przestrzeni powinny zostać stworzone możliwości przemieszczania się „materii, energii i informacji”. Ma to również związek z przemieszczaniem się gatunków. Wyniki pokazują, że taki korytarz został stworzony wzdłuż ul. Klimczaka, na osi wschód–zachód Wilanowa Zachodniego. Zabrakło jednak takich powiązań w układzie północ–południe. Projektowana autostrada A2 oraz siatka dróg odcina taką możliwość.

Zagadnienie **środowiska geograficznego** potraktowano jako część wytycznych do dalszych badań (RÓŻYCKA 1965). Zbadano wpływ elementów antropogenicznych na ochronę elementów przyrodniczych po zmianach w istniejącym krajobrazie. Zauważono, że po zrealizowaniu projektu urbanistycznego *Miasteczko Wilanów* obszary nie do końca spełniają zasady **zrównoważonego rozwoju**. Tym samym pojawia się

²²¹Projektowanie w krajobrazie kulturowym na przykładzie Wilanowa Przyroda i Miasto, tom VI. Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 59 – 112.

wątpliwość, czy krajobraz po planowanych przekształceniach utrzyma zasadę **homeostazy antropogenicznej** (ZIMNY 2005).

Niepokoi również fakt lokalizacji na obszarze Wilanowa Zachodniego tak dużej struktury mieszkalnej ze względu na warunki bytowania człowieka na tym terenie. SZULCZEWSKA zwraca wprost uwagę na ryzyko wystąpienia niekorzystnych warunków na obszarach podobnych do Wilanowa Zachodniego: „Istnienie naturalnych klinów nawietrzających (np. szerokich dolin rzecznych) umożliwia wymianę zanieczyszczonego i na ogół przesuszonego powietrza w mieście na czyste i bardziej wilgotne. Z drugiej strony, pewne obszary (np. podmokłe obniżenia) stwarzają niekorzystne warunki do stałego przebywania człowieka (częste występowanie niskich temperatur, przy jednoczesnej zbyt dużej wilgotności powietrza)”²²². Podobnie ORZESZEK-GAJEWSKA: „terenami najbardziej narażonymi na zanieczyszczenia są nisko położone mokradła, wgłębienia terenowe, tereny płaskie zamknięte przegrodami, stoki o skłonach północnych”²²³. Konkludując, stwierdza, że „Ogromnie trudno jest stworzyć właściwe warunki bioklimatyczne dla konsumentów – ludzi w mieście. Konieczne jest zastosowanie zieleni i wody, z pełnym uwzględnieniem potrzeb konsumenta. Najwłaściwszą metodą jest zastosowanie zieleni i wód w przyrodzonych dla nich łańcuchach obiegu materii i energii.”²²⁴

W niniejszej pracy badania relacji człowiek–środowisko wykazały, że zrealizowanie projektowanego układu urbanistycznego *Miasteczko Wilanów* może poważnie zaburzyć równowagę przyrodniczą istniejącego krajobrazu Wilanowa Zachodniego.

7.3. Definicje krajobrazu i urbanistyki a wyniki badań

Zgodnie z definicjami krajobrazu (CHMIELEWSKI 2001, BOGDANOWSKI 1979) **krajobraz Wilanowa Zachodniego**, pod wpływem projektowanego układu urbanistycznego, **zmieni charakter z naturalnego na zurbanizowany**.

Wyniki badań pokazują, że kształtowanie krajobrazu będzie się odbywać niezgodnie z jego istniejącą identyfikacją (NORBERG-SCHULZ 2000). Większość elementów charakterystycznych opracowywanego terenu będzie zmarginalizowana. Diamentalnie zmieni się jego dotychczasowa struktura. Ma to znaczenie również dla występujących w Wilanowie Zachodnim ważnych „sieci punktów energii” (RYLKE 2002), których powiązania mogą ulec zachwianiu, co pokazują analizy ładu przestrzennego oraz kodu przestrzennego. Na tej podstawie można przyjąć, że **terenowi grozi dekul-turyzacja krajobrazu**.

Układ urbanistyczny projektu *Miasteczko Wilanów* został ukształtowany zgodnie z ogólnymi teoretycznymi definicjami (CHMIELEWSKI 2001, CZARNECKI 1965, WEJCHERT 1973, LYNCH 1998, KRIER 2001, KOPIEC-UNGER 2000), jednak zabrakło „refleksyjnego dialogu z sytuacją” (PIWOWARSKI 1994). Zachowano zasady budowania miast i osiedli, ale nie uwzględniono w pełni kontekstu otaczającej przestrzeni, co pokazały badania

²²² SZULCZEWSKA B.: *Polityka ekologiczna w gospodarce miejskiej*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1992, s. 15

²²³ ORZESZEK-GAJEWSKA B.: *Kształtowanie terenów zieleni w miastach*, Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, PWN, Warszawa 1984 s. 15

²²⁴ Tamże s. 5

kodu przestrzennego. PIWOWARSKI, powołując się na LYLE'A, dostrzega podstawowe cechy dobrego projektu w krajobrazie²²⁵. Projekt *Miasteczko Wilanów* nie spełnia wszystkich wymogów. Mimo zaplanowania „harmonijnej dzielnicy”²²⁶, osadzenie jej na tym terenie nie do końca jest właściwe. Odnosi się wrażenie, że „analizę zależności między programem a cechami miejsca, w który ten program ma być wpisany”²²⁷ przeprowadzono nie dosyć dokładnie, szczególnie na poziomie przyrodniczym i kompozycyjnym. Zachodzi podejrzenie, że „postać miasta” powstała na terenie Wilanowa i Wilanowa Zachodniego może wykształcić niekoniecznie pasującą do ich obecnego charakteru społeczność (WALLIS 1977). Może się okazać, że projektowana przestrzeń zaistnieje obok „trzeciego wymiaru”, czyli krajobrazu, zamiast być z nim zintegrowana (TOŁWIŃSKI 1963).

7.4. Definicje przestrzeni i miejsca w odniesieniu do wyników badań

Wyniki badań wskazują, że zarówno **przestrzenie**, jak i **miejsca** w Wilanowie Zachodnim **ulegną przekształceniom** – „ustalone wartości” zostaną zredefiniowane (TUAN 1987). Mimo pozostawienia i rozbudowania najistotniejszych dla społeczności wartości kulturowych (WALLIS 1977), tożsamość przestrzeni (HALL 1997) ulegnie zmianie.

Badania wykazują planowane przesunięcia granic zasięgu poszczególnych funkcji ważnych dla człowieka (HALL 1997). Po zrealizowaniu projektu *Miasteczko Wilanów* „ramy życia człowieka” (CHMIELEWSKI 2001) w Wilanowie Zachodnim nie będą takie, jak przedtem. Planowana przestrzeń zmieni radykalnie dotychczasową otwartą przestrzeń krajobrazu. Wprowadzany układ urbanistyczny zmieni dotychczasowe relacje człowieka ze środowiskiem i z krajobrazem. Wizualny odbiór opracowywanego terenu będzie inny (NORBERG-SCHULZ 2000). Na podstawie przemian w Wilanowie Zachodnim można stwierdzić, że nie zmienią się pojęcia dotyczące przestrzeni, przekształceniu ulegnie jedynie ich interpretacja dotycząca tego obszaru.

²²⁵ PIWOWARSKI. M.: *Wykorzystanie warunków przyrodniczych w metodyce procesu projektowego w architekturze krajobrazu*. Praca dokt. SGGW WOI AK, Warszawa, 1994, s.15 „Lyle (1985) wymienia następujące kryteria, jakie powinny spełniać metodyki procesu projektowego: **Kompleksowość** – czyli zdolność do wykorzystania dużej ilości informacji z różnych źródeł o różnych przedmiotach i z różnych dyscyplin; **Przewidywalność** – czyli zdolność do oceny potencjalnych efektów składanych propozycji w istniejącym środowisku; **Uprawomocnienie** (*defensibility*) – czyli jasna i logicznie poprawna procedura wspomagająca twierdzenia oraz umożliwiająca ich obronę; w końcu **Komunikowalność** – czyli ogólna zrozumiałość propozycji (Lyle 1985 s. 127). Cechy te są zarazem przesłankami do ich budowy- ponieważ proces projektowy winien być kompleksowy, przewidywalny, zasadny i komunikowalny w związku z tym niezbędne jest ujęcie go w ramy metodyki spełniającej te kryteria.”

²²⁶ KRIER L.: *Architektura: wybór czy przeznaczenie*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2001

²²⁷ PIWOWARSKI. M.: *Wykorzystanie warunków przyrodniczych w metodyce procesu projektowego w architekturze krajobrazu*. Praca dokt. SGGW WOI AK, Warszawa, 1994, s.16

7.5. Relacje krajobrazowo-urbanistyczne w kształtowaniu przestrzeni i miejsc na podstawie wyników badań

7.5.1. W odniesieniu do kształtowania przestrzeni

Wyniki niniejszej pracy potwierdzają, że przestrzenie i miejsca są tworzone równoważnie przez elementy antropogeniczne i przyrodnicze (CHMIELEWSKI 2001). Potwierdzają to analizy ładu przestrzennego oraz analiza funkcjonalna i analizy kodu przestrzennego. Udowadniają one, że na poziomie miasta, krajobrazu i układu urbanistycznego elementy powstające pod wpływem człowieka oraz środowiska naturalnego tworzą wspólną przestrzeń (NORBERG-SCHULZ 2000). Kontrowersje może wzbudzać jakość powstałej kompozycji, ale nie sam fakt jej zaistnienia (NORBERG-SCHULZ 2000).

Zaobserwowano, że projektowany układ urbanistyczny *Miasteczko Wilanów* nie do końca uwzględnia zasady, które powinien respektować (ORZESZEK-GAJEWSKA 1984), zwłaszcza jeśli chodzi o słabe wykorzystanie rzeźby terenu i zmiany funkcji zieleni, mimo kontynuacji specyfiki tworzywa roślinnego²²⁸. Zmiany te mogą się przyczynić do przekształcenia środowiska na tym terenie. Nadrzędna funkcja rekreacyjna również nie została zachowana na opracowywanym obszarze. Kompozycja obiektu sama w sobie jest interesująca, ale słabo koresponduje z otoczeniem, co wykazały analizy ładu przestrzennego i kodu przestrzennego miejsca (rozdz. 5). Również panoramy wykazują, że wprowadzane tak radykalne zmiany całkowicie zastępują część widoków, dając niewiele w zamian (DYMITYSZYN 2004).²²⁹

Należy pamiętać, że relacje pomiędzy krajobrazem a urbanistyką budują przestrzeń (WEJCHERT 1993), wzajemnie się kontrolując (BOGDANOWSKI 1973, TOŁWIŃSKI 1963), co służy budowaniu ładu przestrzennego (CHMIELEWSKI 2001). Jednak badania wykazały, że na opracowywanym obszarze ten postulat nie do końca został spełniony²³⁰, ponieważ istnieje obawa, że po realizacji projektu *Miasteczko Wilanów* powstanie zupełnie nowa przestrzeń, niezintegrowana z dotychczasową, co oznacza, że „ład naturalny” (SZMIDT 1981) nie zostanie zachowany.

Pod znakiem zapytania stoją również przyszłe wartości estetyczne terenu Wilanowa Zachodniego (SKALSKI 2000), zostały bowiem przekroczone możliwości krajobrazu (NORBERG-SCHULZ 2000). Jest bardzo możliwe, że projektowana struktura wręcz zastąpi istniejący krajobraz, co oznacza, że zamiast efektu porządkowania (GAWRYSZEWSKA i KRÓLIKOWSKI 2004) przestrzeni, powstanie jej zupełnie nowa jakość. W tej sytuacji postulowane przez DOMINICZAKA „zwrócenie się twarzą w stosunku do istniejącego” nie

²²⁸ KOWALEWSKA A.: *Analiza pokrycia terenu istniejącego na terenie Wilanowa Zachodniego, pod kątem kształtowania doborów gatunkowych w Miasteczku Wilanów*, Projekt „Miasteczko Wilanów” s. 25- 28

²²⁹ Badania Izzy DYMITYSZYN na podstawie analiz widoków wykazują, że sanacja terenów niezabudowanych jest właściwa jedynie pod warunkiem zachowania tożsamości kulturowej przestrzeni. W: Dymitryszyn I.: *Autostrada A-2 narzędziem sanacji krajobrazu i ochrony tożsamości kulturowej regionu wielkopolskiego*, Praca doktorska, WOI AK, SGGW, Warszawa 2004, s. 82–83

²³⁰ Badania kodu przestrzennego

zostanie zachowane – zamiast uzupełnienia uzyskamy zamianę jednej przestrzeni na inną. Dotyczy to zarówno jej cech wizualnych, jak i *genius loci*.

7.5.2. W odniesieniu do charakteru miejsca

Badania wykazały, że w projekcie *Miasteczko Wilanów* geneza miejsca nie do końca została uwzględniona. Ma to wpływ na siatki powiązań między miejscami wokół Wilanowa Zachodniego (TUAM 1987). Powstający nowy układ urbanistyczny redefiniuje te powiązania, co wykazały badania ładu przestrzennego (rozdz. 3). „Odległości i rozciągłości” (TUAM 1987) charakterystyczne dla Wilanowa Zachodniego zmieniają się, a ich granice ulegają przesunięciu.

Badania kodu przestrzennego pokazały niestety, że przewidywane zmiany nie są oparte na dialogu (DOMINICZAK 2004), ale wynikają raczej z lekceważenia istniejących struktur – w tym charakteru miejsc i przestrzeni. Brakuje poczucia wzajemnego spotkania istniejącego krajobrazu i projektowanego układu urbanistycznego. Znaczenie i kontekst miejsca nie zostały niestety wystarczająco uwzględnione przy powstawaniu projektu *Miasteczko Wilanów*, co wykazały badania.

8. Wnioski

8.1. Relacje pomiędzy istniejącym krajobrazem a projektowanym układem urbanistycznym jako tworzywo przestrzeni i miejsc

1. System znaczeń związany z Wilanowem i jego najistotniejszymi elementami buduje kompleksowy krajobraz tej dzielnicy. Rezydencja Wilanowska razem z Parkiem i kościołem św. Anny stanowią podstawowy element krajobrazu, mający znaczenie nie tylko w skali Wilanowa Zachodniego, ale również w skali całego otaczającego go obszaru. Wszelkie powiązania kompozycyjne, funkcjonalne i komunikacyjne były i są podporządkowane temu „centrum dzielnicy”. Pałac w Wilanowie i jego założenia filialne wpływają na charakter tworzonego wokół od lat układu przestrzennego. Rezydencjonalny charakter Powsina i Wilanowa odnosi się do tego w sposób bezpośredni. Tereny na północ i na zachód od Wilanowa wyglądają w tym krajobrazie jak obca tkanka. Blokowy charakter Sadyby i Ursynowa powoduje, że ich przestrzeń wydaje się czymś obcym w skali Wilanowa. Odmienność założeń Ursynowa i Sadyby wobec zabudowy Wilanowa i Powsina zaznacza się nie tylko na bazie kompozycyjnej, ale również znaczeniowej, funkcjonalnej i komunikacyjnej. Są to obszary, gdzie dominuje zabudowa o proporcjach osiedli wielorodzinnych, podczas gdy w Wilanowie dominuje przewaga funkcji jednorodzinnej rozproszonej. Podobny do Sadyby i Ursynowa rodzaj proporcji przestrzeni wprowadza *Miasteczko Wilanów*.

2. *Miasteczko Wilanów* jest układem urbanistycznym niepowiązanym z tradycją osadnictwa na tych terenach. Dotychczasowe osadnictwo sytuowało tereny zamieszkałe głównie na progach tarasów zalewowych (układ historyczny: Służew – Łąki – Natolin – Łąki – pola – Wilanów – Łąki – Wiśła). Było to związane z szeregiem czynników obronnych i bioklimatycznych. Usytuowanie *Miasteczka Wilanów* na tarasie nadzalewowym przeczy tej tendencji. Powstaje w ten sposób duże osiedle mieszkaniowe w średnich warunkach gruntowo-wodnych i bioklimatycznych w układzie Ursynów – Łąki – Miasteczko Wilanów – Morysin – Zawady – Wiśła. Całkowicie przeczy to zachowaniu historycznych proporcji przestrzennych krajobrazu i stwarza niebezpieczeństwo, że nowa zabudowa Wilanowa Zachodniego przyczyni się do dalszej degradacji krajobrazu terenów zalewowych.

8.2. *Genius loci* w relacjach pomiędzy istniejącym krajobrazem a projektowanym układem urbanistycznym

1. Przestrzeń i miejsce, jakim jest Wilanów Zachodni, ulegnie za chwilę radykalnym zmianom. Badania wykazały, że prawie na wszystkich polach – zarówno przyrodniczych, jak i kompozycyjnych czy funkcjonalnych – istniejące relacje zostaną zastąpione czymś nowym. Miejsce nie będzie już takie, jak kiedyś.

2. Zmieni się proporcja obszarów przyrodniczych na rzecz antropogenicznych. Powstanie olbrzymia dominanta Świątyni Opatrzności Bożej, która na zawsze zmieni charakter przestrzeni Wilanowa Zachodniego i całego terenu wokół. Jej lokalizacja prawie zatrze istniejące relacje kompozycyjne i część historycznych powiązań²³¹.

²³¹ Pisze na ten temat też SKALSKI: „Decyzja o lokalizacji Świątyni Opatrzności na polach wilanowskich jest skutkiem niekontrolowanej zabudowy wolnych miejsc w przestrzeni honorowej

Przede wszystkim zdegraduje znaczenie Pałacu w Wilanowie oraz dominantę kościoła św. Anny, od lat najistotniejszych elementów w krajobrazie Wilanowa. Lokalizacja Świątyni Opatrzności Bożej wpisuje się co prawda w system próby odtworzenia struktury kościelnej na terenach południowej Warszawy²³², jednak jej skala jest dla krajobrazu Wilanowa przytłaczająca.

3. Projektowany układ nie zachowa otwartości istniejącej przestrzeni na opracowywanym terenie, zmniejszając zdecydowanie obszary łąk. Również niepokojącym elementem, wskazującym na brak dialogu z przestrzenią, jest planowane odcięcie kompozycyjne parku w Natolinie przez autostradę A2. Jak wspomniałam wcześniej, historyczny charakter miejsca zachowa jedynie odtworzona częściowo oś królewska.

4. Najciekawszym elementem przyrodniczym *Miasteczka Wilanów* będzie zaprojektowany system zieleni publicznej z centralnym układem zadrzewień wokół kanału Wolickiego. To rozwiązanie, mimo zabudowy wokół, jest najbardziej „w dialogu” z istniejącym krajobrazem. Podkreśla historyczną oś między kościołem św. Anny oraz Wolicą, uatrakcyjniając ją. Największy niepokój budzi przerwanie Skarpy Warszawskiej tunelem do ul. Płaskowickiej oraz naruszenie otuliny Parku w Natolinie.

5. W Wilanowie Zachodnim pierwotna funkcja rekreacyjna o charakterze nieuporządkowanym ulegnie całkowitej zamianie na funkcję zwartej, uporządkowanej dzielnicy miejskiej. Niniejsze przekształcenie wykazuje bardzo mały stopień zastosowania kodu źródłowego, a co za tym idzie kodu projektowego, przy planowaniu *Miasteczka Wilanów*.²³³ Na podstawie omówionych zmian istnieje obawa, że w Wilanowie Zachodnim może nastąpić zatracenie obecnej tożsamości i ducha miejsca. Może to mieć wpływ nie tylko na lokalną społeczność, ale również na charakter całej Warszawy.²³⁴

6. Wszelkie zmiany są dobre, jeżeli następują w harmonii z otoczeniem. Niniejsza praca zajmuje się jedynie aspektami fizjonomicznymi przestrzeni, jednak należy pamiętać, że ważne są wszystkie inne aspekty. To, w jaki sposób będzie się ludziom żyło w danym miejscu, co będą widzieli za oknem i czy ten widok będzie dla nich przy-

miasta rozlokowanych wzdłuż krawędzi wysokiej skarpy [...] Wiele z tych miejsc chronionych przez wiele lat z przeznaczeniem na lokalizację ważnych dla miasta obiektów zostało w ostatnich latach bezpowrotnie zaprzepaszczone na rzecz prywatnych przedsiębiorców budowlanych. W rezultacie zabrakło miejsca na budowę Świątyni w miejscu, które z racji tradycji i ważności winno być zlokalizowane na przestrzeni honorowej miasta.”

²³² GZELL S., PLUTA K.: *Sakrum w rozpraszającym się świecie*, www.sztukakrajobrazu.pl warsztaty Sacrum w krajobrazie miasta.

²³³ RYLKE z KRÓLIKOWSKIM tak piszą o projektowaniu podobnych obszarów: „Istotą przestrzeni miejskiej jest czytelność i integralność poszczególnych miejsc i wyraźne połączenia między nimi, bardziej lub mniej otwarte, w zależności od potrzeb poszczególnych części. Przestrzeń krajobrazu otwartego również składa się z sekwencji różnorodnie ukształtowanych wnętrz, lecz sposób łączenia jest bardziej swobodny. Wraz z dominacją dużych przestrzeni otwartych w mieście coraz częściej mówi się nie o urbanistyce – sztuce budowania miast, lecz o krajobrazie miejskim i potrzebie jego komponowania *Społeczno-kulturowe podstawy gospodowania przestrzenią* (red Rylke J., Królikowski J.) T., Wyd. SGGW, Warszawa 2001, s. 76

²³⁴ KRÓLIKOWSKI opisuje taką sytuację następująco: „Przemiany formy przestrzeni miejskiej zmieniają jej sens. Gubią się dawne znaczenia, pojawiają nowe. Całość wydaje się być chaosem, a może jest w drodze do innego, nieznanego sensu” KRÓLIKOWSKI J. T.: *Obrazy Warszawy. Sens przestrzeni miejskiej*, Przyroda i Miasto, tom V. Wyd. SGGW, Warszawa 2003, s. 190–235, s. 234

jemny, czy nie, spoczywa w rękach projektantów. Decyzje przez nich podejmowane są często daleko idącymi kompromisami, gdyż w dzisiejszym świecie podlegają oni olbrzymiej presji – najczęściej ze strony ekonomicznych oczekiwań inwestorów. Miasteczko Wilanów pokazuje jak duża jest odpowiedzialność projektantów, zwłaszcza, że swymi decyzjami (również złymi) mogą zmienić otaczający nas świat na całe wieki.²³⁵

8.3. Wkład niniejszej pracy w naukę współczesną

Niniejsza praca, skupiając się na aspektach fizjonomicznych przestrzeni, proponuje wzór przygotowywania wstępnych analiz urbanistycznych przy planowaniu dużych inwestycji. Jej głównym celem jest uporządkowanie metod urbanistycznych i krajobrazowych analiz formalnych. Zwraca ona uwagę, że przestrzeń jest kształtowana jednocześnie przez elementy przyrodnicze i architektoniczne. Dlatego stara się tak dostosować istniejące metody, tak aby wszystkie części kompozycji terenu były traktowane równoważnie.

Badania poprzedzono charakterystyką przyrodniczą i historyczną terenu. Jako uzupełniające zostały wykonane analizy funkcjonalne i komunikacyjne, wzbogacone dodatkowo metodą pokazującą genezę poprowadzenia poszczególnych dróg (O. SOSNOWSKIEGO) w celu lepszego przygotowania do badań charakteru projektowanej przestrzeni.

Podczas badań zauważono, że analiza samego opracowywanego terenu nie wystarczy, zaproponowano więc poszerzenie jej o najbliższe otoczenie. Dodatkowa analiza otoczenia Wilanowa Zachodniego pozwoliła wychwycić lokalny kontekst miejsca, a co za tym idzie łatwiej odczytać jego kod przestrzenny. Wykonanie grupy analiz ładu przestrzennego, funkcjonalnych, komunikacyjnych oraz zbadanie kodu przestrzennego pozwalają w miarę dokładnie określić wszystkie najważniejsze relacje krajobrazowo-urbanistyczne na poziomach niezbędnych do właściwego planowania fizjonomii przestrzeni. Informacje które dzięki tym analizom są uzyskiwane pomagają stworzyć rodzaj bazy danych terenu, która może być istotną wytyczną przy tworzeniu nowych wielkoprzestrzennych założeń.

²³⁵ I to przesłanie również doskonale ujmuje KRÓLIKOWSKI: „Wśród propozycji na pierwszym miejscu należy postawić zasadę *non nocere* – nie szkodzić. Nie szkodzić, to znaczy zachować istniejące wartości. Przede wszystkim należy je dostrzec. Z większą uwagą i wrażliwością przypatrywać się miejscom nawet bardzo dobrze znanym” KRÓLIKOWSKI J. T.: *Duch miejsca Warszawy, Przyroda i Miasto*, tom VI. Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 11–37, s. 22

8.4 Wilanów Zachodni w 2011 roku

Dzisiejszy Wilanów zachodni w niczym nie przypomina tego z początku badań. Otwarte tereny zostały prawie całkowicie zastąpione przez ściany osiedli. Podobnie z przestrzenią pomiędzy nimi. Można niestety stwierdzić, że spełniły się najczarniejsze wizje dotyczące *Miasteczka Wilanów*. Powstała bardzo zwarta zabudowa dzielnica w niczym nie przypominająca poprzedniego charakteru tego miejsca. Prawie wszystkie kanały przewietrzające mające być w planach zielonymi alejami zostały zmniejszone na korzyść zabudowy. System komunikacyjny co rano pokazuje niedrożność zrealizowanej sieci dróg na tym terenie. Jedyne co można zaliczyć na plus to dosyć dobrą jakość architektury osiedli wilanowskich, nie zawsze idzie to w parze z wykonaniem, ale tak czy inaczej projekty są raczej ciekawe i zgodne z duchem ciekawej współczesnej architektury. Jedynym zgrzytem pod tym względem jest realizowana dominanta Świątyni Opatrzności. Niestety obawy dotyczące tego kolosa wyrażane przez dużą część środowiska architektów po kontrowersyjnej decyzji pokonkursowej, zaczynają przybierać realne formy. Generalnie Wilanów Zachodni przez wprowadzenie tak intensywnej zabudowy sprawił całkowitą zmianę charakteru dzielnicy na tamtym obszarze. Nastąpiło przesunięcie akcentów. Dotychczasowe najważniejsze dominanty i miejsca zostały trochę zmarginalizowane. Kościół świętej Anny ma w tej chwili wizualnie zdecydowanie mniejsze znaczenie niż przez ostatnie setki lat. Sam pałac również wydaje się wyparty przez Świątynię Opatrzności, jako element dużo mniej istotny. Ogólnie to co dominuje w analizie widoków współczesnego Wilanowa to właśnie poczucie przytłoczenia przez nowe założenie przestrzenne. Spokojna i peryferyjna w założeniu dzielnica stała się w całkiem sporej części niestety zwykłym blokowiskiem.

Rys 27. Wilanów Zachodni 2011 (zdjęcie: Kinga Rybak)

9. Bibliografia

- ADAMCZEWSKA-WEJCHERT H., WEJCHERT K.: *Jak powstawało miasto. Monografia planowania*, Pergamon Press, 1995
- ALEKSANDER CH.: *A Pattern Language*, Oxford Press 1979
- ALTMAN I., LOW S.M. (red.): *Place attachment*, Plenum Press, New York 1991
- BANAŚ K., KACZMARSKI L., SEPIOŁ J.: *Miejscowy plan szczegółowy zagospodarowania przestrzennego starego miasta w Krakowie*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, PAN, t. XX, Kraków 1986, s. 25–44
- BAŃKA A.: *Behawioralne podstawy projektowania architektonicznego*, Politechnika Poznańska, Poznań 1983
- BAŃKA A.: *Społeczna psychologia środowiskowa*, Solar, Warszawa 2002
- BATES M.: *Człowiek i jego środowisko* (tłum B. Molski), PWN, Warszawa 1967
- BIEGAŃSKI P.: *Architektura sztuka kształtowania przestrzeni*, Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1974
- BIELECKI Cz.: *Gra w miasto, Dom Dostępny*, Warszawa 1996
- BOGDANOWICZ. P.: *Człowiek i przestrzeń*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992
- BÖHM A.: *O budowie i synergii wnętrz urbanistycznych*, Politechnika Krakowska, Kraków 1981
- BÖHM A.: *Percepcja formy urbanistycznej w pracy Amosa Rapoport*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, PAN, t. XX, Kraków 1986, s. 123–130
- BOJANOWSKI K., LEWICKI P., GONZALEZ L.M., PALEJ A., SPAZIANTE A., WICHER W.: *Elementy analizy urbanistycznej*, Politechnika Krakowska, Kraków 1998
- BROWN D.S.: *Learning from Pop, Hays* (Michael K.), *Architecture Theory since 1968*, The MIT Press, Cambridge 1998
- BRUKALSKA B.: *Zasady społeczne projektowania osiedli mieszkaniowych*, Wydawnictwo Ministerstwa Odbudowy Nr 22, Warszawa 1948
- CHMIELEWSKI J.M.: *Kształtowanie zespołów niskiej intensywnej zabudowy wielorodzinnej i jednorodzinnej*, Centralny Ośrodek Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego, Warszawa 1991
- CIOŁEK G.: *Ogrody polskie*, Arkady, Warszawa 1978
- CIOŁEK G.: *Zarys ochrony i kształtowania krajobrazu*, Arkady, Warszawa 1964
- CZARNECKI W.: *Planowanie miast i osiedli, cz. IV, T 93 IV*, PWN, Poznań – Wrocław 1954
- CZARNECKI W.: *Planowanie miast i osiedli, Krajobraz i tereny zielone, Tom III*, PWN, Warszawa – Poznań 1968
- CZARNECKI W.: *Planowanie miast i osiedli, Wiadomości ogólne. Planowanie przestrzenne, Tom I*, PWN, Warszawa 1965
- CZARNECKI W.: *Podstawy urbanistyki i architektury*. Wydawnictwa Politechniki Białostockiej, Białystok 1985
- DITFURTH H.: *Dzieci Wszechświata*, Warszawa 1976, PWN
- DOMINICZAK J.: *Latest Theoretical Works and Projects Based on Them*, The Faculty of Architecture, The Technical University of Gdańsk 1989

- DRAPPELLA-HERMANDSDORFER A.: *Krajobraz współczesny jako pole poszukiwań twórczych, Kształtowanie krajobrazu: idee, strategie, realizacje*, Ofic. Wyd. Polít. Wrocławskiej, Wrocław 2004
- FABIANOWSKA K.: *Projektowanie zieleni w mieście*. (W: *Architektura krajobrazu a planowanie przestrzenne*), Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2001
- FALIŃSKA K.: *Ekologia roślin*. PWN, Warszawa 1997
- FLEMMING G.: *Klimat – środowisko – człowiek*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1983
- FRANCESCATO G.: *Meaning and use: a conceptual basis*, (E.G. Arias, ed.) *The meaning and Use of Housing*, Aldershot, Sydney, Avenbury 1993
- GAWRYSZEWSKA B.: *Struktura współczesnego ogrodu rodzinnego* (praca doktorska), KAK, SGGW, SGGW, Warszawa 2001
- GAWRYSZEWSKA B.: *Wspólna przestrzeń*, s. 211–213, Społeczno- kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryzewskiej i J.T. Królikowskiego), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004
- GAWRYSZEWSKA B.J.: *W poszukiwaniu struktury energii Ziemi...*, Refleksje na temat chińskiej feng-shui, s. 85–92, Społeczno- kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów, pod red. B.J. GAWRYSZEWSKIEJ i J.T. Królikowskiego), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004
- GIEDION S.: *Przestrzeń, czas, architektura. Narodziny nowej tradycji* (tłum. J. Olkiewicz), PWN, Warszawa 1968
- Green structure and urban planning, Final report. COST Action C11, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005
- GZELL S.: *Próby stworzenia lepszego świata*, z książki: *Fragment małomiejskości* 1996 s. 164–172, Społeczno- kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów pod red. B.J. Gawryzewskiej i J.T. Królikowskiego), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004
- HALL E.T.: *Ukryty wymiar* (tłum. T. Hołówka), Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza S.A., Warszawa 1997
- HEIDEGGER M.: *Bycie i czas* (tłum. B. Baran), Warszawa 1994
- JAŁOWIECKI B.: *Proces waloryzacji przestrzeni miejskiej. Przestrzeń i społeczeństwo* (pod red. Pióro Z.), Książka i Wiedza, Warszawa 1982, s. 65–75
- JENKS Ch.: *Ruch nowoczesny w architekturze* (tłum. A. Morawińska, H. Pawlikowska), WAiF, Warszawa 1987
- KALISZUK E.: *Metody identyfikacji i oceny systemu przyrodniczego miasta na przykładzie Warszawy* (praca doktorska), KAK, SGGW, SGGW, Warszawa 2003
- KELE F., MARIOT P.: *Krajobraz Człowiek Środowisko*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986
- KĘPKOWICZ A.: *Przenikanie się form ogrodowych i architektonicznych w kształtowaniu krajobrazu miast* (praca doktorska) KAK, SGGW, SGGW, Warszawa 2006
- KOSIŃSKI W.: *Czy kompozycja urbanistyczna ma sens dziś i jutro?* Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), s. 69–72, Warszawa 2003
- KRIER R.: *Town Spaces*, Birkhauser 2003
- KRIER R.: *Urban Space*, Academy Editions, London 1980

- KRÓLIKOWSKI J.T., RYLKE J.: *Przestrzeń i energia*, Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (red. Rylke J., Królikowski J.T.), Wyd. SGGW, Warszawa 2001, s. 70–134
- KRÓLIKOWSKI J.T.: *Punkt wyjścia* (red. Rylke J., Królikowski J.T.) Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią, Wyd. SGGW, Warszawa 2001, s. 5–10.
- KRÓLIKOWSKI J.T.: *Zastosowanie koncepcji Norberga-Schulza do badań nad architekturą krajobrazu* (praca doktorska), KAK, SGGW, SGGW, Warszawa 1998
- KRÓLIKOWSKI T.J., RYBAK K.: *Introduction of exercises In Urban planning*. Annals etc nr Horticult (Landsc. Architect.), Wyd. SGGW, Warszawa 2003, s. 207–225
- Kształtowanie terenów zieleni* (pod red. W. Niemirskiego), Arkady, Warszawa 1973
- LEŚNIAKOWSKA M.: *Co to jest architektura, kilka definicji*, Społeczno- kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 127–135
- LEWICKA M., TRZEBIŃSKI J.: *Psychologia postrzegania społecznego*, PWN, Warszawa 1985
- LEWICKA M.: *Identyfikacja z miejscem zamieszkania mieszkańców Warszawy*, Społeczno- ulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 199–210
- LYNCH K.: *Site planning*, MIT Press, Cambridge – London 1962
- LYNCH K.: *What Time is this Place?* The MIT Press, Cambridge – London 1995
- MAJDECKI L.: *Historia ogrodów*, PWN, Warszawa 1978
- McBride S.B. 1999: *Site Planning and Design*. <http://www.rri.wvu.edu/WebBook/McBride/main.html>
- MULEWSKA M.: *Specyfika wnętrza krajobrazowego jako jednostki kompozycyjnej* (praca magisterska), KAK, SGGW, SGGW, Warszawa 1999
- NOVAK M.: *Transmitting architecture: transTerraFirma/TidsvagNoll v2.0*, Architects in Cyberspace, Architectural Design, 1995, nr 118, 43–47
- NOWICKI J.: *Kształtowanie środowiska. Architektura i urbanistyka w perspektywie przełomu stuleci*. Oficyna Wyd. Wyższej Szkoły Ekologii i Zarządzania, Warszawa 2001
- OSTROWSKA M.: *Człowiek a rzeczywistość przestrzenna*, Autorska Oficyna Wydawnicza, Nauka i Życie, Szczecin 1991
- OSTROWSKI W.: *Urbanistyka współczesna*, Arkady, Warszawa 1997
- OSTROWSKI W.: *Wprowadzenie do historii budowy miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001
- PAWEŁCZYŃSKA A.: *Czas i przestrzeń a formy poznania świata*, s. 116–128, Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wyd. SGGW, Warszawa 2004
- PAWŁOWSKA K.: *Idea swojskości miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2001
- PIÓRO Z.: *Główne nurty ekologii społecznej, Przestrzeń i społeczeństwo* (pod red. Z. Pióro), Książka i Wiedza, Warszawa 1982
- PLUTA K.: *Kompozycja Przyszłości, Przyszłość kompozycji*, Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003, s. 62–68

- RASMUSSEN S.E.: *Odczuwanie architektury*. (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka Architekta*. Wyd. Murator, Warszawa 1999
- RĄCZKA J.W.: *Hasło Landscape architecture*. W: *Encyklopedia Britannica*, Politechnika Krakowska, Kraków 1990
- ROBERTS M., GREED C.: *Approaching Urban Design*, Longman, Essex 2001
- ROGERS R.: *Architecture Modern View*, Thames & Hudson LTD 1991
- RÓŻAŃSKA A., RYBAK K.: *Twierdza Warszawa, twierdza Poznań – rola fortyfikacji w kształtowaniu zieleni miejskiej*, Materiały konferencyjne Fortyfikacje Miejskie Poznań 2005
- RÓŻAŃSKA A., KĘPKOWICZ A., KOSIACKA E., RYBAK K.: *Percepcja przestrzeni Skarpy Warszawskiej na odcinku Zamek Ujazdowski–Most Poniatowskiego*. *Przyroda i Miasto* tom VII, 2005, s. 19
- RÓŻAŃSKA A., KROGULEC T., RYLKE J.: *Ogrody. Historia architektury i sztuki ogrodowej*. Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 137–212
- RÓŻAŃSKA A., SKALSKI J., KOSIACKA E., RYBAK K.: *Gej – Gaj Szpaner Park*. *Przyroda i Miasto*, tom VII, 2005, s. 209
- RÓŻAŃSKA A., SKALSKI J., KOSIACKA E., RYBAK K.: *Park Dzika Natura. Park Dzika Natura alternatywą dla Parku Kultury i Wypoczynku*. *Przyroda i Miasto* tom VII, 2005, s. 117
- RÓŻAŃSKA A.: *Analiza formalna wnętrz parkowych na przykładzie parków Warszawy*, Kształtowanie, pielęgnacja i ochrona miejskich terenów rekreacyjnych, Materiały ogólnopolskiej konferencji z cyklu Nauka – Praktyce, Wrocław 2003, s. 19–24
- RÓŻAŃSKA A.: *Rozwój przestrzenny Warszawy a formowanie się systemu zieleni miasta*, *Przyroda i Miasto*, tom V, Wyd. SGGW, Warszawa 2003, s. 18–37
- RYBAK K., ŁUKASZKIEWICZ J.: *Relacje pomiędzy krajobrazem miasta i terenów rolniczych na przykładzie zmian w Wilanowie Zachodnim*, Materiały konferencyjne, VII Forum Architektury Krajobrazu, Olsztyn 2005
- RYLKE J.: *Dwa krajobrazy*, s. 215–219, Społeczno- kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią, (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wyd. SGGW, Warszawa 2004
- RYLKE J.: *Face of Warsaw*. *Ann. Of Warsaw Agricult. Univ. – SGGW, Horticult. (Landsc. Architect.)* Warszawa 2003, s. 24, s. 177–187; RYLKE J.: *Widoki Warszawy*, s.101–149; W: (J. Rylke red.) *Przyroda i miasto*, tom V, Warszawa 2003, s. 101–149
- RYLKE J.: *Krajobraz kulturowy Polski; Zasady oceny krajobrazu kulturowego*. W: J. SZYSZKO, J. RYLKE, P. JEŻOWSKI (red.): *Ocena i wycena zasobów przyrodniczych*, Wyd. SGGW, s. 41–69; 214–236
- RYLKE J.: *Między sztuką i przyrodą. Park historyczny jako dzieło sztuki*, *Ochrona zabytków*, 3 (146), Ośrodek dokumentacji zabytków, Warszawa 1984, s. 166 – 171
- RYLKE J.: *Needs of a human as an organism living wild life in natural environment / Potrzeby człowieka jako organizmu dziko żyjącego w środowisku*. W: J. SZYSZKO and M. ABS (ed.): *Landscape architecture and spatial planning as the basic element in the protection of native species - modeling of succession stages / Architektura krajobrazu i gospodarka przestrzenna jako podstawowy element ochrony krajowych gatunków – kształtowanie stadiów sukcesji*. Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 7–31

RYLKE J.: *Psychologiczne i społeczne wartości parków historycznych*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, PAN, t. XX, Kraków 1986, s. 107 – 114

RYLKE J.: *Ścieżki rozpoznawania wartości kulturowych w krajobrazie*. Trails laid out for the purpose of recognising cultural values of the landscape. W: J. RYLKE, J. SZYSZKO (red.): *Ścieżki dydaktyczne ćwiczeń terenowych z oceny i wyceny zasobów przyrodniczych*. Didactics trails for field classes on evaluation and assessment of natural resources. Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 127–153.

RYLKE J.: *Tajemnice ogrodów*, Kanon, Warszawa 1995

RYLKE J.: *Teoretyczna podstawa oceny krajobrazu kulturowego*, (red. J. Rybarkiewicz) IV Forum Architektury Krajobrazu, Krajobraz jako wizerunek tożsamości regionalnej (zagrożenia, ochrona i kształtowanie). Fundacja Przestrzeni Górnego Śląska, Katowice 2002, s. 106 – 108

RYLKE J.: *Wartości starych parków*, SGGW, Warszawa 1987

RYLKE J.: *Zasady oceny krajobrazu kulturowego*, Ocena i wycena zasobów przyrodniczych. (red. Szyszko J., Rylke. J, Jeżowski P.), Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 215–235

RYLKE. J, SZYSZKO J.: *Evaluation of landscape value*, Annals of Warsaw Agricultural University – SGGW. Horticulture, Landscape Architecture No 22, Warszawa 2001, s. 89–100

SKALSKI J.: *Chaos w krajobrazie Warszawy – różne skale odbioru wizualnego* (red. J. Rylke), *Przyroda i Miasto*, tom III, Wyd. SGGW, Warszawa 2000, s. 29 – 38

SKALSKI J.: *Conditions for the localization of the monuments and sculptures in public space in the towns*, Annals of Warsaw Agricultural University – SGGW. Horticulture, Landscape Architecture No 23, Warszawa 2002, s. 110–118

SKALSKI J.: *Naturalne ukształtowanie terenu a współczesna architektura Warszawy. Koniec urbanistycznej fascynacji doliną Wisły i początek totalnej niwelacji przestrzeni miasta* (red. L. Nyka), *Architektura współczesna wobec natury*, Wyd. Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2002, s. 192–199

SKALSKI J.: *Ocena walorów krajobrazu w procesie postrzegania na przykładzie krajobrazu doliny Wisły w Warszawie* (praca doktorska), KAK, SGGW, SGGW, Warszawa 1999

SKALSKI J.: *Wizjonerzy ładu przestrzennego Warszawy. Zamykanie i otwieranie przestrzeni publicznych miasta* (red. J. Rylke), *Przyroda i Miasto*, tom III, Wyd. SGGW, Warszawa 2000, s. 183–194

STANISZKIS M.: *Planowanie krajobrazu Warszawy XX-XXI*, *Krajobraz Warszawski*, Wyd. Biura zarządu Miasta Stołecznego Warszawy, Warszawa 1995

STEINITZ C. 1990: *A Framework for Theory Applicable to the Education of Landscape Architects (and Other Design Professionals)*. Landscape Journal Vol. 9: No.2 :1990: 136 – 143

STEINITZ C. I in. 1996: *Biodiversity and landscape planning : Alternative futures for the region of Caamp Pendleton*. California. Graduate School of Design. Harvard University. Cambridge. <http://www.gsd.harvard.edu/people/faculty/steinitz/>

SYRKUS H.: *Społeczne cele urbanizacji. Człowiek i środowisko*, PWN, Warszawa 1984

SZPONAR A.: *Fizjografia urbanistyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003

SZULCZEWSKA B.: *Zagadnienia przyrodnicze, Informacje o stosowaniu metody oceny efektywności rozwiązań przestrzennych*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1986

ŚLIWIŃSKA W.: Człowiek – użytkownik i obserwator kształtowanej przestrzeni w pracach Kazimierza Wejcherta. *Urbanistyka. Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe* rok VII. Kazimierz Wejchert Teoria kompozycji Urbanistycznej.(nr 7 2003) s. 21–25.

The Landscape of Ideas. Patrick Nuttgens. Faber and Faber Limited, London 1972

TOBOLCZYK M.: *Narodziny architektury*, PWN, Warszawa 2000

TSCHUMI B.: *Event Architecture*, Prestel, Munich 1989

TWORKOWSKI S., SIKORSKA A.: *Regionalizm i typizacja jako problemy architektoniczne*, Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, PAN, t. XX, Kraków 1986, s. 215–219

URBAŃSKI J.: *Wielkopolski Park Narodowy, Wielkopolska w oczach przyrodnika*, PWN, Poznań 1955

URBAŃSKI P.: *Trawnik przez cały rok, Działkowiec*, Warszawa 2002

URBAŃSKI P.: *Trawy ozdobne, turzyce i siły*, PWRiL, Poznań 2001

WALLIS A.: *Warszawa i przestrzenny układ kultury*, PWN, Warszawa 1969

Wartości krajobrazu kulturowego Warszawy na tle warunków przyrodniczych miasta, W: (J. T. KRÓLIKOWSKI, A. RÓŻAŃSKA, J. RYLKE, J. SKALSKI) *Wartości krajobrazu kulturowego Warszawy na tle warunków przyrodniczych miasta*, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, s. 15–56

WEJCHERT K.: *Miasto na warsztacie*. Arkady, Warszawa 1969.

WRIGHT F.L.: *The living city*, The New american library 1958

Bibliografia cytowana w pracy

BIERNACKI S., OSTASZEWSKA E.,.: *Opracowanie fizjograficzne terenu Wilanowa Zachodniego w dzielnicy-gminie Warszawa-Mokotów*. Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 1993

BIERNACKI Z.: *Dane urbanistyczne do opracowania wstępnego studium wykonalności inwestycji*. Rozdz. Warunki środowiskowe (DETKO, JURKIEWICZ, OWADOWICZ). Materiały wewnętrzne pracy biura projektowego

BOGDANOWSKI J., ŁUCZYŃSKA-BRUZDA M., NOVAK Z.: *Architektura Krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979

BÖHM A.: *Architektura krajobrazu, jej początki i rozwój*, Politechnika Krakowska, Kraków 1994

CHMIELEWSKI J. M.: *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Politechniki Warszawskiej, Warszawa, 2001

CHMIELEWSKI J. M.: *Źródła kompozycji urbanistycznej w nauczaniu profesora Kazimierza Wejcherta*. *Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe* rok VII (nr 7), Warszawa 2003

CHMIELEWSKI J.M.: *Źródła kompozycji urbanistycznej w nauczaniu profesora Kazimierza Wejcherta*, *Urbanistyka. Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe*, rok VII (nr 7), Warszawa 2003;

CIBOROWSKI A.: *Polityka kształtowania środowiska*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1981

CYDZIK J., FIJAŁKOWSKI W.: *Wilanów*, Wyd. Arkady, Warszawa 1989,

DOMINICZAK J.: *Intelektualne podstawy architektury*, Społeczno- kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego, Warszawa 2004

- DOMINICZAK J.: *Miasto dialogiczne*, Wyd. Architektura – Murator, nr 10/2002 – 9/2003, Warszawa
- DRZEWIECKI H.: *Ruch nowoczesny a teoria obrazu miasta w pracach Wejcherta, Lyncha i Norberga-Schulza*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003
- DYMITRYSZYN I.: *Autostrada A-2 narzędziem sanacji krajobrazu i ochrony tożsamości kulturowej regionu wielkopolskiego*, praca doktorska, WOIĄK, SGGW, 2004, Warszawa
- FIJAŁKOWSKI W., KRAWCZYK J.: *Wilanów dawny i współczesny* Wyd. Pagina, Warszawa 2002
- FIJAŁKOWSKI W.: *Królewski Wilanów*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, Warszawa 1998
- GZELL S., KIERCZYŃKA-KRÓLIKOWSKA K.: *Kazimierza Wejcherta teoria elementów kompozycji urbanistycznej*. Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003
- GZELL S., PLUTA K., *Sakrum w rozpraszającym się świecie*, www.sztukakrajobrazu.pl warsztaty Sacrum w krajobrazie miasta.
- HABER Z., URBAŃSKI P.: *Kształtowanie terenów zieleni z elementami ekologii*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej, Poznań 2005
- HALL E.T.: *Bezgłośny język*, (tłum. R. Zimand i A. Skarbińska), PIW, Warszawa 1987
- HEIDEGGER M.: *Budować, mieszkać, myśleć* (tłum. K. Michalski), Warszawa 1977
- JAROSZEWSKI T.S., BARANIEWSKI W.: *Pałace i dwory w okolicach Warszawy*. Rozdz. *Usynów*, PWN, Warszawa 1992
- KOOLHAS R.: *S, M, L, XL*, The Monacelli Press. Rotterdam 2000.
- KOPIEC-UNGER J.: *Urbanistyka w systemie planowania przestrzennego*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2000
- KORZEŃ J., MYCZKOWSKI Z.: *Wilanowski Park Kulturowy, studia i analizy - koncepcja powołania*, Urbanista nr 1/2006
- KOWALEWSKA A.: *Analiza pokrycia terenu istniejącego na terenie Wilanowa Zachodniego, pod kątem kształtowania doborów gatunkowych w Miasteczku Wilanów*, Projekt „Miasteczko Wilanów”
- KRIER L.: *Architektura: Wybór czy przeznaczenie*. Arkady, Warszawa 2001
- Królikowski J.T., *Interpretacje krajobrazów*, Praca habilitacyjna, Wydawnictwo SGGW, 2006 Warszawa
- KRÓLIKOWSKI J.T.: *Duch miejsca Warszawy, Przyroda i Miasto*, tom VI. Wyd. SGGW, Warszawa 2004
- KRÓLIKOWSKI J.T.: *Elementy semiotyczne dzieła architektury, Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią* (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wyd. SGGW, Warszawa 2004
- KRÓLIKOWSKI J.T.: *Interpretacje krajobrazów*, Praca habilitacyjna, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2006
- KRÓLIKOWSKI J.T.: *Interpretacje krajobrazów*, Praca habilitacyjna, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2006
- KRÓLIKOWSKI J.T.: *Obrazy Warszawy. Sens przestrzeni miejskiej*, Przyroda i Miasto, tom V. Wyd. SGGW, Warszawa 2003

- Kształtowanie Systemu Przyrodniczego Miasta* (pod red. B. Szulczewskiej i J. Kaftana), Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1996
- KWIATKOWSKA A.: *Współczesne strategie kompozycji architektonicznej*, Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003
- LISOWSKA M., MARCONI-BETKA A., WOLSKI P.: *Studium Ochrony krajobrazu zespołu pałacowo-krajobrazowego Wilanowa*. Wyd. SGW, Warszawa 1993
- LYNCH K.: *The image of the city*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1998
- Mały słownik urbanistyczny* (pod red. K.L. Toeplitza), Instytut Urbanistyki i Architektury PW, Warszawa 1969
- MULEWSKA M.: *Specyfika wnętrza krajobrazowego jako jednostki kompozycyjnej*, Przyroda i Miasto, T. III, Warszawa 2000
- NORBERG-Schulz Ch.: *Bycie, przestrzeń, architektura* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta*, Wyd. Murator, Warszawa 2000
- NORBERG-SCHULZ Ch.: *Znaczenie w architekturze zachodu* (tłum. B. Gadomska), seria *Biblioteka architekta* Wyd. Murator, Warszawa 1999
- NOVAK Z.: *Architektura krajobrazu*, PWN, Warszawa – Kraków 1979
- NYKA L.: *W kierunku zmiennej metafory miasta – miejsca, zdarzenia, krajobrazy*, Urbanistyka, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII (nr 7), Warszawa 2003
- OREMUS F.: *Ekoarchitektura – między modą a koniecznością. Zielona Analogia*, Pracownia Architektury Żywej, Politechnika Śląska. Zeszyty Naukowe nr 1036, Gliwice 1989
- ORZESZEK-GAJEWSKA B.: *Kształtowanie terenów zieleni w miastach*. Instytut Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Politechniki Warszawskiej, PWN, Warszawa 1984
- Pawłowska- Nowak M., *Zespół zabudowy mieszkaniowej wilanów zachodni 8 MU - inwentaryzacja drzewostanu*, Archigraf Michał Bratkowski pracownia architektoniczna, 2005 Warszawa
- PILARCZYK L., TOKARSKI J.: *Środowisko przyrodnicze. Materiały do projektowania regionalnych i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego*, Instytut gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1986
- (red. Jan Rylke) *Przyroda i Miasto*, T. VII, Wyd. SGGW, Warszawa 2003
- RÓŻYCKA W.: *Zarys fizjografii urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1965
- RYBAK K.: *Ogólna charakterystyka Wilanowa Zachodniego*, Przyroda i Miasto, Warszawa 2004
- RYBAK K.: *Zmiany w krajobrazie Wilanowa Zachodniego*. Przyroda i Miasto, tom VII, 2005
- RYLKE J., DOMOWIEC (red. J. Rylke), *Przyroda i Miasto*, Wyd. SGGW, Warszawa 2004, tom VI, s. 133–143; *Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią* (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wyd. SGGW, Warszawa 2004
- RYLKE J.: *Energie miejsca zajmowanego przez Warszawę*. W: *Przyroda i miasto* t. IV, Rylke J. (red.), Wyd. SGGW, Warszawa 2002.
- SKALSKI J.: *Krajobraz miasta w przestrzeni wzrokowej. Patrzeć, widzieć i rozumieć przestrzeń publiczną Warszawy* (red J. Rylke), Przyroda i Miasto, Wyd. SGGW, Warszawa 2003, tom V

SOSNOWSKI O.: *Powstanie, układ i cechy charakterystyczne sieci ulicznej na obszarze Wielkiej Warszawy*, Wyd. Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1930

Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (red. Rylke J., Królikowski J). T., Wyd. SGGW, Warszawa 2001

Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią (wybór tekstów, pod red. B.J. Gawryszewskiej i J.T. Królikowskiego), Wyd. SGGW, Warszawa 2004

SZMIDT B.: *Ład przestrzeni*, PIW, Warszawa 1981.

SZULCZEWSKA B.: *Polityka ekologiczna w gospodarce miejskiej*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1992

SZULCZEWSKA B.: *Teoria ekosystemu w koncepcjach rozwoju miast*, Wyd. SGGW, Warszawa 2002

TKACZYK-PIECHNA B.: *W poszukiwaniu architektoniki; dwa parki – pomniki autorstwa prof. Franciszka Krzywdy-Polkowskiego*. Przyroda i miasto (pod red. J. Rylke), T. I, Warszawa 1997

TOŁWIŃSKI T.: *Urbanistyka. Zieleń w urbanistyce* T. III, PWN, Warszawa 1963

TUAN Y.F.: *Przestrzeń i miejsce*, (tłum. A. Morawińska), PIW, Warszawa 1987

van de LAAR H. J., de JONG P.C.: *List of names of Woody Plants*, Proefstation Voor de Boomkluekerij, Boskoop, 1995

WALLIS A.: *Informacja i gwar – o centrum miejskim*, PIW, Warszawa 1979

WALLIS A.: *Informacja i gwar – o centrum miejskim*, PIW, Warszawa 1979

WALLIS A.: *Miasto i przestrzeń*. PWN, Warszawa 1977

WEJCHERT K.: *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1974

WEJCHERT K.: *Przestrzeń wokół nas*. Fibak Noma Press, Katowice 1993

WEJCHERT K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*

Wejchert K.: *Teoria kompozycji urbanistycznej*, Międzywydziałowe Zeszyty Naukowe rok VII, nr 7

ZACZKIEWICZ W., KLIMPEL R., KUBERSKI D.: *Mapa: Geologia utworów powierzchniowych skala 1: 70000; Wisła w Warszawie* (opracowanie pod red. LICKIEWICZ J., PAWLAK J., PIETRUSIEWICZ W.), Biuro Zarządu m. st. Warszawy, Wydział Planowania Przestrzennego i Architektury, Warszawa 2000

ZIMNY H.: *Ekologia miasta*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, Warszawa 2005

Akty prawne

Dziennik Urzędowy nr 47, poz. 449, uchwała 404 Rady Gminy Warszawa Wilanów z dnia 11 stycznia 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów Przedpola Wilanowskiego z dnia 21 marca 2001 r.

Dziennik Urzędowy nr 47, poz. 449, uchwała 404 Rady Gminy Warszawa Wilanów z dnia 11 stycznia 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów Przedpola Wilanowskiego z dnia 21 marca 2001 r.

Dziennik Urzędowy nr 52, poz. 496, uchwała 405 Rady Gminy Warszawa Wilanów z dnia 18 stycznia 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Wilanowa Zachodniego z dnia 27 marca 2001 r.

Dziennik Urzędowy nr 52, poz. 496, uchwała 405 Rady Gminy Warszawa Wilanów z dnia 18 stycznia 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Wilanowa Zachodniego z dnia 27 marca 2001 r.

Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego z dnia 21 marca 2001, uchwała Rady Gminy Warszawa Wilanów z dnia 11 stycznia 2001 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów Przedpola Wilanowskiego,

Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego z dnia 27 marca 2001, uchwała Rady gminy Warszawa-Wilanów z dnia 18 stycznia 2001, w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu Wilanowa Zachodniego.

Dziennik Ustaw nr 164, poz. 1587, rozporządzenia w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z dnia 26 sierpnia 2003 r.

Dziennik Ustaw nr 164, poz. 1587, rozporządzenia w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z dnia 26 sierpnia 2003 r.

Studium Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego m. st. Warszawy pod kierunkiem M. Borowskiego, s. 102, punkt 35(w przygotowaniu) – stan na czerwiec 2006 zakłada realizację Miasteczka Wilanów pod warunkiem uszanowania dziedzictwa kulturowego związanego z Pałacem i Parkiem w Wilanowie.

Studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy Wilanów, Urząd Dzielnicy Wilanów, Warszawa 2001

Uchwała Rady Gminy Wilanów nr 154 z dnia 13 lutego 1996

Uchwała Rady Gminy Wilanów nr 154 z dnia 13 lutego 1996

Spis Ilustracji

Rys. 1. Widok „z lotu ptaka” koncepcji zagospodarowania Wilanowa (wizualizacja autorstwa INVI)

Rys. 2. Schemat powiązań pomiędzy zagadnieniami ujętymi w stanie badań

Rys. 3. Schemat zastosowanych metod

Rys. 4. Schemat pracy

Rys. 5. Zdjęcie lotnicze terenu Wilanowa Zachodniego (fot. Instytut Geodezji i Kartografii)

Rys. 6. Schematyczna mapa terenu Wilanowa Zachodniego

Rys. 7. Wilanów, mapa z 1790 r. autorstwa Stanisława Kostki Potockiego (wg FIJAŁKOWSKIEGO)

Rys. 8. Schemat najwartościowszych obiektów przyrodniczych i klimatycznych w otoczeniu opracowywanego terenu

Rys. 9. Punkty widokowe obejmujące Ratusz (dominantę nr 22)

Rys. 10. Punkt widokowy pokazujący ostłonienie Pałacu na Ursynowie od strony Wilanowa Zachodniego

Rys. 11. Punkty widokowe obejmujące otwarcia krajobrazowe na terenie Wilanowa Zachodniego.

Rys. 12. Analiza kompozycji istniejącego krajobrazu

- Rys. 13.** Punkty widokowe powiązane ze Świątynią Opatrzności Bożej.
- Rys. 14.** Analiza kompozycji projektowanego układu urbanistycznego
- Rys. 15 i 16** Analiza wnętr istniejącego krajobrazu
- Rys. 17 i 18.** Analiza wnętr projektowanego układu urbanistycznego
- Rys. 19.** Analiza funkcjonalna istniejącego krajobrazu
- Rys. 20.** Analiza funkcjonalna projektowanego układu urbanistycznego
- Rys. 21.** Analiza komunikacji istniejącego krajobrazu
- Rys. 22.** Analiza komunikacji istniejącego krajobrazu wg O. Sosnowskiego
- Rys. 23.** Analiza komunikacji projektowanego układu urbanistycznego
- Rys. 24.** Analiza komunikacji projektowanego układu urbanistycznego z legendą wg O. Sosnowskiego
- Rys. 25.** Porównanie kodu projektowego z projektowanym układem urbanistycznym
- Rys 26.** Wizualizacja *Miasteczka Wilanów* (autorzy INVI)
- Rys 27.** Wilanów Zachodni 2011 (zdjęcie: Kinga Rybak)

Aneksy

Aneks nr 1 – zestawienie elementów analiz ładu przestrzennego , funkcjonalnych i komunikacyjnych---rezerwacja stron (6 w poziomie)- plik :aneks1.pdf

Aneks nr 2 – zestawienie wnętrz krajobrazu istniejącego i projektowanego układu urbanistycznego – rezerwacja stron (11 w poziomie) plik aneks2.pdf

Aneks 3 zestawienie typów dróg na podstawie analiz komunikacyjnych – rezerwacja
stron (4 w poziomie) plik aneks3.pdf

Załącznik nr 1 - Schemat obszarów

Załącznik nr 2 - Zestawienie dominant i punktów charakterystycznych

Dominanty

1. ul. Sobieskiego 4
2. ul. Sobieskiego 1
3. ul. Gubinowska 7
4. ul. Gubinowska 4
5. ul. Królowej Marysienki 19
6. ul. Królowej Marysienki 17
7. ul. Jakuba Kubickiego 7
8. ul. Jakuba Kubickiego 1
9. ul. Lentza 35
10. ul. Królowej Marysienki 13
11. ul. Sobieskiego 8
12. ul. Sobieskiego 10
13. Onkologia
14. ul. Sengera - Cichego 1
15. ul. Mandarynki 6
16. ul. Mandarynki 10
17. ul. Grzegorzewskiej 2-6
18. ul. Szolc- Rogozińskiego 15, 17, 19, 21
19. al. KEN 56
20. kościół św. Anny
21. kościół św. Katarzyny
22. nowy ratusz dzielnicy Wilanów
23. zadrzewienia śródpolne
24. Świątynia Opatrzności Bożej

Punkty charakterystyczne

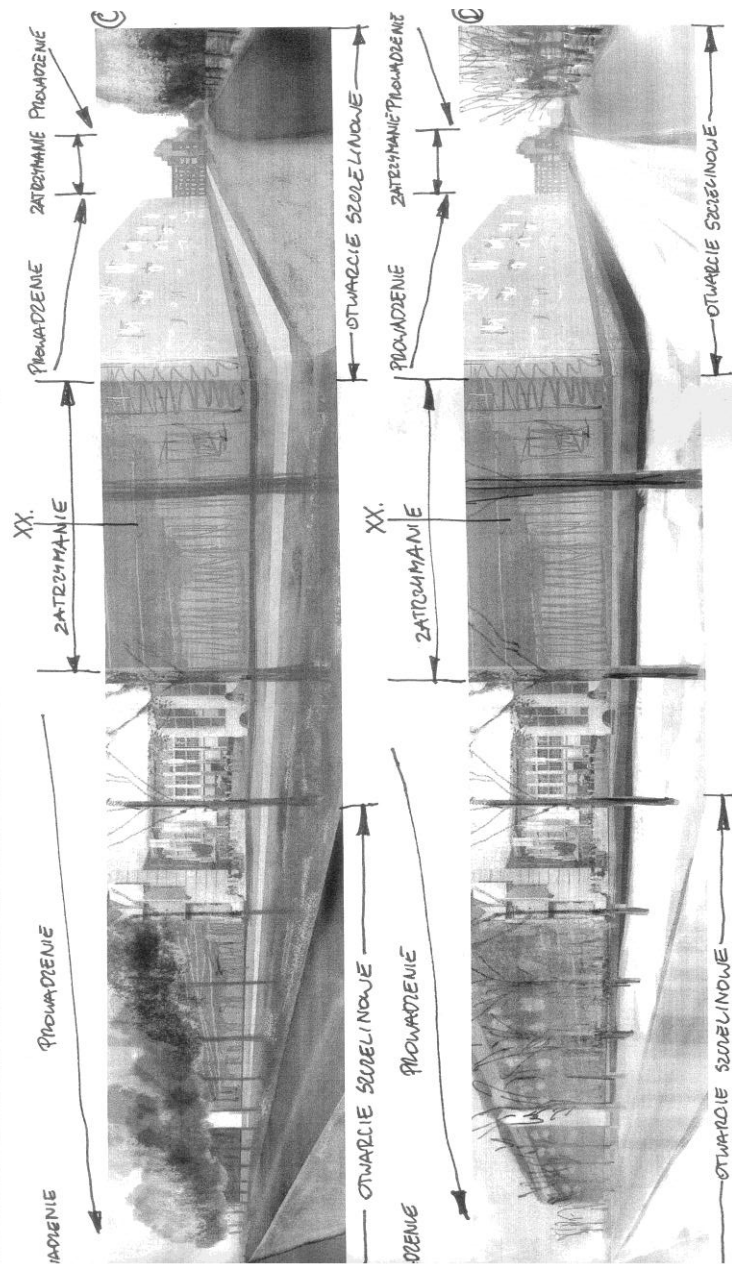
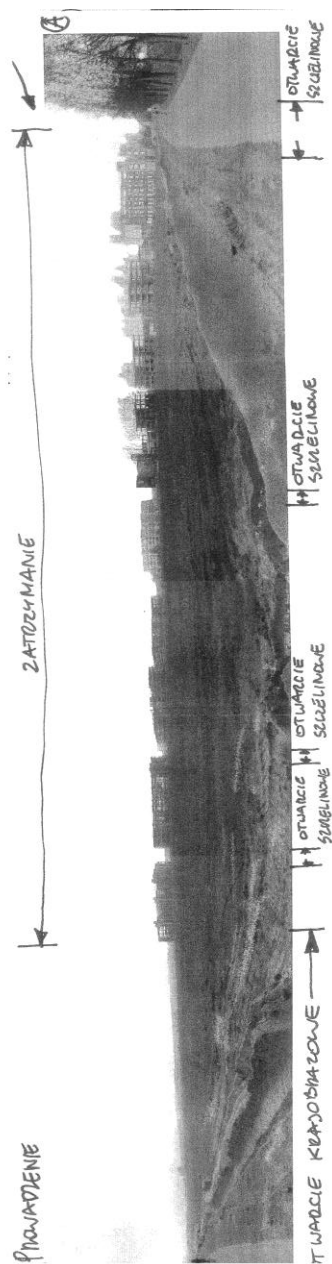
- I. kaplica cmentarza Wilanowskiego
- II. budynek McDonalda
- III. budynek Poczty Polskiej
- IV. budynek szkoły

- V. ruina neogotycka w Morysinie
- VI. budynek Pałacu Wilanowskiego i budynki towarzyszące
- VII. pomnik
- VIII. krzyż przydrożny
- IX. pomnik Jana III Sobieskiego i Marysienki
- X. element kompozycji zieleni
- XI. krzyż przydrożny
- XII. ujeżdżalnia
- XIII. pałac w Natolinie
- XIV. pływalnia SGGW
- XV. pałac na Ursynowie
- XVI. dom studencki "Ikar"
- XVII. budowa Hydroparku
- XVIII. dom mieszkalny
- XIX. budynek urzędu dzielnicy Wilanów
- XX. budynek biurowy
- XXI. kompleks Auchan

Załącznik nr 3 - Schemat punktów widokowych

Załącznik nr 4 – Przykładowa analiza panoram

Streszczenie

„Relacje pomiędzy istniejącym krajobrazem a projektowanym układem urbanistycznym na przykładzie budowy Wilanowa Zachodniego”

Niniejsza dysertacja dotyczy zagadnień związanych z przestrzenią i miejscem. Jej podstawowym celem jest sprawdzenie jak projektowany układ urbanistyczny zmienia strukturę i system znaczeń istniejącego krajobrazu.

W pracy zbadano, w jaki sposób metody analizy formalnej da się zastosować zarówno do badań krajobrazu, jak i urbanistyki. Posłużono się charakterystyką historyczną i przyrodniczą oraz analizami komunikacyjnymi i funkcjonalnymi. Następnie wyniki analiz przed zmianami i po zmianach skonfrontowano w celu sprawdzenia na ile system znaczeń Wilanowa Zachodniego został zachowany. W wyniku pracy ustalono, że tak duże zmiany, jakie wprowadza się w Wilanowie Zachodnim, nieodwracalnie zmieniają system znaczeń oraz formy przestrzeni i miejsc dzielnicy Wilanów.

Słowa kluczowe – krajobraz, urbanistyka, przestrzeń, znaczenie miejsca.

Abstract

“Relationships between existing landscape and projected urban structure based on building in Western Wilanow.”

This thesis based on problems of place and space. Their main aim is checking how the projected urban plan changed structure and system of meaning in existing landscape.

The area of Wilanow Zachodni was chosen in considering of the huge size of planned space transformations, which could have deep influences in the all The Wilanow District landscape. In practical work researches consist of the formal analysis based on maps and perspectives. Additional was used Wilanow Zachodni characteristics of history and nature, and the traffic and functional analysis. Results of researches before and after changes of landscape was confronted themselves in aim of check how much the system of meanings is transformed. Conclusions showed the irreversibility of these changes in place and space system of meanings The Wilanow District.

Key words - landscape, urban planning, space, the system of meanings

